

การจัดการน้ำเพื่อความเป็นธรรมและยั่งยืน

เวทีนโยบายสาธารณะ:

เรื่อง ‘การจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อความเป็นธรรมและยั่งยืน
เมกะโปรเจกต์ การจัดสรร และมลภาวะ’

การจัดการน้ำเพื่อความเป็นธรรมและยั่งยืน

เวทียุบายสาธารณะ

เรื่อง ‘การจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อความเป็นธรรมและยั่งยืน

เมกะโปรเจกต์ การจัดสรร แลบลากาว’

วันอังคารที่ 21 กุมภาพันธ์ 2549 เวลา 08.00 - 17.00 น.

ณ ศูนย์ประชุมสถาบันวิจัยจุฬาภรณ์ ถนนวิภาวดี-รังสิต หลักสี่ กรุงเทพฯ

ISBN 974-94330-1-7

จัดโดย สถาบันที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สป.)

มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ (มสช.)

สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย

สมาคมนักข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทย

จัดพิมพ์และเผยแพร่โดย มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ (มสช.)

สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

ภายใต้ แผนงานพัฒนานโยบายสาธารณะ

เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี

พิมพ์ครั้งที่ 1 พฤษภาคม 2549

ราคา 90 บาท

บรรณาธิการ ชูวิศ ฤกษ์ศิริสุข

กองบรรณาธิการ มูทิตา เชื้อซึ้ง, พิณพกา งามสม

พิสูจน์อักษร ศิริบุญ วงษ์ชื่น

รูปเล่ม และปก space design 0 2907 6996

ภาพ อнуชิต นิ่มตลุง

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์เด็อนตุลา

มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ (มสช.)

1168 ซอยพลโยธิน 22 ถนนพลโยธิน แขวงลาดยาว เขตจตุจักร
กรุงเทพฯ 10900

โทรศัพท์ : 0-2511-5855 โทรสาร : 0-2939-2122

E-mail : thainhf@thainhf.org Website : www.thainhf.org

การจัดการน้ำเพื่อความเป็นธรรมและยั่งยืน

เวทียุบายสาธารณะ

เรื่อง ‘การจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อความเป็นธรรมและยั่งยืน

เมกะโปรเจกต์ การจัดสรร แลบลากาว’

ความนำ

ดร.วรพล โสคติยานุรักษ์

รองประธานสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ คนที่ 2

การประชุมสัมมนาเวทีนโยบายสาธารณะว่าด้วยเรื่อง ‘การจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อความเป็นธรรมและยั่งยืน : เมกะโปรเจกต์ การจัดสรร และมลภาวะ’ เมื่อวันอังคารที่ 21 กุมภาพันธ์ 2549 ณ ศูนย์ประชุมสถาบันวิจัยจุฬาภรณ์ เกิดขึ้นจากความห่วงใยประเทศชาติต่อการจัดสรร จัดการทรัพยากรน้ำของประเทศ ซึ่งถือได้ว่าเป็นเรื่องที่ส่งผลกระทบต่อสาธารณะและคุณภาพชีวิตของประชาชนในวงกว้างเป็นอย่างมาก สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สป.) มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ (มสช.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย และสมาคมนักข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทย จึงได้ร่วมมือกันจัดเวทีนี้ขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ 3 ประการ ดังนี้

1. เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างหน่วยงาน ผู้ที่เกี่ยวข้อง ในสถานภาพและปัญหาการจัดการทรัพยากรน้ำของประเทศ ซึ่งอยู่ในภาวะที่น่าเป็นห่วง

2. เรื่องการทำความเข้าใจต่อสาธารณชนและผลักดันให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาการจัดการทรัพยากรน้ำอย่างจริงจัง

3. เพื่อรวบรวมความเห็นและสังเคราะห์เป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบายการจัดการทรัพยากรน้ำอย่างมีส่วนร่วม เป็นธรรม และยั่งยืน เสนอแนะต่อรัฐบาลและเผยแพร่ต่อสาธารณชนต่อไป

โดยมีผู้เข้าร่วมสัมมนาประกอบด้วยบุคคลที่เกี่ยวข้องจากภาคส่วนต่าง ๆ ได้แก่ ภาคประชาชน ภาคธุรกิจ ภาคการเมือง ภาคราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรสนับสนุนการวิจัยและเครือข่าย นักวิชาการ สื่อสารมวลชน และสมาชิกสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ จำนวนประมาณ 300 คน

บทนำ

รศ.ดร.โคทม อารียา

ประธานสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

“

เมกะโปรเจกต์นี้ก็คือ ฮาร์ดแวร์ของคอมพิวเตอร์ ส่วนใหญ่แล้วเราจะดำเนินการออกแบบระบบนี้ แต่คงจะทราบกันดีว่า สิ่งสำคัญกว่าฮาร์ดแวร์ก็คือซอฟต์แวร์ อันหมายถึงการบริหารจัดการ การจัดสรรทรัพยากรน้ำ ซึ่งเราต้องให้ความสำคัญกับเรื่ององค์ความรู้ การดำเนินการ ติดตามและประเมินผล

”

แม้ว่าขณะนี้จะมีปัญหาบ้านเมืองสำคัญเกิดขึ้นมากมาย แต่ก็ยังมีผู้คนเอาใจใส่ที่จะมาพูดคุยกันในเรื่องทรัพยากรน้ำ อย่างคับคั่ง และพร้อมเพรียงกันอย่างน่าทึ่งใจ

ปัญหาเรื่องน้ำเป็นปัญหาสำคัญ จึงขอฝากเป็นข้อคิด 2 ประการ

ประการแรก ปัญหาที่ซับซ้อนเช่นเรื่องน้ำต้องพิจารณาให้รอบคอบและเป็นองค์รวม หากจะอุปมาอุปไมยเรื่องนี้เชื่อมโยงกับคอมพิวเตอร์นั้น เรื่องของโครงสร้างพื้นฐาน ดังเช่น เมกะโปรเจกต์นี้ก็คือ ฮาร์ดแวร์ของคอมพิวเตอร์ ส่วนใหญ่แล้วเราจะดำเนินการออกแบบระบบนี้ แต่คงจะทราบกันดีว่า สิ่งสำคัญกว่าฮาร์ดแวร์ก็คือซอฟต์แวร์ อันหมายถึงการบริหารจัดการ การจัดสรรทรัพยากรน้ำ ซึ่งเราต้องให้ความสำคัญกับเรื่ององค์ความรู้ การดำเนินการ ติดตามและประเมินผล

นอกจากนี้ยังมี พีเพิลแวร์ (people ware) เพราะไม่อาจหลีกเลี่ยงเรื่องของ ‘คน’ ซึ่งเราจะละเลยทำเสมือนว่าโลกนี้มีแต่ผู้เชี่ยวชาญ ผู้บริหารคงไม่ได้ ความจริงยังมีคนจำนวนมากที่ได้รับผลกระทบทั้งทางบวกและทางลบ ทั้งในด้านมลภาวะ การดำเนินชีวิต เราจึงต้องเน้นเรื่องคนและเรื่องการเรียนรู้ร่วมกัน ทำงานร่วมกัน หรือเรียกเป็นภาษาอังกฤษตามแบบ ศ.นพ.ประเวศ วะสี ก็คือ Interactive Learning by Doing

นอกจากนี้เรื่องน้ำยังมีลักษณะที่สำคัญอีกประการคือ เน็ตแวร์ (Netware) อย่างที่คอมพิวเตอร์มีทั้ง Local Area Network หรือ เครือข่ายท้องถิ่น, Intranet หรือ เครือข่ายภายใน, Internet หรือ เครือข่ายระหว่างกัน เปรียบเหมือนกับการเชื่อมโยงลุ่มน้ำต่างๆ ตลอดจนประเทศต่างๆ ที่จะต้องพิจารณาโดยถี่ถ้วน เพราะปัจจุบันเครือข่ายลุ่มน้ำเป็นความสัมพันธ์แนวนอน เป็นการยากที่จะไปสั่งให้ลุ่มน้ำนี้ยอมเสียสละน้ำให้ลุ่มน้ำอื่น ถ้าไม่มีเหตุผล ไม่มีการอธิบายจนเป็นที่เข้าใจ ประสานประโยชน์กันจนเป็นที่ยอมรับ

องค์ประกอบประการถัดมาซึ่งถือเป็นเรื่องสำคัญที่สุดคือ นโยบาย โดยขณะนี้รัฐบาลกำลังทำนโยบายออกมาในรูปแบบของมาตรการทางกฎหมายที่เป็นรูปธรรม นั่นคือ การยกเว้นกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา ขอให้ท่านทั้งหลายช่วยศึกษาร่างพระราชบัญญัติฉบับนี้ด้วย เพราะหากเขาออกกฎหมายมาก่อนโดยไม่ได้พิจารณาให้รอบคอบแล้วจะแก้ได้ยากในภายหลัง

ท้ายที่สุด ขอขอบคุณองค์กรร่วมจัด ไม่ว่าจะเป็นมูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ (มสช.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย และสมาคมนักข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทย มา ณ โอกาสนี้

ปาฐกถาพิเศษ 'การจัดการน้ำ'

ปาฐกถาพิเศษ
'การจัดการน้ำ'
ปราโมทย์ ไม้กลัด
สมาชิกวุฒิสภา

“นโยบายของรัฐบาลที่ผ่านมาก็มุ่งให้ความสำคัญ
สำคัญกับการพัฒนาแหล่งน้ำเพิ่มเติมเป็น
หลัก โดยไม่ได้ให้ความสำคัญกับการ
จัดสรรบนพื้นฐานของความเป็นธรรม และ
เกิดประโยชน์แก่สังคมโดยรวมเท่าใดนัก
ดังนั้น เมื่อการจัดสรร การแบ่งปันไม่ชัดเจน
ใครมีอำนาจมากจึงได้น้ำไป ใครมีอำนาจ
น้อยก็เดือดร้อน

จะเห็นได้ว่าพระองค์ท่านทรงวางน้ำหนักเกี่ยวกับเรื่อง
น้ำโดยทรงตระหนักถึงความสำคัญของน้ำต่อความอยู่รอด
ของชีวิตทั้งมนุษย์ สัตว์ และพืช นี่เป็นสัจธรรมของโลก โดย
เฉพาะอย่างยิ่งของประเทศไทย

แล้วเราเข้าสู่กระบวนการจัดการน้ำให้สัมฤทธิ์ผลจริง
จึงมากน้อยเพียงใด?

การจัดการน้ำนั้นมองได้หลายมิติ จึงขอเสนอใน
หลักการว่ามีมิติแบบไหน อย่างไรบ้าง โดยก่อนอื่นนั้นต้อง
เข้าใจความหมายของการจัดการน้ำ ซึ่งหมายถึง**การดำเนินการ
จัดการน้ำอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่างรวมกัน
และบูรณาการกับทรัพยากรอื่นในเขตลุ่มน้ำ**

เราจัดการน้ำก็เพื่อแก้ปัญหาวิกฤติน้ำหลายอย่าง ไม่ว่าจะ
จะเป็นการขาดแคลนน้ำ อุทกภัย คุณภาพน้ำเสื่อมโทรม โดยมี
เป้าหมายให้ทุกชีวิตมีการดำเนินชีวิตที่ดี มีความหลากหลาย
ทางชีวภาพ ประชาชนมีน้ำใช้อย่างยั่งยืน และมีการพัฒนา
ทางเศรษฐกิจอย่างเหมาะสม มีประสิทธิภาพ

กิจกรรมในการจัดการน้ำมีอยู่ 5 ประการ คือ

1. การจัดหา เพื่อให้มีแหล่งน้ำใช้เพียงพอสำหรับการ
ดำรงชีวิต คือ น้ำอุปโภค บริโภค น้ำเพื่อการเกษตร น้ำเพื่อ
การพัฒนาต่าง ๆ ตามศักยภาพของลุ่มน้ำนั้น มีน้อยใช้
น้อย มีมากใช้มาก แต่จะไม่จัดหาเลยคงไม่ได้ ส่วนจะจัดหา
แบบไหนเป็นกระบวนการที่ต้องเลือกสรร
2. เมื่อได้น้ำมาแล้วต้องมีการจัดสรรอย่างยุติธรรม และ
ทำให้เกิดการใช้ที่มีประสิทธิภาพ
3. กิจกรรมการอนุรักษ์ต้นน้ำลำธาร อนุรักษ์น้ำ อนุรักษ์

แหล่งน้ำให้ใช้ได้อย่างยั่งยืน ซึ่งเวลานี้มีกิจกรรมประเภทนี้ น้อยมาก

4. กิจกรรมบรรเทาและแก้ไขปัญหาหน้าท่วม ซึ่งเวลานี้ เกิดขึ้นทุกปี จะต้องมีการให้ชัดเจน

5. กิจกรรมที่จะแก้ปัญหาคุณภาพน้ำเน่าเสีย

ปัญหาการบริหารจัดการน้ำในเวลานี้คือ การไม่มีความ คืบหน้า คล้าย ๆ จะหยุดชะงัก โดยมีปัญหา 2 ประการหลัก **ประการแรกคือนโยบายและแผนหลัก (Master Plan)** การ จัดการน้ำของรัฐบาลแต่ละสมัย โดยเฉพาะสมัยนี้ไม่มีความ ชัดเจนและไม่ครอบคลุมในทุกด้าน นโยบายส่วนใหญ่เป็น นโยบายชั่วคราวชั่วคราว ซึ่งหากกำหนดแผนหลักให้ดีจะสามารถ เห็นพันธกิจชัดเจนว่าต้องนำไปสู่อะไร แผนที่ดีจะต้องประกอบด้วยยุทธศาสตร์ วิธีการ มาตรการที่จะนำมาดำเนินการว่า ต้องทำอะไร

นโยบายของรัฐบาลปัจจุบันยังไม่เป็นรูปธรรมเพียงพอ ที่จะนำไปสู่การปฏิบัติที่ครบถ้วน และเหมือนกับนโยบายของ รัฐบาลที่ผ่านมาที่มุ่งให้ความสำคัญกับการพัฒนาแหล่งน้ำ เพิ่มเติมเป็นหลัก โดยไม่ได้ให้ความสำคัญกับการจัดสรรบน พื้นฐานของความเป็นธรรม และเกิดประโยชน์แก่สังคมโดย ส่วนรวมเท่าใดนัก ดังนั้น เมื่อการจัดสรร การแบ่งปันไม่ชัดเจน ใครมีอำนาจมากจึงได้น้ำไป ใครมีอำนาจน้อยก็เดือดร้อน

การป้องกันภัยธรรมชาติ การอนุรักษ์แหล่งน้ำ การ อนุรักษ์น้ำ ตลอดจนการแก้ไขปัญหาคุณภาพน้ำ ก็ไม่มีนโยบาย ของรัฐที่ชัดเจน ส่วนใหญ่แล้วจะว่ากันไปตามเหตุการณ์

ในการทำ Master Plan แม้จะคุ้นหูว่ารัฐบาลนี้ได้จัด

ทำแผนบูรณาการ 25 ลุ่มน้ำแล้วก็ตาม แต่ก็ยังไม่มี ความ ชัดเจน จำกัดอยู่ในวงแคบแล้วออกมาเป็นมติคณะรัฐมนตรีโดย ที่ภาคประชาชนไม่ได้มีส่วนร่วมในการคิดวางแผนว่าจะทำอะไร อย่างไร

เช่นนี้แล้วจึงพึงธงได้เลยว่าทุกลุ่มน้ำในประเทศไทยยัง ไม่มีแผนแม่บท แม้รัฐบาลจะบอกว่ามีแผนแม่บทแล้ว แต่ผม ยืนยันว่านั่นไม่ใช่แผนแม่บท เป็นแผนอะไรก็ไม่รู้ เพราะความ หมายแผนแม่บทคือ แผนยุทธศาสตร์ที่ศึกษาวิเคราะห์กันมา อย่างชัดเจน ครบถ้วนทุกด้านทุกลุ่มน้ำ ใช้ยึดเป็นแนวทาง ปฏิบัติของหน่วยงานต่าง ๆ หากไม่มีแผนเช่นนี้โยนเงินไป 2 แสนล้าน 3 แสนล้าน ก็ไม่อาจเกิดผลจริง

ปัญหาการจัดการน้ำที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ ปัญหาด้านโครงสร้างขององค์กรบริหารจัดการน้ำ เพราะ หน่วยงานราชการ ทำงานด้านน้ำมีจำนวนมากเกินไป แม้จะผ่าน การปฏิรูประบบราชการ พ.ศ.2545 มาแล้วก็ยังมีจำนวนมาก สังกัดในหลายกระทรวง อีกทั้งปัจจุบันยังเพิ่มเติมให้ผู้ว่า ราชการจังหวัดชื่อโอมาทำงานด้านน้ำอีก จึงเกิดสภาพล้นสน อลหามานไม่รู้ว่าเป็นใครคือเจ้าภาพ และเกิดปัญหาการทำงานไม่ เป็นเอกภาพ ซ้ำซ้อน ต่างคนต่างทำ มุ่งเน้นเจตนาภรณ์ของผู้ บริหารกระทรวงของตนเป็นสำคัญ โดยไม่มีการประสานงาน กันระหว่างกระทรวง อีกทั้งรัฐบาล หน่วยงานยังขาดบุคลากร ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน จึงทำให้งานด้านน้ำไม่ เกิดประสิทธิภาพเท่าที่ควร ไม่คุ้มกับงบประมาณและเวลาที่ ลงไป

นอกจากนี้ยังมีปัญหาย่อยอย่างเรื่องงบประมาณ ซึ่ง

เป็นสิ่งที่พูดกันมาหลายสิบปี พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรีบอกว่าได้ทุ่มงบประมาณด้านนี้ไป 2 แสนล้าน แต่มันไม่เกิดขึ้นจริง กล่าวได้ว่ายุคนี้ได้งบประมาณในการทำงานด้านน้ำน้อยกว่าสมัยที่ผมเป็นอธิบดีกรมชลประทาน ซึ่งเป็นช่วงที่เศรษฐกิจตกต่ำเสียด้วยซ้ำ

กฎหมายเกี่ยวกับเรื่องน้ำก็มีความสับสนกันอยู่ดังเป็นที่ทราบกันดี ส่วนปัญหาข้อมูลสารสนเทศก็กระจายอยู่ต่างทิศ ต่างทาง ไม่มีการรวมกลุ่มและการบริหารจัดการข้อมูล

ปัญหาทั้งหมดนี้ทำให้รัฐต้องกำหนดนโยบายการจัดการน้ำของชาติให้ชัดเจน รัฐบาลสมัยที่แล้วเราอาจมองไม่ออกว่าจะจัดการน้ำอย่างไร แต่มาสมัยนี้ยิ่งมองไม่เห็นอะไรเลย เพราะส่วนใหญ่แล้วมักเกิดนโยบายระยะสั้น

นโยบายการจัดการน้ำที่สำคัญมี 5 ด้าน คือ

1. ต้องมุ่งแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำ โดยจัดหาแหล่งน้ำต่าง ๆ โดยระวังให้เกิดผลกระทบน้อยที่สุด ไม่ใช่มุ่งแต่เมกะโปรเจกต์ ควรเลือกวิธีแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำในกลุ่มน้ำตามศักยภาพของธรรมชาติแต่ละลุ่มน้ำ ซึ่งเวลานี้ไม่มีเป้าหมายที่ชัดเจน

2. ต้องเน้นการจัดสรรการใช้น้ำให้เกิดความเป็นธรรม มีการจัดลำดับความสำคัญ เรื่องนี้พูดกันอยู่เสมอว่าน้ำคือชีวิต ฉะนั้นในลุ่มน้ำที่ขาดแคลนต้องให้น้ำอุปโภคบริโภคกับผู้คนที่ทั่วถึงเป็นอันดับแรก หลังจากนั้นจึงตามมาด้วยน้ำเพื่อรักษาระบบนิเวศ น้ำใช้ในการเกษตร น้ำเพื่อการพัฒนา ด้านเศรษฐกิจอื่น ๆ

3. ต้องมีการเร่งอนุรักษ์ต้นน้ำลำธาร อนุรักษ์น้ำ

และแหล่งน้ำให้ชัดเจน เพื่อให้เกิดพันธกิจ เกิดกระบวนการทำงานจริงหลังจากกำหนดเป็นนโยบายของรัฐบาลมานานแล้ว

4. ต้องเร่งแก้ไขปัญหาคู่ทกภัย ที่เกิดกับชุมชนและพื้นที่เกษตรกรรม บรรเทาหรือกำจัดจนหมดไป โดยต้องมีแผนออกมากว่าจะสู้ภัยธรรมชาติหรือจะหลบภัยธรรมชาติ จะอยู่ให้สอดคล้องกับภาวะน้ำท่วมอย่างไร แต่สำคัญว่าต้องมีความชัดเจน มีหน่วยงาน มีความเข้าใจที่เป็นเอกภาพ

5. ต้องเร่งแก้ไขปัญหาน้ำเสียในทุกท้องที่ ซึ่งเวลานี้เกิดความเสื่อมโทรมทั้งโดยธรรมชาติและที่มนุษย์ทำขึ้น ต้องประกาศเป็นนโยบายให้ชัด

ที่สำคัญในการจัดการน้ำให้สัมฤทธิ์ผล จะต้องจัดทำแผนแม่บทในการจัดการน้ำแบบบูรณาการในระดับลุ่มน้ำให้ครบถ้วน เวลานี้ไม่ว่าลุ่มน้ำไหนก็ยังไม่มีความยุทธศาสตร์ที่ครบถ้วนว่าจะทำอะไร แผนนี้ต้องผ่านการคิดการวิเคราะห์อย่างถูกต้องในหลายมิติ ไม่ใช่มีมิติด้านวิศวกรรมมิติเดียว

แผนแม่บทคือแผนยุทธศาสตร์การบริหารจัดการน้ำที่กำหนดรายละเอียดวิธีการแก้ไขของแต่ละพื้นที่ แต่ละชุมชนอย่างมีความเหมาะสม เป็นแผนงานที่แสดงรายละเอียดโครงการ ที่ผ่านการศึกษาวิเคราะห์ครบถ้วนแล้วทุกด้าน

แผนแม่บทที่รัฐบาลเรียกนั้นไม่ได้ผ่านการศึกษาวิเคราะห์อย่างครบถ้วนทุกด้าน ผ่านการคิดแบบไม่ครบวงจร และแผนนี้ต้องสามารถนำไปปฏิบัติได้ ไม่ใช่แผนเพื่อฝัน หากไม่มีงบประมาณเพียงพอก็ต้องจัดลำดับความสำคัญก่อนหลัง

สรุปแล้ว แผนแม่บทในแต่ละลุ่มน้ำ ต้องเกิดขึ้นจากแผนแม่บทลุ่มน้ำขนาดเล็กประกอบกันเป็นขนาดใหญ่ขึ้นมา โดย

หลักแล้วมีอยู่ 5 แผน คือ แผนแม่บทการจัดการน้ำและพัฒนาแหล่งน้ำ ซึ่งต้องแยกขนาดให้ชัดเจน ขนาดจึกก็ต้องมีด้วย จะมุ่งขนาดยักษ์อย่างเดียวเป็นไปไม่ได้, แผนแม่บทในการจัดสรรการใช้น้ำในลุ่มน้ำนั้นว่าจะใช้อย่างไร โดยต้องให้ผู้คนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรของเขา, แผนแม่บทการอนุรักษ์ต้นน้ำลำธาร อนุรักษ์น้ำและแหล่งน้ำ ซึ่งต้องวิเคราะห์แล้วกำหนดแนวทางปฏิบัติให้ชัดเจนว่าจะทำอย่างไร, แผนแม่บทการแก้ปัญหาอุทกภัย ไม่ใช่ว่าต้องสู้อย่างเดียว อาจจะจัดการให้มีความสอดคล้องกับธรรมชาติก็ได้ และสุดท้าย แผนแม่บทแก้ปัญหาคุณภาพน้ำ

นอกจากนี้สิ่งที่อยากเห็นคือ การปรับองค์กร และกลไกบริหารจัดการน้ำระดับน้ำให้มีประสิทธิภาพ ปฏิรูปแล้วก็ยังไม่รู้อะไรเป็นอะไร ต้องปฏิรูปอีก ให้มีเจ้าภาพที่ชัดเจน มีเอกภาพในการทำงาน โดยต้องเน้นการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายเวลานี้ผมมองว่ารัฐกำลังใช้อำนาจรัฐผ่านมติ ครม. ทำสิ่งต่างๆ โดยขาดการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียในทรัพยากรของลุ่มน้ำนั้นๆ จะพัฒนาอะไร จะเอาน้ำของเขาไปไหน พวกเขาต้องมีส่วนร่วมรับรู้ ร่วมคิดร่วมวางแผนด้วย ต้องมีการทำงานร่วมกันทั้งภาคราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชน และชุมชนในการทำงานเกี่ยวกับน้ำทุกด้าน

อีกประการคือ ต้องเร่งสร้าง**จิตสำนึกให้คนไทยตระหนักถึงความสำคัญของน้ำเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต** ต้องมีการเสริมสร้างการเรียนรู้ทำความเข้าใจเรื่องการจัดการน้ำทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ และมาตรการการใช้จากแหล่งน้ำร่วมกัน บนพื้นฐานของความเป็นธรรมความเสมอภาค

ยุทธศาสตร์อีกประการคือ ควรมีการคิดปรับปรุงกฎหมายเกี่ยวกับทรัพยากรน้ำ เพิ่มประสิทธิภาพของกรมบังคับใช้กฎหมายและบทลงโทษด้วย น่าจะมีพระราชบัญญัติทรัพยากรน้ำขึ้นในประเทศไทยที่จะกล่าวถึงผู้คนในลุ่มน้ำต่างๆว่าจะเข้ามามีส่วนในการบริหารจัดการน้ำอย่างไร แม้ผมมีส่วนสนับสนุนให้มันเกิดขึ้นแต่ยังไม่เป็นอธิบดีกรมชลประทาน แต่จนทุกวันนี้ก็ยังไม่คลอตามสักที กระนั้นก็สมควรจะปรับปรุงกฎหมายเก่าที่มีอยู่ให้มีประสิทธิภาพก่อนในเบื้องต้น เพราะมีเรื่องน้ำแทรกอยู่ในกฎหมายหลายฉบับ และต้องบังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจังจึงเฉียบขาด ไม่เลือกปฏิบัติ

เรื่องข้อมูลก็สำคัญทั้งทรัพยากรน้ำและทรัพยากรอื่นที่เกี่ยวข้องในเขตลุ่มน้ำนั้นๆ มีความจำเป็นอย่างไรที่จะต้องประกอบกรคิด การวางแผน การทำงาน ฉะนั้น ต้องมีการจัดทำฐานข้อมูลให้มีความครบถ้วนสมบูรณ์ ใช้ง่าย เชื่อมโยงได้ง่าย

ณ วันนี้ เรื่องน้ำควรต้องเป็นวาระแห่งชาติที่ต้องช่วยกันพิจารณาปรับปรุงระบบ และยุทธศาสตร์การบริหารจัดการให้เหมาะสมกับสถานการณ์

สภาวะการณ์ในขณะนี้ก็คือ ชุลมุนวุ่นวายทั่วทุกภูมิภาคในเรื่องน้ำ นโยบายด้านน้ำไม่ควรจะเป็นนโยบายเฉพาะรัฐบาลต้องเป็นนโยบายของประเทศที่ไม่ว่าใครเข้ามาบริหารก็ควรดำเนินการไปตามนั้น เป็นนโยบายตั้งบนรากฐานความเป็นจริงไม่ใช่การคิดเพียงชั่วคราวชั่วคราวแล้วออกมาเป็นมติ ครม. อีกทั้งต้องอาศัยความร่วมมือ สติปัญญาของคนในประเทศซึ่งเข้าใจในรากเหง้าของปัญหา เป็นหน้าที่ของรัฐที่ต้องระดมคนที่

ทำงานด้านนี้มาแล้วต้องดำเนินการด้วยแนวคิด และเทคโนโลยี
ที่มีประสิทธิภาพ

ถ้าอย่างจริงจัง ผมเชื่อว่าอีกไม่นานเราอาจจะกลับไป
สู่การเป็นอยู่ชั่วคราวที่เราภูมิใจในอดีตได้อีกครั้ง

ภาพรวม
โครงสร้างพื้นฐานเมกะโปรเจกต์
และการบริหารจัดการน้ำ

ลดาวัลย์ คำภา

รักษาการผู้อำนวยการสำนักวางแผนทรัพยากร
ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม วิทยาศาสตร์ และ
เทคโนโลยี สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการ
เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ในภาพรวมของโครงการเมกะโปรเจกต์นั้น ประกอบด้วย 6 สาขาใหญ่ โดยสาขาที่ใช้จำนวนเงินมากที่สุดคือโครงการรถไฟฟ้า Mass Transit มีวงเงินเป็นสัดส่วนถึงร้อยละ 24 จากมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน 2548 ได้วางกรอบวงเงินตั้งแต่ปี 2549-2552 รวมแล้วใช้เงินประมาณ 400,000 กว่าล้านบาท

ถัดไปเป็นสาขาที่อยู่อาศัย มีวงเงินประมาณร้อยละ 19 ของวงเงินทั้งหมด หรือประมาณ 300,000 กว่าล้านบาท จากนั้นเป็นสาขาคมนาคมขนส่งใช้เงินประมาณร้อยละ 18 สาขาสาธารณสุขใช้เงินประมาณร้อยละ 17 ส่วนสาขาทรัพยากรน้ำใช้เงินประมาณร้อยละ 12 ของงบรวมทั้งหมด โดยกรอบวงเงินขณะนี้เหลือประมาณ 97,000 ล้านบาท ถัดไปเป็นเรื่องการศึกษา และอื่นๆ

หน่วยงานที่รับผิดชอบได้ดำเนินการไปบ้างแล้วในบางส่วน หากดูในไตรมาสแรกของปี 2549 จะเห็นว่ามีการเบิกจ่ายเงินในโครงการที่ได้รับอนุมัติไปแล้ว เช่น กรณีของคมนาคมขนส่งได้เบิกจ่ายไปบ้างแล้ว ประมาณ 20,000 ล้าน ที่อยู่

อาศัยเบิกจ่ายไปแล้ว 2,000 กว่าล้าน แต่สำหรับเรื่องน้ำนั้นเพิ่งเริ่มต้น โดยมีการดำเนินการในโครงการที่พร้อมไปประมาณ 500 ล้านบาทเท่านั้น

มีบางคนถามว่าทำไมต้องเมกะโปรเจกต์ มินิโปรเจกต์ไม่ได้หรือ ในความเป็นจริงเมื่อสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) หรือสภาพัฒน์ฯ ได้เข้าไปดูในรายละเอียดแล้วพบว่าไม่ได้เมกะเท่าไรนัก ส่วนใหญ่เป็นลักษณะของโครงการระดับย่อยๆ ในพื้นที่ แต่เมื่อรวมเป็นกลุ่มจะดูใหญ่ เช่น การจัดหาน้ำในพื้นที่ โครงการใหญ่ 1 โครงการ ประกอบด้วยโครงการย่อยๆ ถึง 200,000 กว่าโครงการ

ในส่วนของบทบาทของ สศช. นั้นเป็นหน่วยงานกลางในการวางแผนครอบคลุมทุกสาขา รวมทั้งทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วย ซึ่ง สศช. ได้รับมอบหมายจากรัฐบาลมาตั้งแต่ปี 2537 ในการศึกษาาระบบ 25 ลุ่มน้ำ เนื่องจากเกิดปัญหาภัยแล้งหนักโดยที่ยังไม่มีหน่วยงานรับผิดชอบชัดเจน จึงทำให้มีข้อมูลพื้นฐานออกมา หลังจากนั้นได้ทำการศึกษาเจาะเฉพาะพื้นที่ลุ่มน้ำเจ้าพระยา ซึ่งมีปัญหามากที่สุด โดยได้รับความช่วยเหลือด้านงบประมาณในการศึกษาจากธนาคารโลก ผลการศึกษาชี้ชัดว่า มีปัญหาหลายประเด็นที่ต้องทำต่อ โดยเฉพาะการมีส่วนร่วม จึงเป็นที่มาที่ สศช. สนับสนุนให้มีคณะกรรมการระดับลุ่มน้ำ ซึ่งปัจจุบันมีครอบคลุม 25 ลุ่มน้ำแล้ว

เรื่องเมกะโปรเจกต์ เป็นความพยายามอย่างหนึ่งในการจัดการน้ำ จัดหาน้ำ ให้สอดคล้องกับความต้องการ แก้ปัญหาภัยแล้ง-อุทกภัย ในกรอบของแผนบริหารราชการแผ่นดิน มียุทธศาสตร์ที่ 4 เรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่ง-

แวดล้อม ซึ่งมีการจัดการน้ำอย่างเป็นระบบที่รัฐบาลได้ใช้เป็นกรอบในการดำเนินการในช่วงปี 2548-2552 กลยุทธ์หลักจะเน้นการจัดทำระบบจัดการลุ่มน้ำแบบบูรณาการ สร้างเอกภาพของกลไก ป้องกันอุทกภัย รักษาคุณภาพน้ำ และจัดการน้ำระหว่างประเทศ

กลยุทธ์สำคัญที่สอง เน้นการพัฒนาน้ำต้นทุน โดยการฟื้นฟูแหล่งน้ำ วางระบบกระจายน้ำอย่างเป็นธรรม จัดทำฝายขนาดเล็กต่างๆ และเสริมความชุ่มชื้น โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน สร้างความปลอดภัยให้กับเขื่อนและอ่างเก็บน้ำที่มีอยู่ ป้องกันภัยพิบัติ ระบบการพยากรณ์ข้อมูล ระบบเตือนภัย ดูแลเรื่องน้ำเสีย และสร้างจิตสำนึกในการใช้น้ำอย่างประหยัด มีประสิทธิภาพ

ฉะนั้น โครงการบริหารจัดการน้ำที่หน่วยงานต่างๆ ทำในขณะนี้จะอยู่ในกรอบกลยุทธ์ของแผนบริหารราชการแผ่นดินตามที่ได้ประกาศไว้ ซึ่งไม่ได้ใช้เฉพาะเงินที่เพิ่มขึ้นมาจากเมกะโปรเจกต์ แต่เป็นโครงการปกติต่อเนื่องที่อยู่ในแผนงบประมาณประจำอยู่แล้ว เช่น ในปี 2549 หน่วยงานที่ดูแลต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำอยู่แล้วจะได้งบประมาณราว 36,000 ล้านบาท แล้วส่วนเมกะโปรเจกต์จะเข้ามาเสริม ซึ่งในปี 2549 จะได้ประมาณ 50,000 ล้านบาท รวมถึงสิ่งที่เรียกว่า Partnership of Development ที่อาจจะได้อะไรความรู้ต่างๆ เข้ามาช่วยบริหารจัดการน้ำในประเทศด้วย ขึ้นอยู่กับอนาคตว่าจะมีใครสนใจร่วมด้วย

ศ.ดร.มิ่งสรรพ์ ขาวสอาด
ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยสังคม
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ขอนำเสนอ 4 เรื่องคือ คุณภาพน้ำ น้ำท่วม ภัยแล้ง และการจัดหาน้ำ

เริ่มด้วยเรื่องที่คุณคิดว่าง่ายที่สุดก่อนคือ เรื่องน้ำเสีย ที่ผ่านมากประเทศไทยมีนโยบายชัดเจนมากนั่นคือ ผู้สร้างมลพิษเป็นผู้จ่าย เพียงแต่การปฏิบัติยังไม่ค่อยทั่วถึง การปฏิบัติต้องจัดการตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ ซึ่งเป็นเรื่องยากแม้จะมีหลักการที่ดีแล้ว

เร็ว ๆ นี้ได้ประชุมร่วมกับชาวประมงที่สมุทรสงคราม เขาบอกว่าขณะนี้เราเป็นหนึ่งในผู้ส่งออกใหญ่ของโลก หากไม่จัดการปัญหามลพิษ เราจะไม่สามารถเป็นครัวของโลกได้ เพราะว่าสัตว์น้ำของเราจะเลี้ยงไม่ได้ มีโลหะหนักปนเปื้อนทำให้กระทบกับความสามารถในการแข่งขันและกระทบกับคนยากจนด้วย เพราะคนยากจนซื้อตัวเองออกจากคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่เลวไม่ได้

เรื่องยากกว่านั้นคือการจัดการต้นน้ำ จากการศึกษาของนานาชาติพบว่า การจะสร้างแรงจูงใจกับการอนุรักษ์ดินและน้ำเป็นเรื่องยากที่สุด เพราะการอนุรักษ์ดินและน้ำในที่สูงต้องทำทั้งหมู่บ้าน หากมีชาวบ้านอยู่คนเดียวที่อนุรักษ์ดินและน้ำของเขา น้ำก็จะไหลไปชะดินอีกที่หนึ่ง ฉะนั้น การอนุรักษ์

ดินและน้ำต้องทำอย่างที่เราเรียกว่า ทำร่วมกัน หรือ collective action

จากที่เคยศึกษาเรื่องการทำร่วมกันนั้น กล่าวได้ว่า การอนุรักษ์ดินและน้ำเป็นเรื่องที่หนักที่สุด ต้องให้แรงจูงใจมากที่สุด และแรงจูงใจที่ว่าคือเรื่องความมั่นคงในการใช้ที่ดิน ดังนั้นจะเห็นได้ชัดว่าแม้กำลังพูดเรื่องน้ำเสีย แต่นโยบายกลับกลายเป็นว่าจะต้องดูเรื่องความมั่นคงในการใช้ที่ดิน ซึ่งไม่ได้หมายความว่า ต้องให้กรรมสิทธิ์ที่ดินเสมอไป

เรื่องน้ำท่วมเป็นประเด็นใหม่ที่ระยะหลังนี้โด่งดังมาก ปีที่ผ่านมาในเชียงใหม่ น้ำท่วมถึง 4 ครั้ง เราไม่มีประเด็นนโยบายในเรื่องนี้ เดิมเป็นเรื่องของกรุงเทพฯ ช่วงหลังเป็นเรื่องของภาคใหญ่ แล้วก็เป็นเรื่องของเชียงใหม่ และมีแนวโน้มจะกระจายไปทั่ว

อย่างไรก็ตาม ปัญหา น้ำท่วมเป็นปัญหาเชิงพื้นที่ ไม่ได้เป็นไปทั่วประเทศ คำถามก็คือว่า คนทั้งประเทศจะต้องเอาภาษีมาจ่ายแก้ปัญหาให้คนในเมืองที่น้ำท่วมไม่กี่แสนคนหรือทำไมเราถึงยอมให้หมู่บ้านจัดสรรไปจัดสรรที่ในพื้นที่ชุ่มน้ำ เราจะเปลี่ยนหลักการไปเน้นเรื่องภาษีน้ำท่วม หรือว่าค่าใช้จ่ายในการป้องกันน้ำท่วมที่ให้ผู้ได้รับผลประโยชน์เป็นผู้จ่ายหรือไม่

ตอนนี้เชียงใหม่มีโครงการจะสร้างผนังกันน้ำ 5 เมตร ริมตลิ่งสองฝั่งเพื่อป้องกันน้ำท่วม หากทำอย่างนั้น เวลานั้นมาน้ำก็จะไปท่วมลำพูนแทน และหากตามไปแก้ที่ลำพูน มันก็ไปต่อ เราจะให้มันต่อไปถึงไหน ในที่สุดแล้วคนที่เสียหายน้อยที่สุดในสังคมต้องเป็นคนรับผิดชอบหรือ อันนี้จึงเป็นประเด็นที่ท้องถิ่นจะต้องคุยกัน

เคยมีสถาบันต่างประเทศมาปรึกษาว่าอยากจะทำการศึกษาเรื่องน้ำท่วม ซึ่งก็เป็นเรื่องดี หากจะมีการประเมินว่า น้ำท่วมจากพื้นที่หนึ่งเสียหายก็แสนล้าน สองฟุ่ดก็แสนล้าน สามฟุ่ดก็แสนล้าน เหมือนประเทศพัฒนาแล้ว แต่สำหรับประเทศไทยเรื่องใหญ่ที่สุดเวลานี้คือ ต้องบูรณาการหน่วยราชการต่างๆ ไม่ให้สร้างถนนจนน้ำท่วม เช่น เชียงใหม่ปีที่ผ่านมามีชาวบ้านช่วยตัวเองไม่ได้เลย เพราะแต่ก่อนน้ำจะมาทางหนึ่ง พอชาวบ้านเห็นว่าเริ่มเอ่อก็เก็บของหนีทัน แต่พอตัดถนนใหม่ น้ำกลับท่วมอีกทางทำให้หนีไม่ทัน ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงใช้ไม่ได้ เพราะระบบการก่อสร้างไปเปลี่ยนทางน้ำ

เรื่องภัยแล้ง สุดท้ายกลายเป็นเรื่องประชาสงเคราะห์ และเป็นเรื่องเฉพาะที่เฉพาะเวลา ยกเว้นที่แล้งซ้ำซากก็จะเกิดตลอด เรื่องนี้เป็นเรื่องที่ต้องไปช่วยสร้างอาชีพอื่นให้ชาวบ้าน อย่างไรก็ตาม ปัญหาเรื่องนี้สภาพพัฒนาฯ เขียนไว้ในร่างแผนงาน โดยใช้คำว่า 'ขาดแคลนน้ำ' ทั้งที่หากเราดูปริมาณน้ำต่อหัวแล้ว จะพบว่าไม่ได้ขาดแคลน เพียงแต่ไม่มากเท่าคู่แข่งการค้าข้าว เช่น อเมริกา เวียดนาม และกัมพูชา การใช้คำว่าขาดแคลนน้ำ จะทำให้ผู้วางนโยบายคิดถึงแต่การหาน้ำ แต่หากระบุว่าเป็นปัญหาแท้จริงคือ ความต้องการกับการใช้ไม่สมดุลกัน มันก็จะเปลี่ยนวิธีคิดไปเป็นว่าต้องจัดการทั้ง 2 อย่าง ไม่ใช่ไปจัดการด้านการจัดหาด้านเดียว

เมืองไทยไม่ได้ขาดแคลนน้ำ แต่เปอร์เซ็นต์การใช้น้ำของเรา มันอยู่ในข่ายที่ต้องสนใจการจัดการน้ำอย่างจริงจัง แต่เวลานี้เราไม่ได้ให้ความสำคัญเท่าที่ควร

เรื่องที่เราไม่มีนโยบายและเป็นเรื่องใหญ่ที่ทะเลาะกัน

คือ การขาดกติกาการจัดสรรน้ำที่ชัดเจน ในพื้นที่กรุงเทพฯ อาจไม่มีปัญหาเพราะอยู่ใต้เขื่อนอีกทั้งเป็นหัวใจเศรษฐกิจของประเทศ รัฐบาลจึงปกป้องรักษาคนกรุงเทพฯ ตลอดเวลา แต่คนที่อยู่เหนือเขื่อนอย่างเชียงใหม่และที่อื่น ๆ ชาวบ้านตึกกัน เพราะแย่งน้ำเป็นประจำ

เหนือเขื่อนมีระบบชลประทานทั้งระบบชลประทานราษฎรที่ชาวบ้านทำกันเอง และระบบชลประทานหลวง ซึ่งในพื้นที่นอกเขื่อนนั้นไม่มีกติกาสำหรับน้ำผิวดินว่าใครจะต้องได้เท่าไร เวลานั้นรัฐบาลเป็นผู้จัดการเอาหน้า 1,000 ล้านลูกบาศก์เมตรจากแม่กลองเอามาให้เจ้าพระยาใช้ เพราะเจ้าพระยาใช้ไม่พอ แต่จากการศึกษาของเราค้นพบว่า แม่กลองใช้น้ำด้านเกษตรต่อหนึ่งลูกบาศก์เมตรได้มีประสิทธิภาพสูงกว่าเจ้าพระยา หากแม่กลองมีพอใช้แล้วแบ่งให้เจ้าพระยาใช้ก็ได้ แต่หากขาดพร้อม ๆ กัน ไม่ควรดึงจากแม่กลอง ต้องลดการใช้ในเจ้าพระยาจึงจะถูกต้อง **ปัญหาคือคนกรุงเทพฯ** เสียยั้งที่สุดเสมอ

การขาดกติกาการจัดสรรน้ำ ยังไม่มีใครสวมหัวใจสิงห์ออกมาบอกว่าควรจะต้องเป็นยังไง ซึ่งคงต้องช่วยกันคิดมากกว่าให้นายกรัฐมนตรีคิดคนเดียว โดยเบื้องต้นจะต้องแบ่งน้ำออกเป็น 2 กลุ่ม **กลุ่มแรกน้ำเพื่อชีวิต อุปโภค บริโภค และน้ำเพื่อสิ่งแวดล้อม** อันนี้ไม่เกี่ยวกับการทำมาหากิน **กลุ่มที่สอง น้ำเพื่อเศรษฐกิจ** น้ำที่เหลือจากดำรงชีพเอาไปใช้หาเงินได้ ตรงนี้เราจะแบ่งยังไง มันเป็นหนามยอกอกที่ยังไม่มีใครถอน

ปัญหาที่เป็นกรณีศึกษาที่ดีที่สุด จังหวัดระยอง ปีที่แล้ว

ภาคตะวันออกแล้ง 8-11 เดือน อ่างเก็บน้ำแห้งหมด ผู้ประกอบการตกใจมาก ประชุมลดการผลิต รัฐบาลก็รีบบอกว่าอย่าเพิ่งลดการผลิต แล้วเอาท่อขนาดใหญ่ไปสูบน้ำจากคลองเล็กๆ ที่ชาวบ้านใช้อยู่ไปให้อุตสาหกรรม ชาวบ้านจึงลุกขึ้นมาโวยวาย คำถามก็คือว่าเวลาขาดแคลนน้ำแล้วน้ำเป็นของใคร ทำไมต้องเอาไปให้มาบตาพุดก่อน แล้วมาบตาพุดชดเชยให้ชาวบ้านหรือไม่

ส่วนเรื่องร่างพระราชบัญญัติน้ำนั้น หากจำไม่ผิดมีการรับฟังความคิดเห็นจากประชาชนมาประมาณ 3 ครั้ง ซึ่งกำลังหากติกาให้ใบอนุญาตสำหรับผู้ใช้น้ำรายใหญ่ วิธีการจัดสรรน้ำมีอยู่หลายวิธี **วิธีที่หนึ่ง** คือ ระบบใบอนุญาตที่บอกว่าน้ำเป็นของรัฐแล้วให้ใบอนุญาตไปว่าใครควรได้เท่าไร แต่หากร่าง พ.ร.บ. โดยให้น้ำแก่ผู้ใช้น้ำรายใหญ่เสียแล้ว ชาวบ้านไม่ได้ น้ำแล้งขึ้นมาจะทำอย่างไร และความเป็นธรรมจะอยู่ที่ไหน

วิธีที่สอง คือ ระบบที่อยากให้เป็นแต่ก็เห็นใจว่าปฏิบัติยาก **คือระบบการรับรองสิทธิของผู้น้ำ** ซึ่งคงต้องใช้เวลาพอสมควรในคุยกันระหว่างลุ่มน้ำ ผู้ใช้น้ำว่า ใครน่าจะมีสิทธิใช้แค่ไหน และต้องเห็นพ้องร่วมกัน มีการรับรองข้ามกลุ่มกัน ในการวิจัยที่ทำจะเสนอระบบนี้โดยตลอด แต่รัฐบาลคงเห็นว่าเป็นวิธีการที่ยาก และต้องลงไปคลุกฝุ่นกับชุมชนมาก จึงใช้ระบบใบอนุญาต กระนั้นก็ตาม ระบบใบอนุญาตก็ต้องพูดเรื่องสิทธิก่อนจึงจะรู้ว่าจะอนุญาตให้ใครเท่าไร เพราะหากให้สัมปทานไปเรื่อยๆ ก็พึงระวังไว้ว่า วันหนึ่งอาจต้องไปซื้อน้ำสิงคโปร์กิน

วิธีที่สาม คือจัดสรรโดยราคาที่รัฐเป็นผู้กำหนด วิธีนี้เป็น

ระบบการตั้งราคา ซึ่งนักเศรษฐศาสตร์ไม่ค่อยชอบนัก เพราะคิดว่าเป็นวิธีการที่ไม่ค่อยเป็นธรรม พอรัฐตั้งราคาแล้วคนที่จนที่สุดจะถูกไล่ออกไปจากระบบก่อน โดยไม่มีการชดเชย

วิธีที่ดี ระบบสุดท้าย เป็นระบบที่เป็นธรรมกว่าคือระบบตลาดซึ่งเอ็นจีโอไม่ค่อยเข้าใจ เพราะรู้สึกว่าตลาดมันเลวมาก แล้วจะมีความเป็นธรรมได้อย่างไร แท้จริงแล้วระบบนี้คือคนที่ได้น้ำไปหรือคนซื้อต้องชดเชยคนเสียน้ำ แม้ระบบนี้ใช้กับเมืองไทยค่อนข้างยาก แต่ก็มีใช้กันอยู่โดยทั่วไปแล้ว จะใช้ไม่ได้ในพื้นที่แล้งน้อย ใช้ไม่ได้ในกรณีที่มีการส่งน้ำไม่ดี ใช้ไม่ได้ในกรณีที่ผู้ใช้น้ำเป็นผู้ใช้น้ำรายเล็กมาก ตัวอย่างที่ออสเตรเลียที่มีการขายน้ำกันนั้น แต่ละคนมีเป็นหมื่นไร่จึงจะขายน้ำกันได้ เรื่องนี้เป็นเรื่องต้องคุยกันยาว

เรื่องการจัดสรรน้ำต้องทำให้บรรลุดูวัตถุประสงค์ทั้ง 3 อย่าง คือมี**ประสิทธิภาพ เป็นธรรม และยั่งยืน** แต่ในสังคมไทยเราพบว่าความเป็นธรรมสำคัญที่สุด ตอนที่เริ่มงานวิจัยเรื่องน้ำ เคยเน้นแต่ประสิทธิภาพอย่างเดียว แต่พอลงไปทำงานกับพื้นที่ก็ค้นพบว่าที่เดือตร้อนกันทุกวันนี้คือเรื่องความเป็นธรรม ความชอบธรรม ไม่ใช่เรื่องเงิน หากไม่เข้าใจตรงนี้แล้วก็จะแก้ปัญหาผิด

เมกะโปรเจกต์ เป็นเจตจำนงที่ดีของรัฐที่จะสร้าง output ใหม่ หากเปรียบกับคอมพิวเตอร์แล้วมันเป็นฮาร์ดแวร์ แต่สิ่งที่เราขาดทุกวันนี้คือซอฟต์แวร์ เราขาดการสร้างระบบความสัมพันธ์ที่ถูกต้องที่ทุกคนยอมรับว่าจะเอากติกาแบบนี้ ซึ่งเป็นระบบการมีส่วนร่วมทั้งหมด ใครคิดแทนคนอื่นไม่ได้ ฉะนั้นมันจึงไม่ใช่เรื่องเงินหรือเทคโนโลยี แต่เป็นการขาดเวที

ที่จะตกลงกันร่วมกันในการจัดการน้ำ เป็นเรื่องยากแต่ทำได้ และต้องเริ่มทำทันที

เรื่องขนส่งมวลชนที่ให้ต่างชาติมาลงทุนนั้น เห็นด้วย แต่เรื่องน้ำลำบากใจ เพราะต้องมีการให้สัมปทาน หรือให้สิทธิในการใช้แก่ผู้ลงทุน ไม่มีใครในโลกนี้มาลงทุนเป็นพันล้านถ้าไม่ได้สัมปทานอย่างน้อย 20-30 ปี ซึ่งเท่ากับว่า เขาควบคุมทรัพยากรน้ำของไทยอยู่ 20-30 ปี เราต้องคิดให้ดี และต้องคิดเรื่องสิทธิการใช้ให้ดีกว่า

ดร.รอยล จิตรดอน

ผู้อำนวยการสถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและการเกษตร
สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ

ปัญหาเรื่องน้ำเป็นเรื่องของปริมาณ คุณภาพ และประสิทธิภาพ

เรื่องของปริมาณ เราต้องการเทคโนโลยีทั้งเรื่อง Remote Sensing และ GIS เพื่อจะตอบคำถามเรื่องพื้นที่ที่รองรับน้ำ พื้นที่ป่า นอกจากนั้นยังมี Modeling คือ แบบจำลองที่จะวิเคราะห์และคาดการณ์

ส่วนเทคนิคที่จะทำให้เกิดการใช้น้ำอย่างมีประสิทธิภาพก็คือ เทคนิคการปลูกพืชแบบผสมผสาน นี่เป็นข้อสรุปที่ได้มาจากสมัชชาวิทยาศาสตร์ที่จัดขึ้นเมื่อเดือนมกราคม 2549

เทคนิคการสำรวจใหม่ๆ ที่จะให้พื้นที่เก็บสำรองน้ำไว้ตรงไหน การอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำจะอย่างไร เทคโนโลยีตรวจสอบคุณภาพ ระบบแจ้งเตือน เทคโนโลยีในการลดของเสีย โดยที่ปัญหาหลักของไทยเปลี่ยนจากปัญหาที่อุตสาหกรรมก่อมลภาวะ มาเป็นการใช้สารเคมีในการเพาะปลูกต่างๆ รวมถึงเทคโนโลยีที่ช่วยเรื่องการประหยัดน้ำ นำน้ำกลับมาใช้ใหม่ หรืออาจจะถึงขนาดต้องนำน้ำเค็มมาใช้

นอกจากนี้ยังมีโจทย์อีกว่า เราจะเชื่อมข้อมูลสารสนเทศได้อย่างไร การที่จะบริหารจัดการน้ำอย่างได้ผล ต้องทำตั้งแต่ระดับไมโครจนถึงระดับแมโคร ระดับหมู่บ้านจนถึงระดับประเทศหรือระดับลุ่มน้ำ การเชื่อมโยงการบริหารเข้าด้วยกันแบบนี้ต้องใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เรียกว่า Remanagement ซึ่งมีรูปแบบการบริหารจัดการเหมือนกับภาคอุตสาหกรรมที่มีคลัสเตอร์ (cluster) เรื่องเหล่านี้ไม่จำเป็นต้องใช้ต่างชาติเลย เพียงแค่ให้หมู่บ้านบริหารระบบของตัวเอง แล้วจะเชื่อมต่อการบริหารจัดการในระดับลุ่มน้ำ/กลุ่มลุ่มน้ำ/ประเทศ โดยระบบโทรมาตร (Telemetry System) นั้น เรามีเทคโนโลยีของเราเอง ระดับหนึ่งที่จะเสริมการจัดการของ อบต. หรือของชุมชนได้

ขอยกตัวอย่างปี 2548 ด้วยความร่วมมือของสำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ (องค์การมหาชน) หรือ สทอภ. ที่ให้ข้อมูลมาทำแผนที่ภาพน้ำท่วม จากที่ทุกคนได้ยินข่าวน้ำท่วมหนักที่เชียงใหม่ แต่เมื่อดูจากภาพพบว่า ที่น้ำท่วมหนักจริงๆ คือที่ อำเภอสุวรรณคโลก จังหวัดสุโขทัย ที่น่าตกใจก็คือ ตัวเมืองเก่าไม่ท่วม แต่กลับท่วมสิ่งที่เราสร้างขึ้น มาใหม่

ส่วนกรณีน้ำท่วมภาคใต้เป็นกรณีที่หลีกเลี่ยงลำบาก เพราะเกิดจากปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงในอ่าวไทยและทะเลอันดามันที่ทำให้ร่องความกดอากาศต่ำ ซึ่งจริงๆ ทราบล่วงหน้าอยู่ 4-5 วัน เพราะไม่เคยที่อุณหภูมิมหาสมุทรอยู่นิ่งแล้วต่างกันสูงขนาดนี้ อีกทั้งน้ำที่เคยคิดว่า จะผันลงทะเลสาบสงขลา ก็ปรากฏว่าทะเลสาบสงขลาเกิดปัญหาปากทะเลสาบตื้นเขิน จู่ๆ จะไปขุดลอกก็ทำไม่ได้ เพราะจะไม่สามารถคุมสภาพความเค็ม และสิ่งแวดล้อมของทะเลสาบสงขลาจะเสียหาย จึงต้องมาดูว่า มีทางเลือกในการแก้ปัญหาอย่างไร

ภาพจากดาวเทียมแลนแซท เมื่อเดือนกุมภาพันธ์-มีนาคม 2548 ทำให้เห็นว่า ภาพภัยแล้งนั้นเกิดขึ้นในพื้นที่ป่าบนเขา แล้วจึงลามมาที่พื้นราบ ในภาคอีสาน ฝนตกลงมาปีหนึ่งประมาณ 50,000 กว่าล้านลูกบาศก์เมตร ไหลลงแม่น้ำโขง 20,000 กว่าล้าน อีสานต้องการน้ำเพิ่มแค่ 4,000 กว่าล้านลูกบาศก์เมตร อยู่ในวิสัยที่จะแก้ได้ แต่การแก้ที่เกี่ยวนี้ ทุกฝ่ายต้องร่วมมือกัน ชุมชนต้องเสียสละด้วย เป็นเรื่องที่คุณคนจะต้องให้ เพื่อที่จะได้ในที่สุด

ทุกปีอำเภวารินชำราบ (จังหวัดอุบลราชธานี) น้ำท่วมที่ละเมตรสองเมตร เวลาท่วมเรารีบผลัดน้ำลงแม่น้ำโขง คือเดือนตุลาคมน้ำเต็มเอ่อ หลังจากน้ำท่วมไปเมื่อเดือนกันยายน แต่พอถึงเดือนพฤศจิกายนน้ำแล้งแล้ว สาเหตุเพราะเราไปพัฒนาเมือง พัฒนาพื้นที่เกษตรในพื้นที่ที่ไม่เหมาะสม ทั้งๆ ที่เรามีตัวเลขอยู่ว่าหากให้ชาวบ้านทำปศุสัตว์ จะก่อรายได้มากขึ้น และอาชีพประมงมีรายได้สูงที่สุด

แม้ปี 2548 พายุจะเข้าน้อยกว่าปกติ แต่ก็ไม่แล้ง

ประเทศไทยมีน้ำเพียงพอ ทุกปีมีฝนเข้ามา 700,000 กว่าล้าน ลูกบาศก์เมตร บวก/ลบ 10 เปอร์เซนต์ แต่อย่างพื้นที่ระยอง บวก/ลบค่อนข้างสูงก็มีความเสี่ยงสูง

ปัญหาของประเทศไทยก็คือ ภัยแล้งมาพร้อมน้ำท่วม ฉะนั้นต้องไม่แยกการแก้ปัญหาน้ำท่วมกับน้ำแล้ง ทุกครั้งที่เกิด ฝนแล้งไม่ได้หมายความว่าฝนไม่ตก หากแต่มันทั้งช่วงแล้วก็ สะสมกันไปตกพรวดเดียว น้ำจึงท่วม เพราะไม่ได้บริหารจัดการแบบ risk management เลย

ภาพของข้อมูลน้ำขณะนี้ พร้อมที่จะนำมาต่อเชื่อมตั้งแต่ เทือกเขาจนถึงอ่าวไทย แต่สิ่งที่ตกลงที่สุด จุดที่น้ำมารวม ตัวกันที่อยู่อยุธยา 5 แม่น้ำ คือจังหวัดนครสวรรค์ กลายเป็น จังหวัดที่แล้งที่สุดในภาคเหนือตอนล่าง แต่ธรรมชาติยังดีกับเราอยู่ ซึ่งหากไม่รีบแก้ อาจมีปัญหาน้ำหนัก

กรมชลประทานเองก็ต้องแบกรับความเสี่ยงนี้ ความจุของเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ 785 ลูกบาศก์เมตร ปริมาณน้ำปี 2545 มี 860 ล้านลูกบาศก์เมตร ปี 2548 มี 909 ล้านลูกบาศก์เมตร แต่น้ำไหลเข้ากว่า 3 เท่าตัวคือ 3,600 ล้านลูกบาศก์เมตร ฉะนั้นการบริหารน้ำเขื่อนป่าสักจะยากที่สุด เพราะต้องระวังน้ำท่วม แต่หากกลัวน้ำท่วมแล้วปล่อยลงมาข้างล่างมาก โอกาสแล้งก็จะสูง เขื่อนป่าสักชลสิทธิ์เป็นเขื่อนที่ในหลวง ทรงรับสั่งตลอดว่า ต้องบริหารจัดการอย่างดีก็เพราะเหตุนี้

วิธีการแก้ปัญหาเพื่อจะสำรองน้ำนั้น สามารถอาศัย คลองชัยนาท-ป่าสัก ทะเลสาบบ้านหมอ บ่อดินเก่า 2,000 ไร่ ซึ่งลึกประมาณ 30 เมตรของเครือซีเมนต์ไทยได้ โดยก่อนหน้านั้นเคยใช้ขุดดินทำเซรามิกและเครือซีเมนต์ไทยพร้อมจะยก

มาตรการเสริมนี้จะเพิ่มกันชนขึ้นมาได้อีก อาจไปได้ถึง 100 ล้านลูกบาศก์เมตร โดยใช้เงินเพียง 4-5 ล้านบาท

ถึงเวลาที่ต้องจัดกลุ่มเขื่อนที่มีการจัดการน้ำที่เหมือน และต่างกันโดยอาศัยข้อมูลวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี แล้ว บริหารจัดการเขื่อนแบบเป็นพวงดั่งที่ในหลวงทรงรับสั่งมาเป็น 10 ปี และการมองการแก้ปัญหาไม่มีสูตรเดียวกัน เขื่อนป่าสักฯ อาจต้องมองเรื่องแหล่งสำรองน้ำ เขื่อนสิริกิติ์ เขื่อนภูมิพลอาจ ต้องมองเรื่องเพิ่มน้ำต้นทุน อุตรธานลุ่มแม่น้ำสงคราม มีบึง ระดับ 1 ตารางกิโลเมตรโดยรอบ คนที่ได้ประโยชน์ควรต้องคิด ร่วมกัน แทนที่จะยึดครองพื้นที่ก็เอามาเชื่อมต่อเป็นแก้มลิง สำรองน้ำไม่ให้น้ำไหลลงแม่น้ำโขงได้หรือไม่

กรณีของระยอง วันที่แล้งที่สุดนั้นน้ำในอ่างหนองปลา ไหลและคลองกายไม่มีเลย แต่น้ำเหนืออ่างกลับมีมากมาย เพราะบ่อลูกรังที่เคยทำการขุดขายลูกบาศก์เมตรละ 37 บาท บรรจุน้ำไว้เต็ม อยู่ที่เราจะจัดสรรอย่างไร

กรณีเชียงใหม่ พื้นที่ลุ่มกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวหมด หลายพื้นที่จึงแล้ง ทั้งยังมีนิคมอุตสาหกรรม หากสามารถต่อ คลองผันน้ำเข้ามาในช่วงน้ำท่วม เปลี่ยนปัญหาในพื้นที่อื่นลง มากักไว้ในพื้นที่รับได้ แต่ชาวบ้านคงต้องผันตัวเองจากที่ทำ อาชีพเกษตร เปลี่ยนมาเป็นประมงน้ำจืดซึ่งได้รายได้สูงกว่าเดิม โครงการเช่นนี้คิดว่ามีคนยินดีลงทุน นิคมอุตสาหกรรม สนาม กอล์ฟ พวกนี้ต้องซื้อน้ำทั้งนั้น เพียงแต่รัฐเข้าดูแลการให้บริการ น้ำที่ดีกับชุมชน

มนตรี จันทวงศ์
มูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ

อย่างนี้ก็คือ public and private partnership program เปลี่ยนน้ำที่เคยเป็นโทษให้กลายเป็นคุณให้ได้

เมกะโปรเจกต์เป็นเรื่องที่ได้ยินกันมานาน แต่สังคมโดยทั่วไปได้รับรู้รายละเอียดน้อยกว่า มีโครงการอะไร ทำได้บ้าง เท่าที่ดูตัวเลขจากเอกสารของสภาพัฒน์ฯ คือ การลงทุนด้านน้ำ 12 เพอร์เซ็นต์ของการลงทุนทั้งหมด หรือประมาณ 196,000 ล้านบาทเศษ อยู่ในระดับลุ่มน้ำประมาณ 990,000 บาท ส่วนที่ไม่แยกลุ่มน้ำอีกประมาณ 60,000 ล้านบาท และส่วนที่อยู่ในงบประมาณปี 49 อีกประมาณ 36,000 ล้านบาท ตัวเลขพวกนี้มันไม่ได้สำคัญอะไรมากนัก แค่อีกเพียง 200,000 ล้านบาท ตั้งแต่ปี 2549-2552

พัฒนาการของเมกะโปรเจกต์ที่สำคัญเกิดขึ้นในช่วง 2-3 ปีนี้เอง ย้อนกลับไปวันที่ 23 กรกฎาคม 2546 มีการประชุมการบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืน โดยนายสุวิทย์ คุณกิตติ รองนายกรัฐมนตรี (ในขณะนั้น) ประธานคณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติ ได้เสนอภาพใหญ่ในการจัดการน้ำแบบใหม่ทั้งประเทศ โดยจะทำท่อส่งน้ำไปถึงพื้นที่เกษตรกรรม

ทั่วประเทศ 132 ล้านไร่ ภายใน 5 ปี หรือปี 2551 จะทำให้ราษฎร 3 ล้านครอบครัวมีรายได้จากการเกษตรเพิ่มขึ้น 42,000 บาท/ปี/ครอบครัว สิ่งที่น่าสนใจมากคือ ในเว็บไซต์ของกรมทรัพยากรน้ำเองระบุว่า ในส่วนของวิศวกร นักวิชาการช่างสำรวจ ลูกจ้างทั่วไป จะมียางทำในช่วง 5 ปีนี้ ประมาณ 28,500 คน

จากวันนั้น หลายหน่วยงานพยายามนำเสนอโครงการขนาดใหญ่ เช่น การผันน้ำทั้งต่างประเทศและในประเทศ และหากใช้ระบบท่อส่งน้ำ หรือ Water Grid เพียง 37 ปีก็จะครอบคลุมพื้นที่เกษตรกรรมทั้งประเทศ แทนที่จะต้องใช้เวลาตามปกติ 150 ปี อันนี้เป็นภาพชวนฝัน

ในปี 2546 นั้นเอง กระทรวงเกษตรฯ ก็คิดโครงการน้ำแก้จนด้วยเงินลงทุนประมาณ 400,000 ล้านบาท เพื่อเพิ่มพื้นที่ชลประทานประมาณ 11 ล้านไร่ เกษตรกรจะได้ผลประโยชน์ประมาณเกือบ 6 ล้านครอบครัว และมีรายได้เฉลี่ยเพิ่มขึ้น 120,000 บาท/ปี/ครัวเรือน

แม้แต่ สศช. ในขณะนั้นก็นำเสนอโครงการของตัวเองเช่นกัน ด้วยเงินลงทุน 270,000 ล้านบาท จะแก้ปัญหาภายใน 3 ปี โดยเสนอว่าต้องมีโครงการขนาดใหญ่เต็มไปหมด ไม่ว่าจะเป็แก่งเสื่อเต็น เขื่อนแม่จัด โครงการผันน้ำกก-อิง-น่าน โครงการโขงชีมูลซึ่งปัจจุบันก็ยังไม่แล้วเสร็จ โครงการผันน้ำสาละวินมาเขื่อนภูมิพล

นี่คือพัฒนาการในช่วง 2-3 ปี ที่ 3 หน่วยงานใหญ่ๆ ซิงกันเสนอโครงการขนาดใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับระบบการจัดการน้ำ ที่น่าสังเกตคือ ทุกฝ่ายซิงนำเสนอไปที่นายกรัฐมนตรี

ขณะที่การปรึกษาหารือกับประชาชนกลับไม่มีหน่วยงานไหน
ทำเลย สุดท้ายทั้ง 3 แผนนั้นก็มาผนวกรวมกันเป็นเมกะโปร-
เจ็ทด้านทรัพยากรน้ำ

ความจริงแล้วไม่ควรใช้คำว่าเมกะโปรเจ็ท เพราะคำนี้
มีปัญหาทำให้ชาวบ้านรู้สึกเข้าถึงได้ยาก วันแรกที่เห็นเอกสาร
เมกะโปรเจ็ทที่หนามากก็รู้สึกดีใจมาก แต่พอได้ดูทีละหน้า
อย่างละเอียดแล้วก็คิดสงสัยว่า ผ่านพ้นจากเมกะโปรเจ็ท 5
ปีไปแล้ว ปัญหาหน้าของประเทศไทยจะหมดสิ้นลงหรือ

มี 4 เหตุผลที่คิดว่ามันไม่ใช่คำตอบสุดท้าย

ประการแรก มันเหมือนโครงการตัดปะ และสร้าง
มายาคติของความใหญ่เพื่อกีดกันการมีส่วนร่วมของประชาชน
เพราะในรายละเอียดตั้งแต่โครงการปลูกป่าต้นน้ำ ปลูกหญ้า
แฝก ทำแนวกันไฟ ไล่ไปถึงการขุดสระน้ำขนาดเล็ก ขนาดกลาง
ขนาดใหญ่ ประปาหมู่บ้าน ฯลฯ เหล่านี้เป็นงานที่แต่ละ
กระทรวงได้ทำอยู่แล้ว แต่เหมือนเอาแผนของแต่ละกระทรวง
มาผสมรวมกัน

โครงการที่มีมูลค่าเกิน 1,000 ล้านมีไม่กี่โครงการ
ส่วนโครงการที่มีมูลค่าเกิน 10,000 ล้าน มีไม่เกิน 3
โครงการ ไม่เกินไปกว่านี้เพราะโครงการขนาดใหญ่ที่ไม่จำแนก
ลุ่มน้ำกำหนดงบประมาณไว้แค่ 31,000 ล้านบาทเท่านั้น แต่
ในเอกสารก็ไม่ได้ระบุว่าโครงการอะไรบ้าง ซึ่งตรงนี้อาจจะ
มีการเปิดให้ยื่นซองประมูลราคาในวันที่ 28 เม.ย. นี้ ก็
ได้ (หลังจากยุบสภาได้เลื่อนเป็นปลายเดือนพฤษภาคมแล้ว)

และไม่แน่ใจว่าจะดีหรือไม่ดีที่ภาคอีสานจะได้บ-
ประมาณมากที่สุดในโครงการเมกะโปรเจ็ท รวมกันแล้วราว

5,000 กว่าล้านไปสำหรับการสร้างฝาย อ่างเก็บน้ำ และระบบ
เชื่อมโยงน้ำ

ประการที่สอง เราจะพบว่า ในประสบการณ์การทำ
โครงการย่อยที่ผ่านมา มันมีความล้มเหลวเต็มไปหมดโดยที่
ยังไม่มีผู้รับผิดชอบ ยังไม่ได้รับการแก้ไข

ยกตัวอย่าง 3 โครงการ คือ โครงการปรับปรุงชลประ-
ทานขนาดใหญ่ 8 โครงการ ภายใต้เงินกู้เพื่อปรับโครงสร้าง
ภาคเกษตรกรรมตั้งแต่สมัยที่กู้เงินจากเอดีบีและไอเอ็มเอฟ
ทั้ง 8 โครงการพูดไว้ชัดว่าจะทำให้เกษตรกรมีรายได้สุทธิเพิ่ม
ขึ้นระหว่าง 10,000-28,000 บาท/ปี/ครอบครัว จนถึงวันนี้
ก็ยังไม่มีการประเมินว่าทำไปแล้วชาวบ้านได้ตามนั้นหรือไม่

ตัวอย่างที่สองคือ โครงการระบบท่อนำร่องซึ่งเป็น
ต้นแบบของโครงการ Water Grid มีทั้งหมด 10 โครงการ
กระจายในภาคอีสาน ภาคกลาง และภาคตะวันออก ความ
ล้มเหลวมีทุกเรื่องตั้งแต่ระดับพื้นฐานที่สุดในทางเทคนิคคือ
ท่อแตก โดยที่หาใครรับผิดชอบไม่ได้ ไม่รู้ว่ามีบริษัทที่ปรึกษา
ออกแบบมาไม่ดีหรือคนดูแลการก่อสร้างไม่ดี ปัญหาเรื่องการ
มีส่วนร่วมของประชาชน ชาวบ้านไม่เคยรู้ว่าตัวเองต้องจ่าย
ค่าบำรุงดูแลรักษาระบบ ค่าไฟฟ้า ค่าต่อท่อในไร่ นา อีกครัว
เรือนละเป็นหมื่นบาท ดังนั้นเมื่อสร้างเสร็จแล้วชาวบ้านจึงไม่
เอา ทางองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นก็ไม่เอา ทำให้สูญเสีย
เงินไป 1,000 กว่าล้านบาท

สุดท้ายคือ โครงการโขงชีมูล เกิดปัญหาเต็มไปหมด
ตอนที่ทางนายกรัฐมนตรีไปอำเภออาจสามารถ จังหวัด
ร้อยเอ็ด แล้วเจอปัญหาน้ำท่วม ก็เกิดจากฝายในโครงการนี้เอง

คือ ฝ่ายยโสธร และฝ่ายอีก 2-3 ตัวที่ไปทำลายป่าบุงป่าทาม ซึ่งถือว่าเป็นพื้นที่ชุ่มชื้นและสมบูรณ์ที่สุดในเขตที่ขึ้นชื่อว่าแห้งแล้งที่สุดอย่างภาคอีสาน สุดท้ายปัญหาใหญ่คือการแพร่กระจายของดินเค็ม ซึ่งจนบัดนี้ก็ยังไม่ได้

ประการที่สาม โครงการเมกะโปรเจกต์ จะทำให้มาตรฐานทางสิ่งแวดล้อม การมีส่วนร่วมของประชาชนจะถูกลดทอนลง ปัจจุบันนี้รัฐบาลได้ออกระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการดำเนินการโครงการลงทุนพิเศษของรัฐเพื่อการพัฒนาประเทศเมื่อเดือนกุมภาพันธ์นี้เอง ต้องการนักลงทุนที่มีจินตนาการ มีเทคโนโลยีสูง ประสิทธิภาพสูง เงินทุนเยอะ มาร่วมงาน

แต่สาระสำคัญอยู่ที่ข้อ 5 ที่บอกว่า โครงการใดที่คณะรัฐมนตรีมีมติให้ทำได้ รัฐบาลจะประกันความโปร่งใส สุจริต และเป็นธรรมต่อนักลงทุน ทั้งที่ก่อนหน้านี้รัฐบาลจะอนุมัติโครงการ โครงการรัฐบาลไม่ได้ประกันว่าจะมีความโปร่งใส ประชาชนจะมีส่วนร่วมได้อย่างแท้จริง ไม่มีมาตรฐานการตรวจสอบการอนุมัติ แต่กลับไปประกันให้นักลงทุนต่างประเทศ

อีกทั้งยังจะลดทอนมาตรฐานหลายๆ เรื่องภายในประเทศไป เช่น เรื่องการเปลี่ยนแปลงระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการประกาศพิจารณา พ.ศ.2539 มาเป็นระเบียบว่าด้วยการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน พ.ศ.2548

หากจะไม่ให้เป็นที่ครหา ก่อนที่รัฐบาลจะเปิดให้มีการยื่นซองจากต่างชาติ รัฐบาลต้องเปิดรายละเอียดโครงการย่อยทุกโครงการในเมกะโปรเจกต์ให้หมด ประชาชนจะได้รู้ว่าโครงการไหนจะต้องเข้ามาตราฐานด้านสิ่งแวดล้อมแบบไหน

เพื่อว่ารัฐบาลจะไม่เอาความผูกพันกับนักลงทุนต่างประเทศ มาสร้างเงื่อนไขผูกมัดว่าโครงการนี้ไปสัญญาลงทุนกับต่างประเทศไว้แล้ว ฉะนั้น มาตรฐานสิ่งแวดล้อมหลายๆ เรื่องก็ต้องยอมให้ปล่อยผ่านไป

ประการสุดท้าย เป้าหมายตั้งแต่วันที่ 23 กรกฎาคม 2546 ถูกลดลงมาเรื่อยๆ และไม่มีหลักประกันความสำเร็จในเงิน 200,000 ล้านบาทตรงนี้ เช่น 26 เมษายน 2546 เป้าหมายพื้นที่ชลประทานคือ 103 ล้านไร่ มาวันนี้พื้นที่ชลประทาน ตัวเลขที่เป็นทางการเหลืออยู่ 7.1 ล้านไร่ ปี 2546 นายกฯ บอกว่ารัฐบาลลงทุนเอง เพราะมีเงินล้นระบบอยู่ 800,000 ล้านบาท มาวันนี้รัฐบาลไม่มีเงิน จึงต้องออกระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี เพิญชวนต่างประเทศเข้ามาลงทุนเรื่องน้ำ ส่วนภาพรวมของเมกะโปรเจกต์เกี่ยวกับทรัพยากรน้ำ ยังคงเน้นการจัดการน้ำมากกว่าการจัดการด้านความต้องการน้ำ คือเป็นโครงการประเภทการก่อสร้างเพื่อการจัดการน้ำเป็นหลัก

แผนการลงทุนหาน้ำต้นทุนขนาดใหญ่ เมื่อครั้งประชุมวันที่ 23 กรกฎาคม 2546 หายไปจากเมกะโปรเจกต์ที่เสนอในปัจจุบัน เช่น โครงการผันน้ำจากประเทศลาว กัมพูชา พม่า แต่เชื่อได้ว่าอีกไม่กี่วัน โครงการเหล่านี้ก็จะกลับเข้ามาใหม่ และอาจเป็นส่วนเพิ่มของเมกะโปรเจกต์ได้อีก เพราะรัฐบาลคงจะไม่หยุดอยู่แค่ 200,000 ล้านบาท เพียงแต่จะมาเมื่อไรยังไม่ทราบเท่านั้นเอง

สิ่งที่สำคัญอีกประการคือ เมกะโปรเจกต์ยังคงเห็นน้ำเป็น 'น้ำ' แต่ว่ามีเกษตรกรและชุมชนอีกจำนวนมากที่ต้องอยู่กับความสมบูรณ์ของระบบนิเวศของแหล่งน้ำ แม่น้ำ ซึ่งเรื่อง

พวกนี้ไม่มีในเมกะโปรเจกต์เลย และมีหลักการที่จะหายไปหลายเรื่อง 1) การมีส่วนร่วมของประชาชน 2) มาตรฐานทางกฎหมายและสังคมที่ใช้ในการตรวจสอบประสิทธิภาพของโครงการ 3) ความรู้ของท้องถิ่น และขอพันธะว่าปี 2552 ไม่สามารถแก้ไขปัญหาคความยากจนได้

ทางเลือกของการบริหารจัดการน้ำ สิ่งสำคัญคือจุดเริ่มต้นอยู่ที่ไหน มันไม่ได้อยู่ที่เรื่องความใหญ่ แต่ควรเริ่มต้นการจัดการน้ำในลุ่มน้ำเล็กๆ ก่อน แล้วจึงพัฒนาการรวมตัวกันเป็นลุ่มน้ำขนาดใหญ่ เรื่องสำคัญคือหน่วยงานภาครัฐต้องเสริมสร้างความเข้มแข็งให้องค์กรบริหารจัดการน้ำขนาดเล็กให้ได้ ลำพังอาศัยเงื่อนไขของร่างกฎหมายทรัพยากรน้ำที่กำลังร่างอยู่ขณะนี้ไม่ได้สร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรจัดการน้ำในลุ่มน้ำขนาดเล็กได้ หากแต่ไปสร้างความเข้มแข็งให้กับคณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติไปเลย

ลดาวัลย์ คำภา

ขณะนี้เมกะโปรเจกต์ที่ได้รับอนุมัติให้ดำเนินการเป็นเฉพาะปี 2549 ก่อน และงบประมาณก็ไม่ได้มากนัก ส่วนรายละเอียดแต่ละโครงการเท่าที่ได้ประสานกับสำนักงบประมาณทราบว่าพอจะมีรายละเอียดความชัดเจนของโครงการแล้วว่ามีโครงการอะไรบ้าง ทำที่ไหน อย่างไร

อย่างไรก็ตาม เห็นด้วยว่าการมีส่วนร่วมเป็นเรื่องสำคัญ สภาพัฒนาฯ เป็นหน่วยงานวางแผนในระดับส่วนกลาง ซึ่งมีโอกาสร่วมดูโครงการกับกระทรวงต่างๆ ก็ได้ยากกับแต่ละหน่วยงานเสมอว่า ต้องคิดให้ครบวงจร และต้องให้แน่ใจว่าเป็นโครงการที่ประชาชนต้องการ ทำแล้วได้ประโยชน์

อีกประเด็นหนึ่ง ตั้งแต่ปี 2546 มีหลายหน่วยงานพยายามเสนอโครงการรวมทั้งสภาพัฒนาฯ ด้วย เพราะทางสภาพัฒนาฯ ได้รับมอบหมายให้ศึกษาว่า หากจะบริหารทั้งระบบควรจะเป็นอย่างไร ดังนั้น สภาพัฒนาฯ ไม่สามารถไปแย้งชิงโครงการกับหน่วยงานอื่นได้ เพราะไม่ใช่หน่วยงานปฏิบัติ เราเพียงลองศึกษาดูว่าหากทำตามแนวคิดซึ่งขณะนี้แน่นอนอยากให้มี Water Grid ทั้งประเทศมันจะออกมาเป็นลักษณะไหน

ในฐานะที่เป็นหน่วยงานที่ได้ดูโครงการจากหน่วยงานต่างๆ ก็มีความเป็นห่วงหลายประเด็น โดยเฉพาะเรื่องความสำเร็จของโครงการ เพราะหลายเรื่องเป็นเรื่องที่ต้องการความร่วมมือจากภาคประชาชนมาก และต้องการความแน่ใจว่าโครงการนั้นเป็นที่ต้องการ อย่างไรก็ตาม ทางหน่วยงานก็ชี้แจงค่อนข้างชัดเจนว่าได้ดำเนินการอยู่ระดับหนึ่งแล้ว

ประเด็นถัดมา ในโครงการ Partnership for Development ที่มีการเชิญนักลงทุนต่างประเทศมาประชุม ยังไม่ได้กำหนดชัดเจนเรื่องวงเงินเรื่องน้ำเป็นเท่าไร แต่มีส่วนที่กระทรวงเกษตรฯ กระทรวงทรัพยากรฯ เสนอเป็นแนวทางว่าจะให้นักลงทุนนำเสนอแนวคิดในวันที่ 28 เม.ย. นี้ประมาณ 3-4 หัวข้อด้วยกัน เพื่อดู Technical Proposal ว่าน่าสนใจหรือไม่ เป็นไปได้หรือไม่ โดยที่ยังไม่ต้องเสนอกรอบวงเงินมา ซึ่งยังไม่แน่ใจว่าจะมีใครสนใจมากน้อยเพียงใด

ขณะที่แต่ละกระทรวงต้องมีการแต่งตั้งคณะกรรมการระดับกระทรวงขึ้นมาดูเรื่องนี้โดยเฉพาะ หลังจากนั้นก็มีกรรมการระดับกลางพิจารณาอีกชั้นหนึ่ง โดยกระบวนการมีส่วนร่วมต้องมีตั้งแต่ระดับกระทรวงว่าจะรับโครงการของใคร เพื่อให้แน่ใจว่าจะไม่เอาเทคนิคที่ไม่เหมาะกับประเทศไทยมาใช้

อีกประเด็นหนึ่ง ในระเบียบว่าด้วยการลงทุนในโครงการพิเศษของรัฐเพื่อการพัฒนาประเทศ พ.ศ.2549 ในข้อ 5 ที่ระบุว่า “ในการดำเนินโครงการตามระเบียบนี้ทุกขั้นตอน ให้คำนึงถึงความโปร่งใส สุจริต ความเป็นธรรม ผลประโยชน์สูงสุดที่รัฐจะได้รับอย่างคุ้มค่า เล็งผลเลิศในสัมฤทธิ์ผลของโครงการ และความรวดเร็วและสมประโยชน์ในการนำสิ่งที่ได้รับจากโครงการมาใช้งาน” จะเห็นว่ามีความโปร่งใส ความเป็นธรรม นั้นจะเป็นประโยชน์กับการมีส่วนร่วม

อย่างไรก็ตาม ต้องมีการพิจารณาเทคโนโลยีที่ต่างชาติ เสนอมาอย่างรอบคอบ หากดูแล้วไม่เหมาะกับการจัดการน้ำในประเทศของเรา เราก็ไม่จำเป็นต้องเลือกเพราะไม่ได้ตกลงว่า เสนอแล้วต้องเอาแน่นอน

ศ.ดร.มิ่งสรรพ์ ขาวสอาด

ประเทศไทยต้องมีนโยบายน้ำที่ชัดเจนในระยะยาว ซึ่งจะไม่เปลี่ยนตามรัฐบาลหรือรัฐมนตรี ทุกวันนี้เรามักมีนโยบายลิ่งแวดล้อมที่เป็นนโยบายส่วนตัวของรัฐมนตรีซึ่งปฏิบัติการณ์ไม่ได้ จึงต้องสร้างนโยบายระยะยาวที่ชัดเจนและทุกคนเห็นพ้องร่วมกัน

ยกตัวอย่างสมัยรัฐบาลชวน หลีกภัย มีการทำนโยบายน้ำออกมอย่างเร่งด่วนราว 9 หรือ 10 ข้อ เพื่อจะนำไปกู้เงินเอทีบี อ่านแล้วอยากจะร้องไห้ ความยาวประมาณหน้ากว่าๆ เขียนว่า ต้องการให้มีการจัดการน้ำที่มีประสิทธิภาพ เป็นธรรม และยั่งยืน เขียนอย่างนี้ไม่ใช่นโยบาย แต่เป็นวัตถุประสงค์เท่านั้น ต้องให้มีความชัดเจนในการปฏิบัติกว่านี้ เช่น จะคุ้มครองสิทธิในการบริโภค อุปโภคน้ำ เป็นบุริมสิทธิ คือ สิทธิที่ได้ก่อนคนอื่นใช่ไหม แล้วน้ำเชิงเศรษฐกิจจะจัดสรรอย่างไรให้ซื้อขายกันได้ไหม แล้วจะชดเชยอย่างไร

นักเศรษฐศาสตร์อย่างดิฉันเชื่อว่า โครงการที่ดีไม่มีใครต้องเสียสละ ถ้าโครงการดีจริงแล้ว คนจนยังไม่ต้องเสียสละใหญ่ เพราะคนที่เขารวยจากโครงการต้องมาจ่ายได้

ส่วนเรื่องประสิทธิภาพ จะใช้วิธีการที่เหมาะสมในแต่ละพื้นที่ก็ได้ บางที่หากกฎหมายบังคับใช้ได้ก็ไม่ต้องไปคิดค่าน้ำ แต่ตอนนี้ไม่มีทิศทางอะไรเลย เมื่อเป็นเช่นนี้ต่อให้มันวิชาการเก่งๆ อีก 10 คนก็ทำอะไรต่อไม่ได้ ความรู้มีเยอะแต่ไม่มีทิศทาง ดังนั้น จึงต้องมีนโยบายก่อน มีกติกาที่ชัดเจนก่อนวิศวกรจึงจะทำงานได้ เพราะวิศวกรเป็นมนุษย์ที่หากตั้งใจให้เขาถูก

เขาจะแก้ปัญหาได้หมดทุกอย่าง แต่หากตั้งใจผิดเขาจะพาเราเข้ารกเขาพง

ภาคอีสานสิ่งที่น่าห่วงก็คือ เราเคยสร้างเขื่อนและเคยทูปเขื่อนแล้วด้วยเช่นกัน เพราะน้ำในเขื่อนเค็มหมด เนื่องจากน้ำไปดึงเกลือใต้ดินให้ละลายออกมา โครงการ Water Grid ไปอยู่ในอีสานเสียเยอะ เพราะอีสานมีพื้นที่เกษตรประมาณ 110 ล้านไร่ แต่มีชลประทานไม่เกินร้อยละ 10 ของพื้นที่ทั้งหมด อย่างไรก็ตาม เชื่อโครงการนี้เป็นไปได้เพราะที่นั่นมีปัญหาดินเค็มทั้งสิ้น จึงควรทำคูลล์วอเตอร์ที่จะใช้น้ำผิวดิน

อีกเรื่องที่ยากจะฝากเกี่ยวกับร่าง พ.ร.บ.ทรัพยากรน้ำ คือ ต้องรับรองสิทธิชุมชนในการบริหารจัดการน้ำ เดิมประเทศไทยมี พ.ร.บ.ชลประทานราษฎร ซึ่งรับรองสิทธิการทำชลประทานราษฎรในภาคเหนือ แต่ว่าสิทธิที่ไม่เพียงพอที่จะให้ชาวบ้านดูแลได้ เช่น ชาวบ้านไม่มีสิทธิในการป้องกันคนอื่นเข้ามาถ่ายน้ำเสียลงในแหล่งน้ำของเขา ไม่สามารถห้ามหมู่บ้านจัดสรรสูบน้ำออกไป ดังนั้นต้องรับรองสิทธิเหล่านี้ให้พวกเขาด้วยในกฎหมาย

สุดท้าย การจัดการน้ำต้องทดลองกันในลุ่มน้ำขนาดเล็ก แล้วจึงค่อย ๆ ขยายไปสู่ขนาดใหญ่ หรือต้องจัดการจากล่างขึ้นบน ไม่ใช่สั่งจากบนลงล่าง อาศัยความรู้และความร่วมมือกับชาวบ้านก็สามารถจัดการน้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพโดยไม่ต้องอาศัยเงินพันล้านเสมอไป

ความสำเร็จของประเทศไทยที่ผ่านมาสำเร็จด้วยคนเล็ก ๆ ทั้งนั้น

ดร.รอยล จิตรดอน

ปัญหาที่ภาคอีสานเห็นชัดเจนใน 2 พื้นที่หลักที่ได้สำรวจ คือ อำเภวารินชำราบ ในสมัยโบราณพื้นที่นี้เป็นพื้นที่รับน้ำที่อุดมสมบูรณ์ แต่ตอนหลังไปสร้างสถานีขนส่งทำให้เกิดน้ำท่วมทุกปี อีกที่หนึ่งคือป่าชลึงกาซึ่งจะทะลุถึงจังหวัดชัยภูมิที่เรียกว่าสุดแผ่นดิน ป่านี้อุดมสมบูรณ์ดีมาก แต่ที่น่าตกใจคือเมื่อเดินขึ้นไปที่ดินน้ำกลายเป็นโรมัน นี่คือน้ำที่บอกไว้ว่าชาวบ้านเองก็ต้องเสียผลประโยชน์ระยะสั้น

ส่วนเรื่องเมกะโปรเจกต์ ขอแบ่งเป็น 2 ส่วนคือ เมกะ-โปรเจกต์ที่หน่วยงานรัฐเสนอ กับ Thailand : Partnership of Development ที่รัฐบาลเสนอ ซึ่งในส่วนที่รัฐบาลเสนอก็ขอแยกย่อยเป็นอีก 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นเขื่อน อ่างเก็บน้ำ และส่วนของ Water Grid

คำถามที่มีอยู่ในใจผมตลอด กรณีของ Water Grid ก็คือจะเอาน้ำที่ไหนไปใส่ท่อ เพราะน้ำที่จะไหลลงอ่างเดิมเคยไหลอยู่ประมาณ 60,000 ล้านลูกบาศก์เมตร ถึงวันนั้นน้ำไหลลงอ่างแค่ 40,000 ล้านลูกบาศก์เมตร ขณะที่ปริมาณการใช้น้ำปัจจุบันนี้โตขึ้นถึง 90,000 ล้านลูกบาศก์เมตรต่อปี

ประการที่สอง การที่จะต่อท่อได้ในประเทศที่เจริญแล้ว เช่น ญี่ปุ่น จะต้องนำหน้าด้วยการจัดรูปที่ดิน เป็นการจัด slope ไม่ใช่เพียงปฏิรูปที่ดินเท่านั้น นั่นคือเงื่อนไขของการทำ Water Grid เพื่อจะได้ใช้ท่อเล็กที่สุดและใช้อย่างมีประสิทธิภาพ และประการที่สาม สภาพปัจจุบัน จีดีพีที่โตขึ้นร้อยละ 1 เราบริโภคพลังงานโตขึ้นร้อยละ 1.4 เมื่อมี Water Grid การบริโภค

พลังงานจะกลายเป็น 1.5 หรือ 1.6 ง่ายๆ สั้นๆ ก็คือ ยิ่งโต ยิ่งพัง

สุดท้าย เรื่อง Thailand : Partnership of Development เช่น กรณีรถไฟใต้ดิน หากใช้รูปแบบเดิมรัฐต้องจ้างศึกษา จ้างออกแบบ 2,000 ล้านบาท ได้มาคำตอบเดียว แต่หากใช้เวที Thailand : Partnership of Development ให้เป็น ประเทศไทยไม่ต้องจ่าย 2,000 ล้านบาทแต่ได้ 5 คำตอบ ปัญหาคือ เราเตรียมการที่จะเลือกคำตอบไหน

มนตรี จันทวงศ์

ปัญหาสำหรับรัฐบาลคือ ชอบโฆษณาเกินจริง และเมกะโปรเจกต์ก็จะไปในรอยเดิมว่า จะแก้ปัญหาสารพัดเรื่องได้นอกจากนี้อาจจะสร้างประโยชน์รูปธรรมได้มากกว่าหากจะผันเงินจากเมกะโปรเจกต์จำนวนหนึ่งมาแก้ปัญหาโครงการที่ทำไปแล้วและล้มเหลวไปกระทบวิถีชีวิตของชาวบ้าน

ประการสุดท้าย การเปิดให้ต่างประเทศมายื่นข้อเสนอความคิดพัฒนา โดยที่รับประกันว่าถ้าไม่ชอบใจก็จะไม่เอา สุดท้ายแล้วรัฐบาลไทยจะกลับบอกว่า “ไม่เอาเลยสักอย่าง ฉันจะทำเอง” เพราะเครดิต ของรัฐบาลจะเสีย อีกทั้งความรู้ของเขาที่เราคิดจะได้มาฟรีก็มีลิขสิทธิ์ ต่างประเทศเองก็คงไม่โง่ สิ่งที่เป็นไปได้มากกว่าคือ เมื่อต่างชาติเสนอมมาแล้วรัฐบาลต้องรับ ไม่ข้อเสนอใดก็ข้อเสนอหนึ่ง แล้วมันจะมีผลผูกพันกลายเป็นปัญหาดังที่ได้บรรยายไปแล้ว

กลุ่มย่อย

กลุ่มที่ 1

โครงสร้างพื้นฐานเมกะโปรเจกต์
และการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ

กลุ่ม 2

การจัดสรรทรัพยากรน้ำ

กลุ่ม 3

มลภาวะทางน้ำ และคุณภาพชีวิต

กลุ่ม 4

ภัยธรรมชาติทางน้ำ
(ภัยน้ำท่วม ภัยแล้ง ภัยน้ำเสีย และการรักษาต้นน้ำ)

กลุ่ม 1

โครงสร้างพื้นฐานเมกะโปรเจกต์
และการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ

ดร.พจนา เอื้องไพบูลย์

ผู้อำนวยการส่วนวางแผนทรัพยากรน้ำ
สำนักวางแผนทรัพยากร
ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม
วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการ
เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

จะนำเสนอ 5 ส่วนหลักคือ 1. วงเงินลงทุน 2. ความร่วมมือระหว่างประเทศ 3. แนวทางการบริหารจัดการน้ำ 4. การจัดลำดับความสำคัญของโครงการ 5. เงื่อนไขที่จะช่วยให้บรรลุผล

เงินลงทุน 200,000 ล้านบาท เป็นเพียงกรอบที่รัฐบาลให้ไว้ แต่การพิจารณาอนุมัติโครงการจริงๆ ยังไม่ถึงคณะรัฐมนตรี (ครม.) เคยเสนอรายละเอียดในช่วง 4 ปีไป แต่ครม.ได้พิจารณาเฉพาะปี 2549 อนุมัติเพิ่มเติมจากงบประมาณปี 2549 รวมแล้วรวม 17,000 ล้านบาท แต่ยังไม่มีการเบิกจ่าย ส่วนงบประมาณที่หน่วยงานด้านน้ำทั้งหมดได้รับจัดสรรในปี 2549 รวมแล้วรวม 36,000 ล้านบาท อย่างไรก็ตามขณะนี้ยังไม่ชัดเจนว่าโครงการที่ต่างชาติสนใจลงทุน กับโครงการในแผนนโยบายเดิมที่อยู่ในเมกะโปรเจกต์นั้นจะยังอยู่ในวงเงิน 200,000 ล้านบาทหรือมากกว่านั้น

ส่วนที่จะให้ต่างชาติเข้ามาลงทุนมีอยู่ 3 กลุ่มได้แก่ 1. การจัดการน้ำอย่างเป็นระบบ 2. ระบบน้ำบาดาล 3. การใช้ความร่วมมือระหว่างน้ำผิวดินและน้ำบาดาล หากมีต่างชาติสนใจ

ลงทุนก็จะช่วยลดภาระการลงทุนของภาครัฐ และทำให้เกิดการจัด การ แก้ไขปัญหารวดเร็วขึ้น ไม่ต้องรอนงบประมาณ อีกทั้งได้เรียนรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีใหม่ๆ ด้วย

เมกะโปรเจกต์เรื่องน้ำ มีกรอบแนวคิดและแนวทางการบริหารจัดการน้ำที่มองบูรณาการทุกมิติคือ 1. บูรณาการหน่วยงานต่างๆ ทั้งหน่วยงานส่วนกลางและท้องถิ่นให้ทำงานสอดรับประสานกัน รวมทั้งการเชื่อมโยงระบบฐานข้อมูล 2. บูรณาการปัญหามิติต่างๆ อย่างเป็นระบบ ทั้งการขาดแคลนน้ำ น้ำท่วม น้ำเสีย 3. บูรณาการการวางระบบให้มีการจัดการเป็นระบบลุ่มน้ำ ทั้งต้นน้ำ กลางน้ำ ท้ายน้ำ โดยมีภาคีการมีส่วนร่วมของประชาชน

แนวทางหรือยุทธศาสตร์ที่พิจารณาในเมกะโปรเจกต์ด้านน้ำยังยึดถือกรอบยุทธศาสตร์การบริหารจัดการน้ำอย่างเป็นระบบ ของแผนบริหารราชการแผ่นดินที่นอกจากดูเรื่องน้ำแล้วยังมุ่งที่แก้ปัญหาความยากจน ให้น้ำช่วยแก้ไข้ปัญหาความยากจน

ยุทธศาสตร์หลักที่จะใช้ในการบริหารจัดการ ในพื้นที่ต้นน้ำจะดูแลฟื้นฟูเพื่อรักษาระบบนิเวศ โดยเฉพาะได้กำหนดให้ก่อสร้างฝายแม้วเพื่อชะลอน้ำ การจัดการกลางน้ำเป็นเรื่องการเพิ่มเติมน้ำ แก้ปัญหาขาดแคลนน้ำและป้องกันปัญหาน้ำท่วม โดยเน้นว่าน้ำอุปโภคบริโภคต้องมาก่อน การเพิ่มน้ำต้นทุน ความปลอดภัยเขื่อนและการกระจายน้ำ ส่วนท้ายน้ำจะเป็นการจัดการน้ำเสียของครัวเรือนและชุมชน

ในระยะเวลาอันสั้นและมีเงินจำกัด จึงให้ความสำคัญในลุ่มน้ำหลัก 2-3 ลุ่มน้ำก่อน เช่น ลุ่มน้ำปิง ลุ่มน้ำมูล และ

กลุ่ม 1

ลุ่มน้ำภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนเงื่อนไขความสำเร็จคือ 1. ความตระหนักในคุณค่าของน้ำ 2. กลไกประสานงานต้องเข้มแข็ง เครือข่ายต้องเข้มแข็ง 3. งบประมาณ หน่วยงานต้องคำนึงถึงข้อจำกัดของเงินลงทุน ในเมกะโปรเจกต์โครงการที่เสนอมามีเยอะมาก ยกตัวอย่างปี 2550 ปีเดียวรวมของทุกหน่วยงานที่เสนอมมาแล้วประมาณ 200,000 ล้านบาท 4. การติดตามผลการแก้ไขปัญหา

ดร.สมเกียรติ ประจำวงศ์

หัวหน้ากลุ่มแผนงานและโครงการพิเศษ
กรมชลประทาน

โครงสร้างพื้นฐานที่มีอยู่ในขณะนี้คือ แหล่งกักเก็บน้ำและระบบกระจายน้ำซึ่งแตกต่างกันตามสภาพแต่ละพื้นที่ โดยมีเขื่อนเก็บน้ำทั่วประเทศรวมแล้ว 75,000 กว่าล้านลูกบาศก์เมตร ซึ่งต้องพิจารณาการกระจายน้ำใน 4 ด้านคือ การอุปโภคบริโภค การเกษตร อุตสาหกรรม และการรักษาสภาพนิเวศของลุ่มน้ำ

กลยุทธ์ในการแก้ปัญหา 4 ด้านหลักคือ การเพิ่มปริมาณน้ำต้นทุน การสร้างแหล่งเก็บน้ำให้เพิ่มมากขึ้น พัฒนาระบบกระจายน้ำ และปรับปรุงการบริหารจัดการน้ำ ซึ่งทั้งหมดนำไปสู่การบริหารจัดการน้ำจากหน่วยงานต่างๆ แล้วเอากลยุทธ์ไปแปลงเป็นโครงการ ซึ่งมีการพิจารณาร่วมกับหลายหน่วยงานกว่าจะฝ่าด่านมาได้

โครงการปี 2549 แบ่งเป็น 2 ระยะ ระยะแรกเป็นเรื่องของต้นน้ำ มีงบประมาณราว 7,000 กว่าล้านบาท (15 พ.ย. 48) และครั้งที่ 2 ประมาณ 7,000 กว่าล้านบาท (ธ.ค. 48) ส่วนของกรมชลประทานมีงบประมาณ 5,800 กว่าล้านบาทในปี 2549 เมื่อกลั่นกรองแล้วเหลือประมาณ 3,800 ล้านบาท ส่วนปีอื่นๆ ยังไม่ออก เพราะรอดู Thailand: Partnership of Development

กรมชลประทานเสนอแนวทางค้นหาเทคนิคที่ดีที่สุดในการบริหารจัดการน้ำ แบ่งออกเป็น 3 โครงการหลัก 1. การพัฒนาด้าน software ประกอบด้วยองค์ประกอบย่อย ได้แก่ การติดตั้งระบบโทรมาตร การติดตั้งตรวจสอบระบบความปลอดภัยเชื่อม ความเปลี่ยนแปลงสภาพแผ่นดินไหว การใช้ น้ำบาดาล 2. การชลประทาน โครงข่ายของน้ำ การเพิ่มความจุของน้ำ ท่อส่งน้ำในบางพื้นที่ การผันน้ำ 3. เรื่องประสิทธิภาพของการใช้น้ำ

ข้อเสนอแนะที่อยากจะฝากไว้คือ ความเข้มข้นของการใช้น้ำภาคเกษตร ซึ่งจะเห็นว่าบางพื้นที่มีความเหมาะสมทางเศรษฐกิจก็ผลักดันให้มีการเกษตรเข้มข้นมากขึ้น บางแห่งการเกษตรไปไม่ได้จริงๆ ก็ต้องปรับเปลี่ยน จะเห็นว่าการเกษตรมีพื้นที่เยอะมาก การใช้น้ำกระจุกกระจาย ประสิทธิภาพก็เลยค่อนข้างต่ำ และต้องมีกลไกในการแบ่งปันผลประโยชน์ในการใช้ทรัพยากรน้ำทั้งภาคเกษตรและภาคอุตสาหกรรม สุดท้ายคือต้องให้ความรู้ข้อกฎหมายที่มีอยู่เพื่อให้ได้ใช้ประโยชน์ให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น

กลุ่ม 1

สุพล ปัตตานี

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรน้ำ
กรมทรัพยากรน้ำ

ตลอด 10 ปีที่ผ่านมาการบริหารจัดการน้ำของประเทศ เราไม่มีทิศทางที่ชัดเจน หน่วยงานมีมากกว่า 30 หน่วยงาน จนมีการตั้งคณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติขึ้นมาเพื่อที่จะดูแลเชิงนโยบาย และประสานการทำงานกับหน่วยงาน และมีการปฏิรูประบบราชการปี 2545 ที่ทำให้หน่วยงานน้อยลงไม่ซ้ำซ้อน

มีความพยายามสร้างองค์กระบวนน้ำ สร้างเครื่องมือที่จะใช้ในการบริหารจัดการน้ำมาตั้งแต่ปี 2543 และมีการทำแผนงบประมาณบูรณาการตั้งแต่ปี 2544 ก่อนจะมีเมกะโปรเจกต์ ข้อมูลย้อนหลังตั้งแต่ปี 2544-2546 พบว่างบประมาณที่ใช้ในการบริหารจัดการน้ำของทุกหน่วยงานโดยเฉลี่ยประมาณ 45,000-50,000 ล้านบาทต่อปี ไม่ต่างจากโครงการเมกะโปรเจกต์ที่จะให้งบประมาณ 200,000 ล้านในเวลา 4 ปี เพียงแต่เมกะโปรเจกต์มีการบริหารเป็นกลุ่มก้อน โดยก่อนหน้านี้เราพบว่างบประมาณที่รัฐบาลใช้ในการบริหารจัดการไม่ถึง 1 เปอร์เซ็นต์ ในขณะที่งบประมาณที่เป็นสิ่งก่อสร้างประมาณ 70 เปอร์เซ็นต์ และงบประมาณที่ใช้ในการบำรุงรักษาอีกประมาณ 30 เปอร์เซ็นต์ เราจึงได้เสนอให้รัฐบาลเพิ่มงบประมาณในการบริหารจัดการให้เพิ่มเป็นประมาณ 2 เปอร์เซ็นต์ เพื่อใช้ในการสร้างองค์ความรู้และการจัดการต่างๆ

ก่อนหน้ามีเมกะโปรเจกต์ก็มีการทำแผนเรียกว่า แผนงบประมาณเชิงบูรณาการการจัดการทรัพยากรน้ำ เริ่มตั้งแต่ปี 2548-2549 โดยให้คณะกรรมการลุ่มน้ำที่ตั้งขึ้นมาช่วยกันพิจารณาเสนอกรอบงาน แผนงาน โครงการ ตั้งแต่ระดับตำบล อำเภอ จังหวัด คณะกรรมการลุ่มน้ำ แล้วเอามารวมกันพิจารณา กลั่นกรองแบ่งเป็นกลุ่มงาน ทำเสร็จในปี 49 นี้

จากนั้นรัฐบาลก็มีนโยบายเมกะโปรเจกต์ ซึ่งก็คือแผนงบประมาณเชิงบูรณาการนี้นั่นเอง หากแต่กรอบงานของเมกะโปรเจกต์ก็คือจะมีระบบยั่งยืน มองตั้งแต่การจัดการยึดหลักว่าจะจัดการในระบบลุ่มน้ำตั้งแต่ต้นน้ำไปท้ายน้ำ ซึ่งแบ่งเป็นการจัดการต้นน้ำ พื้นที่ป่าต้นน้ำ ก่อสร้างฝายต้นน้ำเพื่ออนุรักษ์น้ำ การจัดการกลางน้ำ เน้นการจัดการที่จะตอบสนองความต้องการการพัฒนาของการเกษตร ชุมชน ก็คือ แก้ปัญหาขาดแคลนน้ำ น้ำท่วม การจัดการท้ายน้ำ จัดการการปนเปื้อนและจัดการชายฝั่ง

ผศ.ดร.กัมปนาท ภัคติกุล

อาจารย์ประจำคณะสิ่งแวดล้อมและ
ทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

การจัดการน้ำแยกออกจากทรัพยากรตัวอื่นไม่ได้ เมกะโปรเจกต์เรื่องน้ำจึงต้องเชื่อมโยงกลไกที่สลบซับซ้อนของมิติต่างๆ ให้ได้ ปัญหาคือมุมมองยังไม่ครบและปัญหาเก่าๆ ยังไม่มีการแก้ไข ไม่ว่าจะเป็นปัญหาการขุดเซยกการเวนคืนที่ไม่ลงตัว ปัญหาการอพยพประชากรในพื้นที่ ปัญหา

กลุ่ม 1

การสร้างอ่างเก็บน้ำในพื้นที่ที่มีระบบนิเวศและทรัพยากรที่หลากหลาย

ที่ผ่านมาแผนบูรณาการลุ่มน้ำของประเทศไทยยังไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ และการแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่ผ่านมาก็ยังเป็นการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า ช่วง 1-2 ปีนี้แม้จะชูการบูรณาการขึ้นมา แต่ก็ดูเหมือนยังไม่ราบรื่นดีนัก

เรื่องฐานข้อมูลเป็นเรื่องสำคัญ เช่น โครงการของทุกหน่วยงานในรอบ 100 ปี มีการพยายามจัดทำขึ้นเมื่อปลายปีที่แล้ว เพราะว่าการพัฒนาหรือการก่อสร้างโครงการใดๆ ก็ตามต้องมองทั้งระบบทั้งโครงการเก่า โครงการใหม่

แนวคิดที่ไม่ก่อให้เกิดการบูรณาการคือ 1. วิธีคิดแบบเดิมที่ว่าโครงการก่อสร้างแหล่งน้ำคือ ธุรกิจ หรือ Business as usual ควรกลับมาคิดเริ่มต้นใหม่ว่ามันเป็นเรื่องของคน โดยส่วนรวม 2. คิดไม่เป็นระบบ ทำให้เกิดการทำงานที่ล่าช้า มีปัจจัยทางการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้อง ความไม่รู้ทั้งเชิงศาสตร์และเชิงศิลป์ในการจัดการน้ำทั้งระบบ ซึ่งต้องอาศัยวิทยาการที่มีความยืดหยุ่น และหาไม่ได้ง่ายนักในการเรียนการสอนแบบปัจจุบันนี้ 3. วิธีคิดที่ว่าข้าคือเจ้าของน้ำ กรมช้ำ กองช้ำ กระทรวงช้ำ คือเจ้าของแผนการจัดการน้ำ ทำให้ขาดการมีส่วนร่วมกับประชาชนอย่างแท้จริง 4. วิธีคิดแบบข้าคือเจ้าของข้อมูล 5. คิดแบบอนุรักษ์ทุกสิ่งทุกอย่าง ถึงขั้นไม่ยอมใช้อะไรเลยก็เป็นไปได้ ต้องคิดแบบนักอนุรักษ์คือใช้ทรัพยากรแต่ต้องใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดและยั่งยืน

ฐานคิดในการจัดการแผนบูรณาการลุ่มน้ำโดยที่รัฐบาลทำเมกะโปรเจกต์ขึ้นมาแก้ไขปัญหาน้ำทั้งประเทศ ควรจะมี

ลักษณะดังต่อไปนี้

1. มีการเชื่อมโยงระหว่างหน่วยงานที่จัดการน้ำในลุ่มน้ำเดียวกัน ซึ่งอันนี้มีความก้าวหน้าไปพอสมควร มีการเชื่อมโยงฐานทรัพยากรน้ำกับฐานทรัพยากรอื่นในลุ่มน้ำทั้งระบบ ตลอดจนการจัดการการใช้ประโยชน์ที่ดินในลุ่มน้ำนั้นด้วย

2. ไม่เห็นการเบิกทางก่อสร้างโครงการใหม่ในที่ต่าง ๆ และต้องเชื่อมโยงถึงโครงการเดิมที่อยู่ก่อนในอดีตในลุ่มน้ำนั้น ๆ

3. ควรจะแสดงน้ำเชิงปริมาณกับเวลาที่มีหรือขาดในช่วงเดือนต่าง ๆ และแสดงในเชิงพื้นที่ด้วย

4. แผนต้องไม่เน้นเฉพาะ demand side ต้องเห็น supply side

5. แผนต้องแสดงการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่นอย่างเป็นระบบ ที่ผ่านมานั้นแม้แผนจะมีการสอบถามความต้องการจากคนในพื้นที่ก็เป็นเพียงการถามเท่านั้น แต่ยังไม่สื่อถึงการทำงานแบบมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ภาคประชาสังคมต้องร่วมกำหนดแผนของลุ่มน้ำตัวเอง กระบวนการมีส่วนร่วมต้องเริ่มตั้งแต่การวางแผนร่วม ลงมือทำงานร่วม มีส่วนร่วมในรายได้ และมีส่วนร่วมในการติดตามผล

ส่วนเรื่องของ Public and Private Partnership พึ่งหวังว่าจะกลายเป็น Made in Thailand กลายเป็นเราทำขายกันเอง ส่วนเรื่อง equity มีการทำวิจัยมาไม่ต่ำกว่า 4-5 ปีแล้ว โดยระบุเป็นรูปธรรมอย่างชัดเจนว่าต้องทำยังไง อีกทั้งมีรูปแบบของ equity อีกมากมายที่ศึกษาและเป็นที่เผยแพร่แล้ว เพียงแต่ต้องเกิดการพูดคุยแลกเปลี่ยนกัน

กลุ่ม 1

นอกจากนี้ควรระดมทำลุ่มน้ำตัวอย่างขึ้นมาก่อนแล้ว จึงลองคิดหาอุปสรรคของการจัดการน้ำอย่างเท่าเทียมกัน ขอเน้นคำว่า ‘เท่าเทียม’ และ ‘เป็นธรรม’

สุทธิ อัชฌาศัย

เครือข่ายภาคประชาชนระยอง

ที่ระยองเพิ่งมีการประชุมกลุ่ม
ผู้นำประปาระยองที่ไม่ต้องการ
ให้การประปาระยองถูกแปรรูป เปลี่ยน
มือไปเป็นของบริษัท ยูยูกรุ๊ป ซึ่งเป็นบริษัทลูก

ของบริษัท อีสต์ วอเตอร์ ชาวบ้านไม่เห็นด้วยเพราะไม่แน่ใจ
ว่าถ้าเข้าสู่กติกาแบบกลไกตลาดแล้ว จะมีกลไกกำหนดราคา
หรือกำหนดทิศทางการดูแลการประปาประยองอย่างไร จึง
นำเป็นห่วงว่าเมกะโปรเจกต์ อาจจะมีเรื่องการแปรรูปการ
ประปาที่มีกำไรแฝงเข้ามา

สิ่งที่ภาคประชาชนศึกษากันมาพบว่า ในปีที่ผ่านมา
ประปาประยองมีกำไรกว่า 1,000 ล้านบาท หรือเฉลี่ยเดือนละ
10 กว่าล้าน เนื่องจากประปาประยองต้องส่งผลกำไรทั้งหมดให้
กับการประปาส่วนภูมิภาคซึ่งอยู่ภายใต้การดูแลของกระทรวง
มหาดไทย ดังนั้น วิธีการบีบของภาครัฐเพื่อให้แปรรูปง่ายขึ้น
ก็คือ ไม่ส่งผลกำไรนั้นคืนกลับไปให้การประปาส่วนภูมิภาค
ที่ระยองทำให้ไม่มีบขชขายโรงกรองน้ำประปา แล้วใช้ความ
ชอบธรรมว่าน้ำประปาไม่ไหลเพราะมีผู้ย้ายเข้ามาอยู่ในเมือง
มากขึ้น สุดท้ายก็จะบีบสู่การแปรรูป

จากข้อมูลที่ออกมาจากสภาพัฒน์ฯ กรมทรัพยากรน้ำ กรมชลประทาน มีวาทกรรมเด็ดอยู่ 2-3 ประโยคด้วยกัน เช่น วิสัยทัศน์น้ำแห่งชาติ การมีส่วนร่วม การบริหารจัดการ การบูรณาการ น้ำกับการแก้ไขปัญหาคความยากจน

ปัญหาคือจะนำสิ่งเหล่านี้ไปสู่การปฏิบัติได้อย่างไร ในกรณีเมกะโปรเจกต์ภาคประชาชนไม่มั่นใจเลยว่า ถึงที่สุดจะเกิดบูรณาการได้จริง น้ำจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาคความยากจน หรือจะยิ่งทำให้จนกับรวยเหลื่อมล้ำกันมากขึ้น นอกจากนี้ยังมีคำว่าคิดนอกกรอบ มันคืออะไร เราเอาเศรษฐกิจนำสังคม หรือเปล่า หากเป็นเช่นนั้นคำว่าน้ำกับการแก้ไขปัญหาคความยากจนนั้นฟัง เราเห็นว่าเทคโนโลยีดีกว่าภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือเปล่า หากเป็นเช่นนั้นเราก็ต้องสร้าง สร้าง สร้าง สร้าง วัตฤขนาดใหญ่ ซึ่งสุดท้ายก็ยังคงจัดการปัญหาไม่ได้ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องสร้างการมีส่วนร่วมแท้จริง

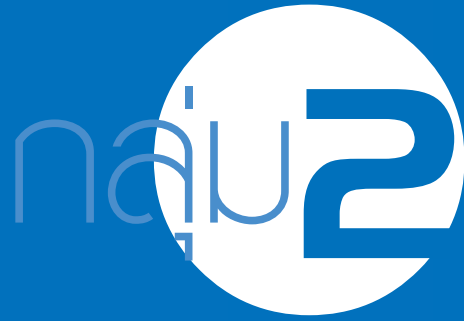
กรณีชาวภัยแล้งภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะเห็นเลยว่า ไม่ได้มีการจัดการที่เป็นระบบ ไม่มีการบูรณาการ นโยบายสั่งมาจากข้างบน แล้วก็เร่งทำให้เกิดความเชื่อมั่นในการลงทุน โดยไม่มีการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน เมกะโปรเจกต์นั้นต้องคิดเรื่องนี้ให้หนัก ไม่เช่นนั้นจะนำไปสู่ความขัดแย้งอย่างรุนแรง และหลีกเลี่ยงไม่ได้

หากไม่มีการมีส่วนร่วม การบูรณาการจะไม่เกิด การจัดสรรที่เป็นธรรมจะยังไม่เกิดขึ้น สิ่งกังวลก็คือ ภาคประชาชนไม่มั่นใจว่าเมกะโปรเจกต์ที่คิดอาจจะเริ่มต้นตั้งแต่โปรเจกต์เล็กๆ ของหน่วยงานต่างๆ แล้วเอามารวมกันเป็นเมกะโปรเจกต์ เพื่อสร้างความมั่นใจในการลงทุนนั้น จะเกิดกระบวนการที่มี

กลุ่ม 1

ส่วนร่วมจริงหรือไม่

กรณีวิกฤติที่ระยองที่มีการแย่งชิงน้ำชาวบ้าน จะเห็นว่า ทั้งหมดต่อนุมัติจากส่วนกลางให้มีการหาน้ำเพื่อป้อนอุตสาหกรรม นี่คือการเอาเศรษฐกิจนำสังคม มีคำพูดอยู่ประโยคหนึ่งตอนที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเกิดวิกฤติภัยแล้ง นายกษ บอกว่า “ภาคเอกชนไม่ต้องลดการผลิต เตียวผมจะจัดหาน้ำให้” แต่เมื่อพี่น้องอีสานประสบปัญหาภัยแล้ง รัฐบาลบอกว่าน่าจะปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตการผลิตใหม่ ทำไมนายกษ ไม่บอกบ้างว่า “ไม่ต้องปรับเปลี่ยนใหม่ เตียวผมหาน้ำให้”

การจัดสรรทรัพยากรน้ำ

จรรยา พจน์สุนทร

ผู้อำนวยการสำนักอุทกวิทยาและ
บริหารน้ำ กรมชลประทาน

สถานการณ์น้ำในอ่างเก็บน้ำใน
ส่วนที่กรมชลประทานได้ก่อสร้างไป
แล้ว และการไฟฟ้าฝ่ายผลิต (กฟผ.) ทั้ง

อ่างขนาดใหญ่ (37 อ่าง) ขนาดกลาง ขนาดเล็ก ในปี 2548
ความจุน้ำในอ่างตกว่า 2 ปีที่ผ่านมา โดยความจุอ่างเก็บน้ำ
ผิวดินประมาณ 34 เพอร์เซ็นต์ แต่ความต้องการใช้น้ำมีกว่า
15,000 ล้านลูกบาศก์เมตร เป็นในภาคการเกษตรประมาณ
90 เพอร์เซ็นต์ อุปโภคบริโภคประมาณ 5 เพอร์เซ็นต์ อุต-
สาหกรรมและอื่นๆ ประมาณ 3 เพอร์เซ็นต์

สำหรับสภาพน้ำผิวดิน ประเทศไทยได้แบ่งลุ่มน้ำออก
เป็น 25 ลุ่มน้ำครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 500,000 กว่าตาราง
กิโลเมตร ปริมาณน้ำฝนโดยเฉลี่ยประมาณ 1,500-1,600
มิลลิเมตร น้ำท่าที่ไหลลงมาประมาณ 200,000 ลูกบาศก์เมตร
เศษ

สภาพปัญหาที่เกิดจากการจัดการน้ำ อุทกภัย คุณภาพ
น้ำ ซึ่งมีหลายแนวทางแก้ไข ไม่ว่าจะเน้นสิ่งก่อสร้างในการจัดหา
แหล่งน้ำเพิ่มเติม หรือหากไม่เน้นการก่อสร้าง ก็มีการ
นำเทคโนโลยีต่างๆ เข้ามาใช้ ไม่ว่าจะเป็นระบบโทรมาตร
คำนวณได้ว่าฝนตกมาเท่าไร ปริมาณน้ำในจุดที่เฝ้าระวังเป็น
อย่างไร รวมทั้งในเรื่องของจิตสำนึก การมีส่วนร่วมของฝ่าย
ต่างๆ

กลุ่ม 2

แนวทางการบริหารจัดการน้ำที่กรมชลประทานใช้อยู่ในปัจจุบัน มีหน่วยงานหลักดูแลคือ กรมชลประทาน กรมทรัพยากรน้ำ กฟผ. และจังหวัดซีอีโอ โดยในส่วนของกรมชลประทานมีการจัดลำดับการบริหารจัดการน้ำคือ

1. ส่วนที่ใช้ในการอุปโภคบริโภคและประปา 2. เกษตรกรรม 3. เพื่อรักษาระบบนิเวศทางน้ำ 4. อุตสาหกรรม 5. คมนาคมทางน้ำ

ในกรณีของการเกษตร เราก็คงต้องมาจัดลำดับในการใช้น้ำ 1. จัดอันดับให้กับพื้นที่เกษตรกรรมที่เกิดผลเสียหายจากน้ำท่วมในฤดูฝน ให้สามารถทำการเกษตรในฤดูแล้งได้ก่อน 2. พื้นที่การเกษตรที่อยู่ในขอบเขตการส่งน้ำ โดยให้มีการปรับหมุนเวียนกันไป 3. เกษตรกรรมที่ใช้น้ำน้อย เช่น พืชไร่ 4. การทำนาปรังเพื่อเพิ่มพูนรายได้

ปีนี้กรมชลประทานได้วางแผนเรื่องน้ำไว้อย่างไร จะเห็นว่าจากฝนที่ตกมาปีนี้มีน้ำในอ่างเมื่อ 1 มกราคม 2549 ถึง 32,000 กว่าล้านลูกบาศก์เมตร ประมาณ 73 เปอร์เซ็นต์ โดยทั่วไปอ่างเก็บน้ำได้ในเกณฑ์ปกติ แต่อ่างที่น้ำน้อยมีประมาณ 4 อ่าง คือ อ่างอุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น อ่างบางพระ จังหวัดชลบุรี อ่างทับเสลา จังหวัดอุทัยธานี อ่างลำนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์

ฤดูแล้งปีนี้กรมวางแผนในการที่จะจัดสรรน้ำหรือส่งน้ำให้กับพื้นที่การเกษตรประมาณ 16,000 ล้านลูกบาศก์เมตร หรือประมาณ 30 เปอร์เซ็นต์ของน้ำที่จะนำไปใช้ และมากกว่าแผนที่ผ่านมาประมาณ 0.25 ล้านไร่ ขณะที่พืชที่เพาะปลูกในฤดูแล้งทั้งประเทศทั้งในและนอกเขตชลประทานปีนี้มีประมาณ

10.44 ล้านไร่ ประกอบด้วยข้าวนาปรัง 7.78 ล้านไร่ในเขตชลประทาน 5.84 ล้านไร่ นอกเขตชลประทาน 1.94 ล้านไร่ พืชไร่พืชผัก 2.66 ล้านไร่ ในเขต 0.8 ล้านไร่ นอกเขต 1.79 ล้านไร่

ฤดูแล้งปีนี้กรมชลประทานเตรียมพร้อมจะสนับสนุนในพื้นที่หากเกิดภัยแล้งขึ้นมา ทั้งเครื่องสูบน้ำ รถบรรทุกน้ำ มีการติดตามระมัดระวัง ในพื้นที่ที่มีแนวโน้มวิกฤติจะไม่ส่งเสริมนาปรัง รวมทั้งพยายามรณรงค์ไม่ให้มีการสูบน้ำพร้อมกันในกลุ่มน้ำเดียวกัน ทั้งนี้ เมื่อกรมวางแผนเสร็จก็จะจัดส่งแผนไปยังจังหวัด ผู้เกี่ยวข้องทราบสถานการณ์ปีนี้เป็นอย่างไร

สนั่น ชูสกุล

หัวหน้าโครงการทามมูล

หากพูดถึงเรื่องทิศทางการจัดการน้ำภาครัฐ ก็มักมีการนิยามว่า น้ำเป็นทรัพยากรของรัฐ ทั้งนี้ น้ำเป็นทรัพยากรสาธารณะ ทิศทางข้างหน้าที่พยายาม ผลักดันกฎหมายน้ำก็ยังนิยามน้ำว่าเป็นของรัฐ ที่ใช้เพื่อตอบสนองการเติบโตด้านเศรษฐกิจ จึงต้องตั้งคำถามว่าลำดับความสำคัญของการจัดสรรน้ำมีหลักคิดอย่างไร มีจุดยืนตรงไหน

การจัดการน้ำมีกลุ่มที่จะคุณภาพใหญ่ พยายามคุยย่อยลงมาได้เพียง 25 กลุ่มน้ำใหญ่ ทั้งที่จริงยังมีรายละเอียดระบบนิเวศกายภาพต่าง ๆ ที่หลากหลายในกลุ่มน้ำที่ยังไปไม่ถึง มีองค์การจัดการคือการคือ คณะกรรมการลุ่มน้ำแห่งชาติ คณะอนุกรรมการระดับต่าง ๆ ซึ่งยังมีปัญหาข้อถกเถียงมากโดยเฉพาะการมี

ส่วนร่วม ผู้มีส่วนได้เสียที่แท้จริง นอกจากนี้ การเอาเจ้าพระยาโมเดลไปขยายใช้เป็นกรอบในการจัดการลุ่มน้ำอื่น ๆ ทั้งใหญ่เล็กทั่วประเทศ ก็จะเป็นข้อจำกัดในการเข้าถึงความจริงที่มีอยู่อย่างหลากหลายในท้องถิ่นต่าง ๆ

รัฐยังเน้นเรื่องผู้เชี่ยวชาญและการแปรรูปให้เอกชน เรื่องเมกะโปรเจกต์ชาวบ้านจะพากันไปประมูลกันได้หรือเปล่า มีสิทธิใหม่ ประธานาธิบดีที่มาเยือนประเทศไทยและที่เซ็นสัญญากัน 12 เรื่อง ก็ไม่ทราบว่ามีเรื่องนี้ด้วยหรือไม่ ข้อมูลไม่ได้เคยได้รับการเปิดเผย

ขณะที่สิทธิในการจัดการทรัพยากรซึ่งเป็นสิทธิชุมชน กำลังถูกอธิบายเป็นสิทธิของรัฐ น้ำและทรัพยากรต่าง ๆ กำลังถูกแปรจากสิทธิสาธารณะของคนใช้ร่วมกันเป็นสิทธิของรัฐแล้ว ในที่สุดก็เอาไปให้สัมปทานแก่เอกชน นี่เป็นทิศทางที่เกิดขึ้นแล้ว และน่าจะเป็นทิศทางหลักต่อไปในอนาคต

ในกรณีของภาคอีสานมีเกลือมาก และทุกปีน้ำก็ชะเกลือขึ้นมา พอถึงฤดูแล้งเกลือก็จะค้างอยู่ แล้วชาวบ้านเอามากรองต้มเป็นเกลือจนพึ่งตัวเองได้เรื่องนี้ แผนที่ของกรมพัฒนาที่ดินบอกชัดเจนว่าพื้นที่ราว 10 ตารางกิโลเมตรที่ตั้งโครงการโขง ชี มูลเป็นเกลือ จึงไม่แปลกที่จะเกิดปัญหาดินเค็มแพร่กระจาย

โครงการนำร่องเรื่องท่อ เป็นการลงทุนที่มหาศาลมาก แต่ที่เราติดตาม 10 แห่งแห่งละ 50-60 ล้านบาท ยังไม่มีที่ไหนใช้ประโยชน์ได้จริง กลายเป็นอนุสาวรีย์อยู่ เราอาจจะติดตามเรื่องเหล่านี้มาประเมินผลก่อนที่จะคิดทำเมกะโปรเจกต์

กลุ่ม 2

วันชัย หล่อวัฒนตระกูล

กรรมการผู้จัดการใหญ่ บริษัท จัดการและพัฒนาทรัพยากรน้ำภาคตะวันออก จำกัด (มหาชน) หรือ EAST WATER

ในกระบวนการของการจัดสรรน้ำภาคธุรกิจและภาคอุปโภคเป็นเนื้อเดียวกัน โดยเฉพาะในภาคตะวันออก ซึ่งอาจมีความแตกต่างจากภาคอื่น

ทั้งประเทศไทยผู้ที่ใช้น้ำ 60-70 เปอร์เซ็นต์ เป็นการใช้เพื่อการเกษตร อีก 20 เปอร์เซ็นต์ เพื่อรักษาลำน้ำ อีก 10 เปอร์เซ็นต์ เป็นการใช้เพื่อการอุปโภค บริโภค และอุตสาหกรรม ตอนหลังพยายามเปลี่ยนคำว่าอุปโภคบริโภคเป็นภาคเมือง เพราะค่าเดิมดูกระจุกกระจายและค่อนข้างซ้อนทับ หากเปลี่ยนเป็นภาคเมืองจะถูกยกลำดับความสำคัญขึ้นมา

ในแต่ละพื้นที่ก็มีกลุ่มต่าง ๆ ไม่เท่ากัน ภาคตะวันออกปรากฏว่าจะกลายเป็นน้ำเพื่ออุตสาหกรรมถึง 50 เปอร์เซ็นต์ และการอุปโภคบริโภคจะใกล้เคียงกันกับภาคเกษตร หากใช้มูลค่าทางเศรษฐศาสตร์เข้าไปบริหาร ภาคเกษตรก็อาจได้ความเป็นธรรมน้อยกว่าในภาคตะวันออก อันนี้ขึ้นอยู่กับความจริงมากกว่าจะให้ทุกอย่างต้องเหมือนกันหมด

ปัญหาจริง ๆ ของการจัดสรรน้ำในบ้านเรามีประเด็นประมาณ 6 ประเด็น

1. **การจัดสรรน้ำบ้านเราเป็นระบบเปิด (Free Hand)** เสริมมากที่จะเข้าถึง ซึ่งก็มีข้อดีและไม่ดีในตัวเอง การไม่มีกติกาก็เริ่มมีปัญหาเมื่อความต้องการน้ำสูงขึ้น คนที่มีกำลังก็ยอมไป

กลุ่ม 2

เอจากแหล่งน้ำได้ต่อเนื่อง ยกตัวอย่าง หากโรงงานอุตสาหกรรมไปซื้อที่ตติริมน้ำแปลงหนึ่ง มีกำลังติดตั้งเครื่องสูบน้ำชักเข้าพื้นที่ตัวเองได้ตลอด เพราะไม่มีกติกาบอกว่าผิดกฎหมาย

2. ไม่มีเอกภาพในการจัดการ เพราะไม่รู้หน่วยงานไหนมากำหนดกติกาตรงนี้ ต่างคนก็ต่างว่ากันไป และในแต่ละภาคก็มีความแตกต่างกัน

3. ไม่มีการจัดการด้านอุปสงค์ หากปล่อยให้การเติบโตด้านอุปสงค์เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ก็จะต้องเหนื่อยทุกคน ภาครัฐก็เหนื่อย ภาคชุมชนก็เหนื่อย ต้องวิ่งไล่ตามอุปสงค์ และเป็นอุปสงค์ที่ไม่มีประสิทธิภาพด้วย เพราะเรามักจะติดอยู่ในภาพว่าประเทศไทยมีน้ำเยอะจะใช้อย่างไรก็ได้ ทั้งที่จริงแล้วในเอเชีย ไทยอยู่ในอันดับที่เกือบจะเรียกได้ว่ามีน้ำน้อยที่สุด ตีกว่าสิงคโปร์ประเทศเดียว จึงต้องกลับมามองอุปสงค์มากขึ้น โดยเฉพาะภาคเกษตรที่ใช้น้ำไม่มีประสิทธิภาพมากที่สุด ซึ่งไม่ใช่ความผิด แต่เราไม่มีกระบวนการชีวิตว่าควรจะใช้น้ำให้มีประสิทธิภาพอย่างไร

4. การจัดการในระบบลุ่มน้ำ มีกระบวนการหลากหลายมาก ในภาคตะวันออกเฉียงใต้จัดการโดยระบบท่อสมบูรณ์แบบการใช้น้ำก็แตกต่างกันไป ฉะนั้น การจัดการในพื้นที่ที่มีความต้องการขนาดใหญ่อย่างภาคตะวันออกเฉียงเหนือระบบเทคโนโลยี ขบวนการส่งน้ำ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าต้องใช้เหมือนกันทุกพื้นที่

5. ขาดการมีส่วนร่วมของผู้ใช้น้ำและชุมชน ต้องมาคุยกันเพื่อลดความขัดแย้ง

6. ข้อนี้ผมให้ความสำคัญสูง คือ **กฎหมายน้ำ บ้านเราไม่มีการกำหนด ‘สิทธิการใช้น้ำ’** ซึ่งเป็นหัวใจใหญ่ เพราะเป็นปัจจัยชี้ขาดความขัดแย้ง ปัญหาเชิงโครงสร้างแก้ไม่ได้ ไม่มี ความชัดเจน จะโทษฝ่ายไหนไม่ได้เพราะไม่รู้ว่ามีสิทธิเท่าไร ทุกฝ่ายต่างบอกว่าตัวเองสำคัญทั้งนั้น การจัดลำดับความสำคัญ 4 อันดับ อุปโภคบริโภค การเกษตร นิเวศ อุตสาหกรรม เป็นเพียงการจัดในเชิงรูปแบบ แต่ในสภาพความเป็นจริงขัดแย้งกัน เพราะขาดเครื่องมือในการกำหนดสิทธิ จะเรียกว่าเทคโนโลยีวิทยาศาสตร์ หรืออะไรก็ตามที่สามารถกำหนดให้ชัดในเชิงปริมาณ คือรู้ว่าแหล่งน้ำมีเท่าไร แล้วจึงกำหนดร่วมกันว่าใครควรจะได้เท่าไร

แนวทางแก้ไข ภาพรวมทั้งหมดยืนยันว่า ประเทศไทยยังต้องหาแหล่งน้ำเพิ่มเมื่อมีฝนตกกระาะสิ้นเกินไป หากกลัวเขื่อนก็ไม่ต้องสร้างเขื่อน แต่เป็นรูปแบบอื่น

หากกังวลใจว่าแหล่งน้ำสั้นมากและมีปัญหาสิ่งแวดล้อมเยอะ ก็ต้องดูว่าแหล่งน้ำไหนน้ำมากแล้วไม่ค่อยได้ใช้ประโยชน์ ต้องเอามาเชื่อมโยงกัน

การบริหารอุปสงค์ต้องรีบทำ หากสามารถลดการสูญหายน้ำในภาคเกษตรที่ใช้อย่างไม่มีประสิทธิภาพได้สัก 10-20 เปอร์เซ็นต์ คงไม่ต้องสร้างอ่าง แต่มันไม่ใช่เรื่องง่ายที่จะไปเปลี่ยนความคุ้นเคย

สุดท้ายต้องกำหนดกติกา สิทธิการใช้น้ำให้ชัดเจน และยืนยันว่าสิทธิในการใช้น้ำไม่จำเป็นต้องเหมือนกันในทุกพื้นที่ แปรเปลี่ยนไปตามสภาพของลุ่มน้ำและคนในพื้นที่นั้น

กลุ่ม 2

ให้เข้าถึงน้ำ โดยเฉพาะถ้าบริหารน้ำในทางธุรกิจ ค่าครองชีพของทุกภาคส่วนจะสูงขึ้น ปัญหากระจายถ่วงน้ำหนัก ต้องเน้นย้ำเรื่องการอุปโภคบริโภคให้ดี เพราะมีการพูดถึงการแปรรูปเสมอในสหรัฐอเมริกาพอระบบการรักษาเป็นของเอกชน ค่ารักษาพยาบาลสูงขึ้นมาก จนเด็กร้อนคนที่ไม่มีกำลังซื้อไปทั่ว

ยุทธศาสตร์ลุ่มน้ำแบบบูรณาการ พุดกันสวยหรูในแนวคิด แต่ไม่มีแผนงานภาคปฏิบัติ ที่เกิดได้จริงคือ ท่อ กับอ่าง คูบประมาณในเมกะโปรเจกต์ก็ยังคงท่วมงบไปยั้งสิ่งก่อสร้างเหมือนเดิม

โครงสร้างการบริหารจัดการ ไม่ใช่จะต้องรวมศูนย์ จัดตั้งกันเป็นกระทรวงน้ำโดยเฉพาะ แต่ต้องมีการเชื่อมโยงการทำงานร่วมกัน โดยเฉพาะในระดับพื้นที่ที่มีความแตกต่างกัน ต้องมีการมีส่วนร่วมของท้องถิ่น ต้องมีกลไกและงบประมาณให้ชัดเจน

วีรวิทย์ อธิประสาธน์

ประธานคณะกรรมการวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ขอเสริมข้อมูล ตัวเลขล่าสุดของกระทรวงวิทยาศาสตร์ฯ คำนวณการใช้น้ำภาคเกษตรตั้งแต่ปี 2548-2552 ปริมาณการใช้น้ำค่อนข้างคงที่ ปี 2552 เพิ่มขึ้นประมาณร้อยละ 0.9 หันดูในภาคอุตสาหกรรมจากปี 2544-2548 เพิ่มขึ้น 3 เท่าตัว และคาดว่าปี 2552 ปริมาณการใช้น้ำจะเพิ่มไม่น้อยกว่า 5 เท่า แต่ที่

ผศ.ดร.สุนันทา โอศิริ

ผู้จัดการศูนย์วิจัยสุขภาพ ภาคตะวันออก มหาวิทยาลัยบูรพา

ทุกวันนี้เราก็มองไปตามกระแสโลกาภิวัตน์แล้วก็ใช้น้ำอย่างไม่มีวันยะบั้นยังจนเกิดปัญหาขึ้น ทำไมเราไม่ทบทวนเอากันแค่อออยู่พอกิน ไม่ใช่จะ

กอบโกยให้ร่ำรวย

น้ำเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของชีวิต เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่ทุกคนเข้าถึง แต่วันดีคืนดีเริ่มแบ่งเป็นของคนนั้นคนนี้ ก็จะเกิดปัญหาและเป็นประเด็นว่าใครใช้มากใช้น้อย มองดูแนวโน้มแล้วประมาณกันว่า ปี 2020 น้ำที่เคยใช้ๆ กันก็จะเหลือแค่ 1 ใน 3 เพราะว่าส่วนหนึ่งใช้ไม่มีประสิทธิภาพและทำให้คุณภาพน้ำเสียไป

ประเด็นปัญหาเรื่องน้ำ ที่จริงเป็นปัญหาการพัฒนาที่ไม่สมดุล มีเศรษฐกิจที่เติบโตโดยผลาญทรัพยากร และน้ำเป็นทรัพยากรตัวแรกที่สะท้อนให้เห็นว่ามีไม่เพียงพอ จึงต้องทบทวนการพัฒนาในด้านเศรษฐกิจ และทบทวนความต้องการในแต่ละพื้นที่ด้วย รวมทั้งต้องให้ความสำคัญในการฟื้นฟูระบบนิเวศที่เสียไปด้วย

เรื่องอุปสงค์และอุปทาน เวลาแก้ปัญหาเรามักมองแต่เฉพาะหน้า ปริมาณน้ำไม่พอก็สร้างอ่าง ต่อท่อ ซึ่งเป็นการมองด้านเดียว ใช้งบประมาณมาก โดยไม่ได้แก้ปัญหาในระยะยาว

เรื่องสิทธิ ความเป็นธรรม เป็นหลักใหญ่ หากนำน้ำมาผูกกับระบบกรรมสิทธิ์จะเป็นปัญหามาก เพราะจะกีดกันคนไม่

น่าสนใจ คือ ภาคการรักษาระบบนิเวศลดลงมาเรื่อย ในปี 2552 จะลดลงอย่างรุนแรงเหล่านี้น่าจะก่อนว่าการจัดสรรน้ำให้ ความสำคัญกับระบบนิเวศน้อยจริง ๆ ทั้งที่มันเป็นสิ่งพื้นฐาน ที่จะช่วยสร้างความยั่งยืน

สุกรานต์ โรจนไพวงศ์

กลุ่มศึกษาและรณรงค์มลภาวะ
อุตสาหกรรม

การจัดสรรน้ำเป็นประเด็นเล็ก ๆ เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรน้ำทั้งหมด แต่เป็นจุดที่สำคัญเนื่องจาก เป็นพื้นที่ที่ปัญหาจะมาปะทุหรือระเบิด

ออกตรงเรื่องการแบ่งกัน และอาจจะไม่สามารถแยกออกจาก ส่วนอื่นได้อย่างชัดเจน

เมื่อพูดถึงเรื่องการแบ่งน้ำ องค์กรประกอบหลักที่ต้องพูดถึงคือ ตัวละคร ใครคือคนแบ่ง และใครคือคนที่รอกการแบ่ง องค์กรประกอบอื่นคือ ตัวกลไก เครื่องมือที่จะช่วยเสริมการแบ่งนี้

สิ่งที่อยากแลกเปลี่ยนคือ มีมายามากเกี่ยวกับเรื่องใครใช้น้ำเท่าไร ชั้นที่หนึ่ง ใครบ้างที่ใช้น้ำ เห็นด้วยว่าภาคการอุปโภคบริโภคเป็นคำที่ไม่ตรงกับข้อเท็จจริง แต่เรายู่กับการแบ่งเช่นนี้มาตลอด ที่ถูกต้องควรเป็นการใช้ของภาคเมือง แต่ที่มากไปกว่านั้นคือ เราไม่สามารถแบ่งตามพฤติกรรมเช่นนั้นได้ เกษตรกรที่ได้รับน้ำไปจริงๆ แล้วไม่ได้รับ มีไม่น้อยที่เขาใช้น้ำท่าของเขามืออยู่ดั้งเดิม

เราไม่สามารถแยกได้ว่าเมื่อประปาจ่ายน้ำไป ตึกแถวที่

อยู่ในเมืองใช้ไปในการกินดื่ม อาบน้ำ ทำกับข้าวไปเท่าไร หรือนำไปผลิตอะไรเท่าไร ต้องทบทวนกรอบคิดนี้ให้ถ่องแท้ว่า ผู้ใช้น้ำไม่ได้อยู่ในกรอบพฤติกรรมเช่นนั้น แต่อยู่ในเรื่องภาคเมืองชนบท ซึ่งอาจจะแตกออกไปว่าในเขตชลประทาน นอกเขตชลประทาน ซึ่งถ้าแบ่งแบบนี้จะเห็นอะไรชัดขึ้น

เรื่องของเปอร์เซ็นต์การใช้น้ำ เกษตรกรกับภาคเมืองเทียบกันระหว่างทุ่งนาในอีสานกับเมืองพัทยา ใช้น้ำไม่เหมือนกัน ในกรณีวิกฤติภาคตะวันออก ส่วนที่ทำให้รัฐบาลตื่นตัวเป็นช่าวยาวนาน คือวิกฤติที่เกิดกับอุตสาหกรรมและภาคเมือง ส่วนเกษตรกรไม่มีใครทราบบอย่างถ่องแท้ว่า วิกฤติหรือไม่ แต่วิกฤติที่ชัดเจนของภาคการเกษตรและภาคประชาชนเกิดขึ้นก็เมื่อรัฐเข้าไปจัดการ แก้ปัญหาวิกฤติของภาคเมืองกับภาคการผลิต เพราะเริ่มมีการมาดึงน้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติ เป็นน้ำท่าของชาวบ้านที่น้ำใต้ดินถูกดึงไป

อย่างไรก็ตาม การจัดสรรที่เราพูดกันมากอยู่ทุกวันนี้ ไม่ใช่เรื่องจำเป็นสำหรับบางภาค ไม่ได้จำเป็นสำหรับวิถีชีวิตชนบท และไม่ได้จำเป็นสำหรับระบบนิเวศ ระบบนิเวศไม่ต้องการให้ใครจัดสรรอะไรทั้งสิ้น ไม่ใช่เรื่องจำเป็นที่จะต้องบอกว่าจะปล่อยหล่อเลี้ยงลำน้ำเท่าไร มันมีความแตกต่างอย่างสำคัญสำหรับการปล่อยโดยวิศวกร หรือองค์ความรู้แบบวิทยาศาสตร์บอกว่าเพียงพอต่อระบบนิเวศลำนน้ำกับที่มันเพียงพอจริง

พูดอย่างนี้อาจดูสุดขั้ว ไม่ใช่เราจะไม่พัฒนาเลย เราปฏิเสธเรื่องการพัฒนาไม่ได้ ปฏิเสธภาคเมืองไม่ได้ ปฏิเสธภาคการผลิตในพื้นที่เขม้น้อย่างภาคตะวันออกยิ่งไม่ได้ใหญ่

เพราะตรงนั้นเป็นตัวตายของประเทศ ประเด็นอยู่ที่ว่าจะจัดสรรอย่างไร รูปแบบการจัดสรรแบบที่บริษัทอีสต์วอเตอร์ทำอยู่ ก็น่าจะเหมาะสมสำหรับบางพื้นที่ แต่สิ่งที่เราอาจจะพูดตอนนี้หายไป แต่ยังไม่หายไปสำหรับภาพรวม คือ ก่อนที่จะเกิดกลไกวิธีการจัดการเช่นนั้น พวกเรารู้กันหรือไม่ ทั้งประเทศทราบไหมว่ามีการจัดการรูปแบบนี้ มีบริษัทที่ลุกขึ้นมาเป็นผู้ทำหน้าที่แบ่งน้ำ อีกทั้งการพัฒนาภาคตะวันออกก็ไม่ได้เกิดขึ้นบนฐานการพิจารณาศักยภาพของพื้นที่

ดังนั้น อีสเทิร์นซีบอร์ด เมืองอย่างพัทยาจะไปตั้งในพื้นที่ไหนต้องดู 2 มิติสำคัญ 1. ถ้าใช้คำของอาจารย์เสน่ห์ จามริก คือ ต้องดู ‘ฐานทรัพยากร’ หรือศักยภาพพื้นที่ ทั้งน้ำ ดิน และอื่นๆ เพราะเราไม่ควรเสียดินที่ได้อย่างที่ลุ่มภาคกลาง ให้กลายเป็นเขตอุตสาหกรรม 2. ด้านสังคม ใช้คำให้เล็กลงหน่อยคือ ท้องถิ่น ต้องดูว่าใครที่อยู่ในท้องถิ่น การพัฒนาที่จะไปในพื้นที่นั้นๆ แล้วต้องใช้น้ำเขา ต้องดูก่อนว่าเขามีน้ำใช้เพียงพอหรือไม่ เหลือเท่าไร และจะได้อะไรตอบแทน สิ่งที่เกิดขึ้นที่ มาบตาพุด พื้นที่ที่ลงไปศึกษาแล้วเสียใจก็คือ การพัฒนาระดับ แล่นลำตรงนั้น 25 ชุมชนที่อยู่ในเขตเทศบาลเมืองมาบตาพุด ไม่มีน้ำประปาใช้ ในขณะที่สิ่งที่เขาเคยพึ่งตัวเองได้คือการใช้ น้ำฝน ตอนนี้น้ำฝนก็มีปัญหาไปแล้ว มีน้ำประปาเพียง 4 ชุมชน ใน 25 ชุมชน ต้องเจาะน้ำบ่อตื้นใช้ และนี่เป็นปัญหาเรื่องน้ำ เรื่องเดียว

ประเด็นคือ ข้อมูลเหล่านี้หลายคนไม่ค่อยได้ทราบ เช่นเดียวกันกับที่หลายคนไม่ทราบว่า ประเทศเรามีบริษัทอีสต์วอเตอร์ และเริ่มมีอีสต์วอเตอร์ คนในพื้นที่เหล่านั้นเองก็ไม่ได้

ทราบ นี่คือสิ่งที่ต้องมาคุยกัน

อันที่ต่อเนื่องตามมาก็คือ ขาดการวางแผน หรืออาจเรียกว่าไม่มีกติกา ยังไม่มีเรื่องสิทธิเรื่องน้ำ (Water Rights) เรายังไม่ได้วางแผนเพื่อตอบรับการเปลี่ยนแปลงตรงนี้ ที่ใช้คำว่า การเปลี่ยนแปลง เพราะที่ผ่านมาเรายังไม่ต้องคิดมาก หรือมีความจำเป็นต้องออกแบบการจัดสรรที่ดี ในวันที่อุปทานยังมีมากกว่าอุปสงค์แต่ทุกวันนี้ความต้องการเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ฉะนั้น ต้องมีการวางแผนการจัดสรรล่วงหน้า นอกจากนี้ยังไม่มีการจัดลำดับความสำคัญอย่างแท้จริง ที่ผ่านมามีเหมือนมีสูตรอยู่ แต่พอเกิดวิกฤตกรณีภาคตะวันออกจะเห็นว่าลำดับความสำคัญขึ้นกับคุณทำความเสียหายให้ตัวเลขทางเศรษฐกิจแค่ไหน มากกว่าขึ้นกับว่าอำนาจการต่อรองที่จะเข้าไปสู่การกำหนดนโยบายเฉพาะหน้าเป็นอย่างไร ภาคการเกษตรที่มีที่ยืนอยู่ได้ตอนนี้เป็นใบอนุญาต ในสถานะที่เป็นความเคยชินว่าเราเป็นสังคมเกษตร

ทิศทางที่จะเป็นไปในอนาคต จะเปลี่ยนผ่านสู่ระบบทุนเต็มตัว ทางเลือกของการจัดการน้ำในภาพรวมไม่ใช่เฉพาะเรื่องการจัดสรร ในเรื่องกลไกการควบคุม กติกา ก็จะเป็นระบบทุนเต็มตัว นี่คือการคาดการณ์ที่จะเกิดการเผชิญหน้าภายใต้โจทย์ที่คุยว่า การจัดสรรที่เป็นธรรมและยั่งยืนจะเกิดขึ้นได้อย่างไร คิดว่าองค์ประกอบมี 3 ประการ 1. สมดุล 2. การมีส่วนร่วม 3. การมีประสิทธิภาพ

ความสมดุล คือ ความสมดุลระหว่างความต้องการใช้กับทรัพยากรที่มี ความสมดุลระหว่างฐานทรัพยากรน้ำกับฐานทรัพยากรโดยรวม หมายความว่า ถึงแม้ว่าจะพอ ฐาน

ทรัพยากรอื่นเป็นอย่างไร ความสมดุลระหว่างการตอบสนองความต้องการของมนุษย์กับการทำหน้าที่อื่น ตั้งแต่ระดับนามธรรมที่สุดคือ นำให้ความสุนทรีย์ เยียวยาจิตวิญญาณ หล่อเลี้ยงสรรพชีวิตอย่างอื่นด้วยไม่เฉพาะมนุษย์ ความสมดุลระหว่างภาคส่วนต่างๆ ที่มีความแตกต่างหลากหลาย ต้องเป็นความสมดุลตามความจำเป็นที่มีการจัดลำดับความสำคัญภายใต้หลักการสิทธิมนุษยชน นั้นหมายความว่า สิทธิเรื่องน้ำคงต้องให้เรื่องอุปโภคบริโภคก่อน เพราะความจำเป็นของการมีชีวิตรอดจำเป็นมากกว่าการเติบโตของตัวเลขเศรษฐกิจ

ส่วนเรื่องที่มีส่วนร่วม เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่ต้องแทรกซึมอยู่ในทุกองคาของการจัดการ การจัดสรรน้ำจึงจะเกิดความ เป็นธรรมและยั่งยืน หลักการที่สำคัญอีกอย่างคือ ทุกขั้นตอนก่อนดำเนินการ ก่อนกำหนดกติกา หากดำเนินการแล้ว การติดตามตรวจสอบก็สำคัญ

ชัยพันธ์ ประกาสวัต

ผู้อำนวยการสถาบันเพื่อสิทธิชุมชน

เรื่องน้ำนั้นวิถีคิดของตะวันตกกับตะวันออกจะแตกต่างกัน และเราเอาวิถีคิดตะวันตกในเรื่องการจัดการน้ำมาใช้มาก ขณะที่โลกตะวันออก น้ำเป็นวัฒนธรรม สัมพันธ์กับชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย ตายแล้วยังต้องกรวดน้ำต่อไปให้อีก จึงมองเรื่องน้ำอย่างเดียวไม่ได้ เพราะน้ำต้องอยู่โดยมีดินรองรับ จึงต้องพูดเรื่องดิน เรื่องป่า รวมทั้งเรื่องผังเมืองด้วย ไม่เคยจัดการว่าใครควรจะอยู่ตรงไหน ทำ

อย่างไร เหล่านี้ทำให้การจัดการเรื่องน้ำซับซ้อนหนักขึ้น

งานวิจัยของผมในลุ่มน้ำแม่ตาช้างซึ่งมีต้นน้ำอยู่บนดอยปุย คนทะเลาะแย่งน้ำกันจนจะฆ่ากันตายระหว่างคนพื้นราบกับม้งบนเขา ในที่สุดก็จับคนเหล่านี้มานั่งดูว่าเกิดอะไรขึ้น น้ำหายไปไหน ปรากฏว่าน้ำไปอยู่กับผู้ใช้น้ำรายใหม่ที่มีอิทธิพลมาก ฤๅษดาตอย โครงการบ้านจัดสรร รีสอร์ท เหล่านี้ทยอยเข้าไปอยู่ในพื้นที่ตั้งแต่ปี 2526 จนถึงตอนนี้ 20 กว่าปี มีรีสอร์ท 50 แห่ง ชาวบ้านชายที่หมด เหลืออยู่ 20 เปอร์เซ็นต์ที่ดินส่วนใหญ่ไปอยู่กับมือนายทุน ผู้มีอำนาจ เฉพาะพ่อตาของรัฐมนตรีท่านหนึ่งมีที่อยู่ตรงนั้นคนเดียว 600 ไร่ ขณะที่ชาวบ้านต้องเช่าที่นาของตัวเองเพื่อทำนา

พอชาวบ้านทะเลาะกัน ผู้ว่าฯ ลงมาแก้ปัญหา หน่วยงานต่างๆ ก็โยนความรับผิดชอบกันไปมา ผ่านไป 4 คนก็ยังไม่มีการแก้ไข ชาวบ้านจึงมานั่งคุยกันเอง จัดตั้งคณะกรรมการศึกษาและจัดการลุ่มน้ำแม่ตาช้างขึ้นมา มีงานวิจัยของ สกว. เข้าไปช่วยสนับสนุน กระทั่งพวกเขาได้กติกาคืนมา ใช้เวลาร่างอยู่ 3 ปี และมีการดึงเอารีสอร์ทมานั่งคุย เกิดเป็นคณะกรรมการต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ จากนั้นก็ค่อยๆ คลายความขัดแย้งลงได้ โดยไม่ได้ใช้กฎหมายที่มีอยู่เลย เพราะมันใช้ไม่ได้ ที่ผ่านมารีสอร์ทแห่งเดียวใช้น้ำเท่ากับคนทั้งหมู่บ้าน นี่คือน้ำที่เห็นได้ชัดว่า เราจะสร้างความเป็นธรรมในการจัดการน้ำได้อย่างไร ในหมู่คนที่มีอำนาจไม่เท่ากัน และปัญหาหนี้ยุติไม่ได้ด้วยเงินต่อให้มีเงินเท่าไรก็ซื้อไม่ได้

ปัญหาที่เกิดขึ้นต้องดูอย่างองค์รวมเพื่อหาวิธีการจัดการน้ำ ซึ่งมีความแตกต่างกันแต่ละพื้นที่ จะเอาโมเดล

กลุ่ม 2

เจ้าพระยาไปใช้ในภาคเหนือซึ่งมีระบบการจัดการน้ำของตัวเอง มา 700 ปีไม่ได้ หรือจะเอาไปใช้กับภาคอื่นก็ได้ไม่ได้ มังราย- ศาสตร์บอกเลยว่าน้ำเป็นวิถีชีวิตของทุกคน หากใครทำลาย ฝายให้แตกเดือนปรับใหม่ ถ้าไม่เชื่อให้ตีหัวมัน ถ้ามันยังไปรื้อ อีกฆ่ามัน ณ ที่นั่นเลย แต่นายกฯ กลับสั่งให้คนไปรื้อฝาย พญาคำ ฝายเก่าแก่ของเชียงใหม่ ผู้เฒ่าผู้แก่บอกใครรื้อยอมตาย จึงเห็นว่ามี การเอาหนังสือตีถึง เอาหินขว้างทหารที่จะไป ขุดรื้อฝายหัวลำข้างแตก จนสุดท้ายต้องถอยกลับไป

“คุณรู้จักทั้งโลก แต่ไม่รู้จักบ้านตัวเอง”

ที่จังหวัดสุรินทร์ ชลประทานไม่มาเสียที ชาวบ้านอยาก ได้น้ำจึงทำกันเอง เส้นทาง 8 กิโลเมตร 24 สายน้ำ ชาวบ้านลง ชันด้วยเงิน 70,000-80,000 บาท เมื่อทำเสร็จแล้วนา 1,600 ไร่ มีน้ำใช้ แต่หากชลประทานไปประเมินทำโครงการไม่มีทาง ต่ำกว่า 10 ล้านบาท

ตัวอย่างของอีสต์วอเตอร์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ออกไป เริ่มมีเสียงออกมาจากบอร์ดการประปาแล้วว่า โครงการ ที่รัฐบาลทำไม่ได้ก็จะให้สัมปทานอย่างที่ทำในเมกะโปรเจกต์นี้ แต่ไม่ใช้การแปรรูป เพียงแต่ให้บริษัทเอกชนยื่นเสนอมาว่าจะ ไปหาแหล่งน้ำจากไหน ตั้งระบบกรองน้ำที่ไหนเพื่อขายน้ำดิบ ให้การประปาอย่างเดียว การประปาเริ่มทำตัวเป็นโบรกเกอร์ แบบเดียวกับการไฟฟ้าฝ่ายผลิต การแปรรูปนั้นมีความเสี่ยง หากเกิดสถานการณ์วิกฤติรัฐบาลจะปรับตัวทันหรือไม่

ข้อเสนอในเรื่องการจัดการก็มาจากวิธีคิดที่ต่างกัน รัฐบาลนึกไม่ออกว่านิเวศลุ่มน้ำเป็นอย่างไร คิดเป็นอย่างเดียว ให้ตั้งสำนักงานแบ่งเป็นคณะกรรมการลุ่มน้ำ 25 ลุ่มน้ำ แล้ว

ยังมีคณะกรรมการลุ่มน้ำระดับจังหวัด อำเภอ ตำบลอย่างนั้น แล้ว อำเภอแม่ตาช้างมี 6 ตำบลชนกันต้องมีคณะกรรมการ ตำบลละ 20 กว่าคนจะประชุมอย่างไร ตายกันพอดี และพวก แม้ว มิ่ง ที่อยู่ต้นน้ำบนคอกก็ไม่ได้มาเกี่ยว เพราะต้นไปอยู่ในเขตตำบลอื่น วิธีคิดแบบเอาเขตเมืองเป็นตัวตั้งจึงแน่

เรื่องการจัดการที่ดิน พุดเรื่องน้ำต้องเกี่ยวข้องกับภาษี ที่ดิน การกระจายการถือครองที่ดิน หากจัดการไม่ได้ โชนิ่ง ไม่ได้ ก็จัดการปัญหาเรื่องน้ำไม่ได้ อุตสาหกรรม เกษตร ประเภทไหน ควรจะอยู่ตรงไหน ได้แค่ไหน และจะเกิดความ ชัดแย้งกันอย่างไรกรณีของไนท์ซาฟารี ผมไปทะเลาะด้วยเพราะ น้อยใจ นายกฯ มีบ้านอยู่สนามกอล์ฟ ได้ใช้น้ำประปาไม่เคย เคยขาด เลยไม่รู้ลึกลงถึงความเดือดร้อนของคนที่อยู่ในตัวเมือง ตื่นมา อาบน้ำผ่านเครื่องทำน้ำอุ่นไม่ได้ เพราะแรงดันไม่พอ และบาง ครั้งก็ขุ่น เป็นมา 5-6 ปี ฤดูแล้งต้องสลับกันใช้น้ำคนละวันที่ ผ่านมาไม่มีหน่วยงานไหนสนใจ แต่พอทำไนท์ซาฟารีก็ทำบ่อ บาดาลขนาดใหญ่ 20 บ่อ ทำอ่างเก็บน้ำเก็บได้ 1.4 ล้านลูก บาศก์เมตร

ตกลงที่กำหนดสวยหรูว่าเพื่อการอุปโภค บริโภคอันดับ แรก ถัดไปเป็นการเกษตร การบริการ และอุตสาหกรรม รัฐบาล ตรงกันข้ามหมดทั้งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประชาชน จึงไม่ศรัทธากับโครงการของรัฐ และประเทศไทยจึงไม่สามารถ จะเดินไปไหนได้ เพราะไม่มีนโยบายที่ชัดเจน ทั้งนี้ นโยบาย ต้องไม่ใช่คิดจากรัฐมนตรีคนเดียว หรือข้าราชการกลุ่มเดียว แต่ ต้องให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ให้พวกเขาสามารถที่ จะคิดรูปแบบการจัดการการแก้ปัญหาของเขาได้

กลุ่ม B

มลภาวะทางน้ำ และคุณภาพชีวิต

อดิศักดิ์ ทองไข่มุกต์

รองอธิบดีกรมควบคุมมลพิษ

จะพูดใน 3 ส่วน คือ สถานการณ์ของมลพิษทางน้ำของประเทศ เมกะ-โปรเจกต์ส่วนที่เกี่ยวกับปัญหามลภาวะทางน้ำ และสุดท้ายคือแนวทางแก้ไข

กรมควบคุมมลพิษต้องดูสถานการณ์คุณภาพน้ำทั้งน้ำจืดและน้ำทะเล โดยดูคุณภาพน้ำในแม่น้ำสายหลัก 40-50 สาย พบว่า 4 ปีที่ผ่านมามีการเปลี่ยนแปลงสำคัญ ปี 2545 คุณภาพดีประมาณ 40 เปอร์เซ็นต์ แล้วก็ลดลงมาเรื่อยๆ ไปเพิ่มในส่วนของคุณภาพน้ำพอใช้ แสดงว่าขณะนี้แม่น้ำมีแนวโน้มคุณภาพน้ำเสื่อมโทรมลง ส่วนพวกที่คุณภาพน้ำเสื่อมโทรมชัดเจนนั้น ปี 2545 มี 32 เปอร์เซ็นต์ และปี 48 น้ำเสื่อมโทรมก็แนวโน้มเพิ่มขึ้น ขณะที่แม่น้ำท่าจีนตอนล่าง แม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง ลำตะคอง ทะเลสาบสงขลา ไม่ว่าจะอย่างไรก็ติดอันดับเสื่อมโทรมมากตลอดเวลา มีโปรเจกต์ที่ไปแก้ไขปัญหาก็ยังไม่ดีขึ้น

น้ำทะเลชายฝั่ง ตั้งแต่ตราดไล่ไปถึงปัตตานี นราธิวาส อ้อมไปสตูล ขึ้นมาถึงระนอง คุณภาพน้ำมีส่วนหนึ่งอยู่ในสภาพดีมาก แต่พอเปิดเป็นแหล่งท่องเที่ยวมากขึ้นโดยไม่แก้ปัญหการปล่อยน้ำเสียลงทะเลก็ทำให้คุณภาพน้ำระดับที่ดีมากเหลือแค่ 3 เปอร์เซ็นต์เท่านั้น ส่วนที่ดีที่สุดสำหรับชายฝั่งกิจกรรมท่องเที่ยวได้ก็มีเพียง 40 เปอร์เซ็นต์

กลุ่ม 3

เรามีเป้าหมายในการแก้ไขปัญหาน้ำเสียของประเทศ ซึ่งได้แนบไปกับเมกะโปรเจกต์ ทั้งนี้ เมกะโปรเจกต์ด้านน้ำที่ คณะรัฐมนตรี (ครม.) อนุมัติ 2 แล่นล้านบาทนั้น มีส่วนของการแก้ไขคุณภาพน้ำด้วย ประมาณ 26,000 ล้านบาท แต่ไม่ได้อยู่ในตัวเมกะโปรเจกต์กลุ่มของต้นน้ำ กลางน้ำ ท้ายน้ำ เพียงแต่แนบอยู่ข้างๆ เพราะเป็นโครงการที่อยู่ในกรอบของการกระจายอำนาจ เป็นภาระขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ครม. จึงยังไม่ได้ตั้งงบประมาณ ยกเว้นเม็ดเงินปี 2549 แต่ก็เป็นเงินจำนวนไม่มาก เราจึงกำลังผลักดันเพื่อคณะกรรมการกระจายอำนาจ จะหยิบยกโครงการนี้ไปตั้งงบประมาณสนับสนุนท้องถิ่น ในการแก้ไขปัญหาความเสื่อมโทรมของคุณภาพน้ำ

เป้าหมายในการแก้ไขปัญหาคือ น้ำผิวดินร้อยละ 75 ต้องมีคุณภาพระดับพอใช้ขึ้นไป เท่ากับต้องเพิ่มระดับพอใช้จากเดิมร้อยละ 48 ไปอีกร้อยละ 27 ส่วนน้ำทะเลชายฝั่งระดับดีกับพอใช้มีอยู่ร้อยละ 85 เป้าหมายต้องเพิ่มให้ได้อีก 95 มองตัวเลขเหมือนง่าย แต่กรณีน้ำของพัทยา ตั้งแต่มีโรงบำบัดน้ำเสียเมื่อราว 10 ปีที่แล้วว่าคุณภาพน้ำจะดีขึ้นใช้เวลาประมาณ 8 ปี

จากปัญหาที่เกิดขึ้นทั่วประเทศ ขณะนี้เรามีโรงงานอุตสาหกรรมประมาณ 120,000 แห่ง ในจำนวนนี้ประมาณ 40,000-50,000 แห่งที่มีปัญหาเรื่องน้ำเสียและมลพิษต่างๆ ประมาณการว่ามีน้ำเสียประมาณ 6.7 ล้านลูกบาศก์เมตรต่อวัน ที่ถูกระบายจากโรงงานอุตสาหกรรมลงในแหล่งน้ำต่างๆ ที่เป็นแหล่งรองรับน้ำทิ้ง น้ำเสีย 6.7 ล้านลูกบาศก์เมตรต่อวัน เป็นปริมาณความสกปรกค่อนข้างสูง ประมาณ 135,000

กิโลกรัมต่อวัน แหล่งรองรับน้ำเสียบางแห่งแม้จะถูกต้องตามมาตรฐาน แต่ก็ยังไม่พร้อมจะรองรับปริมาณความสกปรกขนาดนั้นได้

แม้จะมี พ.ร.บ. โรงงาน ซึ่งกำหนดค่ามาตรฐานน้ำทิ้งโรงงานแล้ว แต่ในบางพื้นที่มาตรฐานในการรองรับน้ำเสียมันไม่พอ อีกทั้งค่ามาตรฐานนั้นเอาเข้าจริงก็ยิ่งถือว่าเป็นน้ำเน่า เพียงแต่อาศัยน้ำต้นทุนมาทำให้เจือจางเหมือนไม่เน่า ขณะนี้จึงกำลังจะปรับค่ามาตรฐานแหล่งกำเนิดมลพิษออกมา นอกจากใช้ค่ามาตรฐานตามความเข้มข้นของมลสารแล้ว พยายามจะออกค่ามาตรฐานในลักษณะ loading เช่น ช่วงทำเงินถึงมหาชัยจะยอมให้ทิ้งน้ำได้กี่กิโลกรัมต่อวัน แล้วจึงเอาหน่วยตรงนี้ไปแชร์ว่าโรงงานต่างๆ เกษตร จะได้โควตาเท่าไร

นอกจากนี้ยังมีเรื่องของวิชาการที่จะนำ cleaner production pollution prevention Technology เข้ามาทดลองทำในหลายพื้นที่ ซึ่งมีเสียงตอบรับจากอุตสาหกรรมอย่างดี และขณะนี้กำลังพยายามหาแหล่งเงินกู้ในการทำระบบบำบัดน้ำเสีย เช่น กองทุนสิ่งแวดล้อม ระบบภาษีที่สร้างแรงจูงใจในการรักษาสีสิ่งแวดล้อม

ในเรื่องการเฝ้าระวัง ขณะนี้บุคลากรไม่พอที่จะไปเฝ้าโรงงาน ตอนนี้จะกระทรวงทรัพยากรฯ จึงมีสัญญากับมหาวิทยาลัยทั่วประเทศกว่า 50 สถาบัน ให้นักศึกษาที่เรียนทางด้านสิ่งแวดล้อมไปทำโปรเจกต์นักบสิ่งแวดล้อม ทำการตรวจสอบเก็บข้อมูลทำให้ผู้ประกอบการต้องระมัดระวัง และสร้างจิตสำนึกที่ดีให้แก่เยาวชน

หันดูปัญหาที่มาจากเขตชุมชน ทั้งประเทศมี กทม. เมือง

กลุ่ม 3

พืชยา เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล 7,000 กว่าแห่ง คนที่อยู่ในพื้นที่พวกนี้ผลิตน้ำเสีย 14 ล้านลูกบาศก์เมตรต่อวัน แต่ไม่ได้รับบายน้ส่งแหล่งน้ำทั้งหมด ส่วนหนึ่งอาจจะระบายลงดินหรือเรือสวนไร่นา น้ำเสียก่อให้เกิดผลกระทบต่อแม่น้ำและทะเลชายฝั่งจริงๆ มีประมาณ 5-7 ล้านลูกบาศก์เมตรต่อวัน

สำหรับชุมชน ตลอด 20 ปีที่ผ่านมา ไทยลงงบประมาณ 60,000 ล้านบาทในการสร้างระบบบำบัดน้ำเสียราว 90 แห่ง โดยเฉพาะใน กทม. และเขตเทศบาลต่างๆ ขณะที่ชะลอโครงการคลองด่าน ก็พยายามเน้นเรื่อง On Side Treatment ในแต่ละแหล่งกำเนิดมลพิษต้องมีระบบบำบัดของตัวเอง ส่วนบางพื้นที่ที่มีความจำเป็นเร่งด่วนที่ต้องสร้างระบบบำบัดขนาดเล็กในเทศบาลประมาณ 176 แห่ง เมกะโปรเจกต์ก็มีส่วนนี้ประมาณ 200-300 ล้านบาท

นอกจากนี้ยังมีโครงการคลองสวยน้ำใส มีการขุดลอกตะกอน 2 ฝั่ง ก่อสร้างซ่อมแซมบ่อบำบัดน้ำเสียเดิม 9 แห่ง งบประมาณ 465 ล้านบาท ขยายระบบเดิม 55 แห่ง งบประมาณ 8,500 ล้านบาท สนับสนุนวงเงินสำหรับเดินระบบเดิมกับตัวซ่อมแซมอีก 260 ล้านบาท พื้นที่วิกฤติมีโครงการใหม่ 47 แห่ง วงเงินปีละประมาณ 4,000-5,000 ล้านบาทที่จะต้องขอ ขณะนี้เห็นแต่วงเงิน แต่เงินไม่รู้มีที่ไหน ทั้งนี้ สำนักงานคณะกรรมการกระจายอำนาจ กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น ระบุว่าทั้งหมดนี้เป็นเงินในส่วนของการถ่ายโอนกระจายอำนาจ ฉะนั้น ทางกระทรวงจึงทำเพียงกรอบแผนงานไว้ให้

อีกส่วนหนึ่งที่เรารู้แล่น้อยมาก แต่ปริมาณความสกปรก

ค่อนข้างสูงคือ เกษตรกรรม ขณะนี้ฟาร์มสุกร ฟาร์มกุ้ง ปลาต่างๆ ประมาณการว่าระบายน้ำเสียประมาณ 7.1 ล้านลูกบาศก์เมตรต่อวัน แต่น้ำพวกนี้ไม่ได้รับบายน้ไปในระบบทั้งหมด เพราะอาจมีฟาร์มระบบปิดที่เอาน้ำมารีไซเคิลใหม่ น้ำพวกนี้ก็ลดลง ในอนาคตจึงต้องเข้าไปดูเรื่อง GAP/ Good Agricultural Practic ในเบื้องต้นขณะนี้มีความมาตรฐานน้ำทิ้งจากฟาร์มกุ้งออกมาแล้ว

พรพจน์ วรรณสุด

ผู้อำนวยการสำนักงานจัดการคุณภาพน้ำ
สำนักการระบายน้ำ กรุงเทพมหานคร

ในการดำเนินการของ กทม. ที่จะไม่ให้น้ำเสียลงแม่น้ำเจ้าพระยา ก็มีการก่อสร้างโรงบำบัดน้ำเสียรวมทั้งหมด 7 แห่ง แห่งแรกในปี 2537 คือ โรงบำบัดน้ำเสียสี่พระยา บำบัดน้ำเสียได้ 30,000 ลูกบาศก์เมตรต่อวัน พื้นที่ที่บำบัด 2.7 ตารางกิโลเมตร โครงการบำบัดน้ำเสียรัตนโกสินทร์ บำบัดน้ำเสียในพื้นที่ 4.1 ตารางกิโลเมตร บำบัดน้ำเสีย 40,000 ลูกบาศก์เมตรต่อวัน โครงการบ่อบำบัดน้ำเสียดินแดง ระยะที่ 1 สร้างมาตั้งแต่ปี 2538 แต่เนื่องจากผู้รับจ้างทำงานเพิ่งเสร็จปีที่แล้ว บำบัดน้ำเสีย 3.7 ตารางกิโลเมตร 350,000 ลูกบาศก์เมตรต่อวัน บ่อบำบัดระยะที่ 2 เสร็จเมื่อปี 2542 บำบัดน้ำเสียได้ 200,000 ลูกบาศก์เมตรต่อวันในพื้นที่ 28.5 ตารางกิโลเมตร อีก 2 โรงนั้นอยู่ทางฝั่งธนบุรีคือ บ่อบำบัด

กลุ่ม 3

น้ำเสียหนองแวม บำบัดน้ำเสียในพื้นที่ 44 ตารางกิโลเมตร บำบัดน้ำเสียได้ 157,000 ลูกบาศก์เมตรต่อวัน บ่อบำบัดน้ำเสียทุ่งครุ บำบัดน้ำเสียได้ 42 ตารางกิโลเมตร บำบัดน้ำเสียได้ 65,000 ลูกบาศก์เมตรต่อวัน โรงงานบำบัดน้ำเสียระยะที่ 4 จตุจักร ซึ่งเสร็จปีที่แล้วบำบัดน้ำเสียได้ 33.4 ตารางกิโลเมตร หรือวันละ 150,000 ลูกบาศก์เมตรต่อวัน

บ่อบำบัดขนาดเล็กที่การเคหะได้สร้างเพื่อชุมชนของการเคหะ ก็ไม่สามารถดำเนินการได้ ก็มอบให้ กทม.ทั้งหมด 12 แห่ง บำบัดน้ำเสียได้ 25,700 ลูกบาศก์เมตรต่อวัน รวมขณะนี้ กทม.บำบัดน้ำเสียครอบคลุมพื้นที่ 191.7 ตารางกิโลเมตร บำบัดน้ำเสียได้ 1,017,700 ลูกบาศก์เมตรต่อวัน ซึ่งเป็นพื้นที่ที่น้อยมาก เพราะ กทม.มีพื้นที่ประมาณ 1,500 ตารางกิโลเมตร หรือบำบัดได้ประมาณ 42 เปอร์เซ็นต์

มีการศึกษาในปี 2542 แบ่งพื้นที่ที่มีชุมชนหนาแน่นของ กทม.ออกเป็น 20 พื้นที่ ก่อสร้างบ่อบำบัดน้ำเสียไปแล้ว 7 พื้นที่ และนายอภิรักษ์ โกษะโยธิน ผู้ว่าฯ กทม.มีนโยบายจะสร้างอีก 3 แห่ง คือ คลองเตย (งบ 8,000 ล้านบาท อยู่ระหว่างการจัดซื้อที่ดิน ซึ่ง รมต. ชะลอการขายที่ดินไว้ก่อน) บางซื่อ (งบ 4,000 ล้านบาท อยู่ระหว่างการจ้างวิศวกรศึกษา ออกแบบรายละเอียด ใช้เงินของ กทม.ทั้งหมด คาดหวังว่าโครงการจะเสร็จภายในปี 2551) ธนบุรี (งบ 10,000-12,000 ล้านบาท ขณะนี้ได้รับเงินช่วยเหลือจากฝรั่งเศสเพื่อศึกษาความเหมาะสม คาดว่าจะศึกษาเสร็จเดือนพฤษภาคมนี้) ผู้ว่าฯ ต้องการจะเพิ่มขีดความสามารถในการบำบัดน้ำเสียให้ได้ประมาณ 80 เปอร์เซ็นต์ ของพื้นที่ทั้งหมด ซึ่งคาดว่าจะทำ

ให้ได้ภายใน 6 ปี การดำเนินการตั้งแต่ปีที่แล้วได้มีการทำให้คูคลองสะอาด เป้าหมาย 10 คลองในปี 2548 ปี 2549 คาดหมายจะทำ 25 คลอง แต่เนื่องจากเป็นปีฉลองครองราชย์ 60 ปี ผู้ว่าฯ จึงขอให้ทำ 60 คลอง

ผู้ว่าฯ มองว่าคลองสำคัญของ กทม.มี 2 สายคือ คลองเปรมประชากร คลองแสนแสบ จึงพยายามสร้างโรงบำบัดน้ำเสียทั้งหมด 15 แห่งเพื่อจะครอบคลุมพื้นที่ของคลองเปรมฯ กับคลองแสนแสบ แต่เป็นส่วนที่เหลือที่ยังไม่ได้บรรจุในแผนงานเพราะไม่มีงบประมาณ หากสร้างครบ 15 แห่ง งบประมาณที่ใช้คือ 46,983 ล้านบาท

นอกจากนี้ยังมีการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนที่อยู่ริมคลองเพื่อที่จะรักษาคูคลอง อย่างน้อยประชาชนต้องไม่ทิ้งขยะลงในคลอง ถ้าย้อนไปประมาณ 10 ปี ถนนหนทางจะสกปรกมาก เราใช้เวลา 10 ปีเพื่อไม่ให้ประชาชนทิ้งขยะลงถนน และเราไม่รู้ว่าต้องใช้เวลามากเท่าไรที่จะไม่ให้ประชาชนทิ้งขยะลงคลอง

ปัญหาอีกส่วนของการบำบัดน้ำเสีย คือค่าใช้จ่ายในการเดินระบบ ซึ่งขณะนี้ กทม.ต้องจ่ายค่าเดินระบบปีละประมาณ 300-400 ล้านบาท

ส่วนค่าก่อสร้าง รัฐบาลกับ กทม.จะออกแบบและลงทุนร่วมกัน เดิมที่รัฐบาลออก 75 เปอร์เซ็นต์ ต่อมาลดลงเหลือ 50 เปอร์เซ็นต์ และขณะนี้รัฐบาลออก 40 เปอร์เซ็นต์ กทม. ออก 60 เปอร์เซ็นต์ จากที่สร้างไปแล้ว 7 แห่ง อัตราส่วนการลงทุนระหว่างรัฐบาลกับ กทม.ก็คือ 58 ต่อ 42

ในการเดินระบบ มีค่าใช้จ่ายในการซ่อมบำรุง 21

เปอร์เซ็นต์ ค่าใช้จ่ายอื่นๆ 7 เปอร์เซ็นต์ ค่าไฟฟ้า 50 เปอร์เซ็นต์ ค่าบุคลากร 19 เปอร์เซ็นต์ ค่าสารเคมี 3 เปอร์เซ็นต์ และเป็นนโยบายของรัฐบาลว่าให้ผู้ก่อกมลพิษเป็นผู้จ่ายเงิน ดังนั้นในการดำเนินการโรงบำบัดน้ำเสียคลองเตย เริ่มมาตั้งแต่ปี 2545 เราเพิ่งมาออกข้อบัญญัติในการจัดเก็บค่าบำบัดน้ำเสีย มีผลใช้บังคับตั้งแต่ 1 มิ.ย. 2547 เปรียบเทียบแล้วในต่างประเทศออสเตรเลีย อเมริกา ค่าบำบัดน้ำเสียจะแพงกว่าค่าน้ำประปาของไทยขณะนี้ไม่มีการเก็บ

วิธีการจัดเก็บตามข้อบัญญัติ กทม.จัดเก็บในอัตราต่ำมาก โดยที่อยู่อาศัยที่ใช้น้ำต่ำกว่า 10 ลบ.ม. ไม่เก็บเงิน หากเกิน 10 ลบ.ม. เก็บ 2 บาท หมายถึง 11 ลบ.ม. เก็บ 22 บาท สถานที่ราชการ สถานศึกษา เก็บ 2 บาท โรงพยาบาล โรงแรม ห้างสรรพสินค้า ตลาด ภัตตาคารขนาดใหญ่ อาบอบนวด อาคารเกิน 100 ตร.ม. เก็บ 4 บาท

ในการเก็บค่าธรรมเนียมต้องสร้างระบบการจัดเก็บขึ้นมา เราใช้ค่าน้ำประปาเป็นตัวจัดเก็บ ก็ต้องเชื่อมข้อมูลจากการประปานครหลวง แต่การจัดเก็บจะไม่รวมบิลกัน และหากไม่จ่ายค่าบำบัดน้ำเสีย การประปาไม่ได้ตัดน้ำ จึงมีการเสนอว่าน่าจะรวมไปในบิลเดียวกัน แต่ก็ยังไม่เป็นผลในทางปฏิบัติ

กลุ่ม 3

น.พ.อภิณฑิ จันทรวีทัน

นายกเทศมนตรีแก่งคอย จังหวัดสระบุรี

เทศบาลแก่งคอยเป็นพื้นที่ที่ส่วนทิศเหนือทั้งหมดอยู่ในเขตแม่น้ำป่าสัก 2 ตารางกิโลเมตร มีน้ำเสียจากเทศบาลลงแม่น้ำป่าสักทั้งหมด 4 จุด ถ้าดูพื้นที่แล้ว ทางฝั่งตะวันออกเป็นพื้นที่ราบสูง สูงกว่าฝั่งตะวันตกประมาณ 100 เมตร ขณะที่ทางรถไฟสายอีสานพาดผ่านกลาง มีถนนมิตรภาพตัดผ่าน ทำให้เกิดปัญหาน้ำท่วมขังเป็นเดือนเวลาฝนตก แต่ฝั่งด้านตรงข้าม ตำบลห้วยแห้ง เป็นเขตภัยแล้ง ต้องเอาน้ำไปใส่แจกทั้งที่มีฝนตกไม่น้อย

เทศบาลให้น้ำประปาที่มาจากแม่น้ำป่าสัก ถ้าหน้าแล้งประปาก็จะขุ่น ถ้าไปดูรายงานช่วงหลังมานี้แม่น้ำป่าสักมีคุณภาพน้ำเสื่อมโทรมมาก ช่วงปี 2545-2549 ค่าออกซิเจนต่ำมาก ๆ โดยมีสาเหตุเกิดจากหลายอย่าง

น้ำเสียที่ไหลลงแม่น้ำป่าสัก 4 จุดใหญ่ จะใช้ระบบบำบัดแบบเดิม คือมีท่อดักไขมัน ระบบหิน ถ่านกรองอยู่ข้างบน อายุประมาณ 20 ปีแล้ว น้ำฝนกับน้ำตามบ้านก็จะไหลรวมกันในจุดเดียวกัน แต่ละจุดจะมีความเน่าเสียต่างกัน ซึ่งเราต้องมาวางแผนว่าจะทำอย่างไร ตามแผนที่ไปจ้างบริษัทเยอรมัน ออกแบบให้คือ ให้มีการจัดหาพื้นที่ใหญ่ ๆ 10-20 ไร่ รวมน้ำเสียไว้ในจุดเดียวกัน ซึ่งผมไม่เห็นด้วย เพราะลงทุนสูง ค่าใช้จ่ายในการบำบัดแพง และการบำรุงรักษาก็แพง น่าจะเพิ่มเติมถังดักไขมันในแต่ละบ้านก่อนที่น้ำจะไหลลงสู่แม่น้ำป่าสัก ซึ่ง

ตอนนี้ในเขตเทศบาลประมาณ 48 เปอร์เซ็นต์ มีถังดักไขมัน อยู่แล้ว นอกจากนี้ยังส่งเสริมการปลูกหญ้าแฝก

อีกปัญหาหนึ่งคือ เรื่องโรงไฟฟ้า แม้ว่าแก่งคอยจะเจอ ปัญหาโรงงานที่ทิ้งน้ำเสียลงแม่น้ำป่าสักถึง 12 แห่ง แห่งใหญ่ คือโรงงานอินโดรามา ทำให้เกิดกลิ่นและภาวะน้ำเป็นกรดอย่าง แรง แต่ก็กำลังมีโครงการสำคัญลงมาอีกคือ โรงไฟฟ้าแก่งคอย 2 ซึ่งตอนนี้กำลังมีปัญหาที่บ้านอยู่ เพราะแก่งคอย 2 เป็น โรงไฟฟ้าเหมือนบ่อนอกหินกรูดที่ตั้งห่างจากเทศบาลเพียง 1.6 กิโลเมตร ปัญหาที่เจอคือ รายงานที่ผู้ก่อตั้งโรงงานขอก่อตั้ง โรงงาน ไม่ได้มีการศึกษาสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้อง เป็นการ ลักไก่สร้างกันขึ้นมา

น้ำจะดูดจากแม่น้ำป่าสักไปไว้ที่โรงงาน แต่น้ำทั้งจะฝัง ท่อใต้แม่น้ำป่าสัก อ้อมมาทิ้งห่างออกไป 10 กิโลเมตร คาดว่า ทางโรงไฟฟ้าไม่กล้าเอาน้ำทิ้งตรงนั้นเพราะใกล้เทศบาลซึ่งมี การนำน้ำในแม่น้ำป่าสักไปทำน้ำประปาอยู่

มีคำถามว่าทำไมเรากลัวสารเคมีจากโรงงานไฟฟ้า เพราะเขาใช้สารเคมีหลายชนิดในแต่ละเดือนเป็นล้านตัน แล้วน้ำทั้งจะไหลลงมาในแม่น้ำป่าสักอีกวันละ 14,000 กว่า ลิตร ใช้น้ำจากแม่น้ำป่าสักในการเดือนระบบวันละ 54,000 ลบ.ม. ทั้งที่แม่น้ำสายนี้มีปัญหาน้ำเสียอย่างหนักอยู่ ไม่ทราบ ว่ากรมควบคุมมลพิษจะแก้ไขอย่างไร เพราะไม่เคยทำนโยบาย ที่ชัดเจน

กลุ่ม3

สัญญา สุตินันท์บริหาร

รองคณบดีฝ่ายวิจัย คณะสิ่งแวดล้อมและ ทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

ประเด็นแรก เรื่องงบประมาณ เป็นเรื่องเร่งด่วนอย่างหนึ่ง เพราะที่ผ่าน มาจะเห็นว่าหน่วยงานก็มีการคบคิด วางแผน แก้ปัญหา มีขั้นตอน ลำดับความสำคัญ ขอบเขตเวลา อยู่ ขณะเดียวกันเวลาพูดถึงลุ่มน้ำไม่ได้มองแบบแยกส่วน แต่ เมกะโปรเจกต์เท่าที่ดูรายละเอียด มันถูกมองเป็นเรื่องของตัวเอง เป็นส่วนใหญ่ ทำให้การอนุมัติในแง่ของปริมาณโครงการมีสูง ขณะทั้งงบประมาณที่มุ่งไปในเชิงคุณภาพให้ความสำคัญน้อย เกินไป

มุมมองในแนวคิดที่น้ำไม่ใช่ของฟรี น้ำมีราคา เป็น ประเด็นสำคัญ ที่ผ่านมารวมองว่าน้ำเป็นของธรรมชาติ ใช้น้ำ ได้สะดวกสบาย แต่ปัจจุบันน้ำมีราคาและแพงกว่าน้ำมันด้วย แล้วเราจะทำอย่างไรให้น้ำมีคุณค่าด้วย ไม่ใช่มีแต่มูลค่าอย่าง เดียว

แนวคิดเรื่องของน้ำที่จะไปอิงกับระบบนิเวศ จะเห็นว่า มีความสัมพันธ์กันสูงมาก ไม่ใช่มองแต่น้ำหรือสิ่งมีชีวิตในน้ำ แต่มันยังครอบคลุมถึงตลิ่งสองฝั่ง ดิน พืช อาชีพ วัฒนธรรม ทั้งหมดเป็นเนื้อเดียวกัน ระบบนิเวศที่จะรองรับของเสียก็มีข้อ จำกัด ขณะเดียวกันก็ไม่สามารถจะมองเพียงลุ่มน้ำตอนล่างได้ แหล่งต้นน้ำ พื้นที่เหนือน้ำก็ต้องให้ความสำคัญด้วยไม่เช่นนั้น ทางตอนล่างจะต้องแบกรับเรื่องมลพิษเกินกำลัง จึงต้อง

คำนวณด้วยว่าหากจะส่งเสริมให้ปลูกพืชหรือเลี้ยงสัตว์ในพื้นที่อื่น ๆ ทางท้ายน้ำมีความสามารถในการรองรับของเสียได้เพียงไหน ซึ่งส่งผลไปสู่เรื่องคุณภาพชีวิต หากคุณภาพน้ำยังเสื่อมโทรมอย่างนี้ ต่อไปโครงการ 30 บาทรักษาทุกโรคอาจจะไม่เพียงพอรองรับกับปัญหาสุขภาพของประชาชน มันเป็นระเบิดเวลาที่เราไม่รู้จะปะทุเมื่อไร

อีกแนวคิดหนึ่งคือ การพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งยังไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควร โดยความยั่งยืนนั้นสามารถแบ่งย่อยๆ ได้ 3 ส่วน คือ เศรษฐกิจ สังคม ระบบนิเวศ แต่เราให้ความสำคัญกับอย่างแรกมากกว่าอีกสองอย่างที่เหลือ

ในส่วนของปัญหาภาวะคุณภาพน้ำเสื่อมโทรมนั้น มีสาเหตุสำคัญหลายประการ 1. ความตระหนักถึงคุณค่าของน้ำ และมองน้ำอย่างเชื่อมโยงยังน้อยเกินไป 2. ทิศทางการพัฒนาประเทศ ขณะนี้พบว่าการคำนวณจีดีพียังคำนวณก็ไม่ครบถ้วนรอบด้านพอที่จะทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน 3. นโยบายและแผนป้องกันยังไม่มี อีกทั้งนโยบายกระทรวงต่างๆ ก็ยังมีความขัดแย้งกันเอง 4. การพิจารณาโครงการ โดยเฉพาะโครงการขนาดใหญ่ที่อยู่ในข่ายต้องทำรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อม หรือ 'อีไอเอ' ซึ่งแม้ไม่ได้อยู่ในเกณฑ์ 22 ประเภทขนาดโครงการ ก็จำเป็นต้องทำด้วยถ้ามีความเสี่ยง มีผลกระทบ หรืออาจมีผลกระทบที่รุนแรงต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม 5. การแปรแผนไปสู่ภาคปฏิบัติยังไม่ได้ทำครบถ้วนสมบูรณ์ จากการวิจัยประเมินกันไว้ว่า 80 เปอร์เซ็นต์ ที่อยู่ในแผนไม่ได้ถูกนำมาปฏิบัติ ทั้งที่ในการทำแผนอาจต้องศึกษาวิจัย ระดมความคิดเห็นมาจากนัสนุข้อสรุปแล้ว

กลุ่ม3

ดังนั้นจึงมีข้อเสนอว่า 1. คำว่า บูรณาการ ต้องทำอย่างแท้จริง ทั้งบูรณาการแผน นโยบาย บุคลากร งบประมาณ ภาคปฏิบัติ ถ้าทำอย่างแท้จริงงบประมาณที่ตั้งไว้สูงมากอาจจะใช้ไม่ถึง อาจได้รับความร่วมมือมากกว่านี้ อาจจะแก้ปัญหาในเชิงรุกมากกว่าเชิงรับ 2. เรื่องน้ำ น่าจะเป็นหนึ่งในวาระแห่งชาติ และจะเชื่อมโยงสู่ภาคปฏิบัติโดยการจัดเวิร์คช็อปในทุกภาคส่วน และกองทุนสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ในปัจจุบันอาจจะไม่เพียงพอในการแก้ปัญหา 3. เรื่องการมีส่วนร่วม หากมีคณะกรรมการร่วมจะเป็นกลไกสำคัญ และรัฐต้องให้การรับรองสถานภาพด้วย เพื่อให้การประชุมสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง

กลุ่ม 4

ภัยธรรมชาติทางน้ำ
(ภัยน้ำท่วม ภัยแล้ง ภัยน้ำเสีย
และการรักษาต้นน้ำ)

ชนะ รุ่งแสง

ที่ปรึกษาสถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำ
และการเกษตร

ผมเคยเป็นประธานคณะกรรมการเรื่อง
น้ำของสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่ง
ชาติ ชุดที่ 1 ในจำนวนงานที่สภาที่ปรึกษาฯ นำเสนอนายกฯ
ไป 110 เรื่องนั้น มีเรื่องน้ำ 20 เรื่อง

ตลอดเวลาทำงาน 4 ปี สิ่งที่น่าสนใจในการนำเสนอ
คือ การบริหารจัดการน้ำของประเทศในกลุ่มน้ำสำคัญของประเทศ
25 กลุ่มน้ำ ซึ่งมีปัจจัยสำคัญ 7 ประการ คือ 1. นโยบายน้ำแห่ง
ชาติต้องมีความชัดเจน 2. คณะกรรมการน้ำแห่งชาติต้องไว-
ใจได้ มีจริยธรรม และมีความสามารถ 3. คณะกรรมการลุ่ม-
น้ำต้องมีทั้งภาครัฐ เอกชน และภาคประชาชน ซึ่งมีความสำคัญ
มากและเป็นภาคที่เกิดขึ้นใหม่โดยรัฐธรรมนูญ 2540 4. ควร
ก่อตั้งกระทรวงน้ำ 5. ควรยกร่างกฎหมายน้ำ 6. ระบบสาร
สนเทศข้อมูลลุ่มน้ำต้องมีความเป็นปึกแผ่นและได้ระดับ
มาตรฐานสากล โดยขณะนี้ได้เกิดสถาบันทรัพยากรน้ำระบบ
สารสนเทศและการเกษตรขึ้นมาแล้ว 7. คณะวิศวกรรม มหา-
วิทยาลัยเกษตรได้ให้แนวคิดว่าการแบ่ง 25 ลุ่มน้ำตามลักษณะ
ภูมิศาสตร์เป็นภาคต่าง ๆ นั้นเป็นเรื่องที่ไม่น่าจะเหมาะสม
ควรจะแบ่งเป็น 9 กลุ่มลุ่มน้ำ ตามลักษณะของการไหลลงสู่
น่านน้ำสากล ซึ่งขณะนี้แนวโน้มเป็นที่ยอมรับในวงวิชาการพอ
สมควร

นอกจากนี้ยังได้หยิบยกเรื่อง 3 ภัยของชาติ คือ ภัย-

น้ำท่วม ภัยน้ำแล้ง และภัยน้ำเสีย โดยคณะทำงานของสภาที่ปรึกษา ได้หยิบยกทั้ง 3 ภัยเสนอต่อนายกฯ ในปี 2548 และจากนั้นได้มีการบรรจุแผนทั้ง 3 เรื่องในปี 2548 อย่างเป็นทางการ

ขณะที่ภัยน้ำเสียจะไม่ค่อยมีใครเห็นพิษภัย แต่คณะทำงานเห็นว่ามันเป็นมหันตภัยที่กำลังสืบคลานมาสู่ประเทศ มีสาเหตุจาก 1. ชุมชนขนาดใหญ่ 2. อุตสาหกรรมบางประเภทที่ไม่มีระบบบำบัดน้ำเสีย 3. เกษตรกรรม

ภาครัฐไม่ได้ให้ความสำคัญกับเรื่องน้ำเสียมากนัก แต่ก็มีโครงการในพื้นที่ชุมชนขนาดใหญ่ เช่น เทศบาลในจังหวัดขนาดใหญ่ของประเทศ อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าเสียดายว่า แม้รัฐจะลงทุนทำระบบบำบัดน้ำเสียขนาดใหญ่ในหลายจังหวัด แต่ก็มีปัญหาจนไม่มีการเดินระบบนั้น ด้วยความไม่รู้เท่าไม่ถึงการณ์ การที่ไม่มีความรู้เพียงพอ และการไม่มีพลังทางการเมืองที่เพียงพอ ระบบบำบัดน้ำเสียที่ลงทุนหลายหมื่นล้านในหลายจังหวัดจึงไม่เกิดประโยชน์ใช้สอย

เช่น ระบบน้ำเสียที่คลองด่าน เป็นความผิดพลาดของรัฐอย่างไม่ควรให้อภัย ที่กล้าพูดอย่างนี้ก็เพราะว่ากรุงเทพฯ เป็นชุมชนขนาดใหญ่ของประเทศ และมีระบบบำบัดถึง 9 สถานีด้วยกัน (แม้ยังสร้างไม่เต็มจำนวน) และกระจายทั้งฝั่งตะวันออกและตะวันตกของเจ้าพระยา แต่ที่คลองด่านเอาหน้าเสียไปไว้ฝั่งตะวันออกทั้งหมด โดยเก็บเอาน้ำเสียจากฝั่งตะวันตกของเจ้าพระยา ลอดใต้แม่น้ำเจ้าพระยาไปสู่ท่อแล้วสู่ระบบบำบัดที่คลองด่าน ทำให้เสียค่าใช้จ่ายสูงใน เดินท่อใต้แม่น้ำเจ้าพระยา และยังมีปัญหาในการก่อสร้าง จนขณะนี้ก็ยัง

ไม่เป็นที่แน่ชัดว่าใครเป็นผู้ดำเนินการผลิต

คณะทำงานเรื่องน้ำของสภาที่ปรึกษาฯ ชุดแรก บางครั้งก็ต้องยอมเสี่ยงในการชดเชยนโยบายของรัฐบาล เช่น กรณีที่นายกฯ จะไปสร้างเมืองใหม่ที่นครนายก ก็ได้ส่งหนังสือไปยังสำนักนายกฯ พื้นที่ที่จะใช้สำหรับเมืองใหม่เท่าไร ประชากรเป็นจำนวนเท่าไร ถนน ไฟฟ้า โทรศัพทค์คงจะเอาเข้าไปได้ แต่น้ำจะเอาจากไหน

เรื่องที่ภูมิใจอีกเรื่อง คือ การที่กรมชลประทานสร้างเขื่อนทดน้ำในแม่น้ำบางปะกง แล้วเสร็จเมื่อปี 2542 จนถึงขณะนี้ไม่เกิดประโยชน์ใช้สอย สภาที่ปรึกษาฯ ได้หยิบยกเรื่องนี้มาพิจารณา และนายกฯ มีการสั่งแก้ไขปัญหาก็เป็นรูปธรรมแล้ว แต่ยังไม่สำเร็จ ขณะที่หน่วยราชการก็ยังมีแผนสร้างเขื่อนอีก 2 แห่งในแม่น้ำท่าจีน ซึ่งสภาที่ปรึกษาฯ ไม่เห็นด้วย เพราะเป็นแนวทางเดิมกับที่เกิดปัญหาแล้วยังแก้ไขไม่ได้ กลายเป็นว่าความวุ่นวายที่สร้างไว้ที่บางปะกงยังไม่ทันได้แก้ไข แต่จะไปสร้างความวุ่นวายอีก 2 จุดที่แม่น้ำท่าจีนมูลค่าไม่ต่ำกว่าหมื่นล้าน จึงได้ทักท้วงกันจนมีการระงับไป

สุดท้าย คือ การที่ภาครัฐมีนโยบายที่จะตัดถนนลัดอ่าวไทยจากสมุทรสาคร แหลมฝักเบี้ยวไปชะอำ ซึ่งเป็นเส้นทางลัดที่คณะทำงานไม่เห็นด้วยเช่นกัน และได้ทำหนังสือไปว่าโครงการนี้เป็นโครงการมูลค่า 7 หมื่นกว่าล้าน แต่ไม่ผ่าน สศช. สป. และไม่ผ่าน สผ. เวลาเดียวกันรัฐก็ได้ตั้งงบประมาณปี 2548 ผูกพัน 2549 และ 2550 จึงทำหนังสือไปยังนายกฯ ว่าไม่มีความจำเป็น เพราะมีทางอื่นที่อยู่ในวิสัยทำได้เหมาะสมกว่า

สมชาย ไบม่วง

ผู้อำนวยการสำนักพยากรณ์อากาศ
กรมอุตุนิยมวิทยา

ปัจจัยที่จะนำเสนอเป็นเรื่องเกี่ยวกับอิทธิพลและความเกี่ยวพันของดินฟ้าอากาศ ซึ่งมีหลายตัวแปร แต่จะเน้นตัวเดียวคือ น้ำฝน หรือมรสุมตามสภาพภูมิอากาศ ตัวการที่ทำให้เกิดฝนในบ้านเรา ได้แก่ ฝนจากมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ฝนจากร่องความกดอากาศต่ำ เรียกว่า ร่องมรสุม ฝนจากพายุหย่อมความกดอากาศต่ำ ไม่ว่าจะเป็นดีเปรสชั่น หรือพายุไซклонร้อน และบางครั้งอาจแรงขึ้นเป็นพายุไต้ฝุ่น ฉะนั้น 3 ตัวการนี้เองที่ทำให้หน้าจะท่วมหรือแล้ง

ทั้ง 3 ตัวการจะมาพร้อมกันในฤดูฝน กลางเดือนพฤษภาคมถึงกลางเดือนตุลาคม ร่องมรสุมหรือร่องความกดอากาศต่ำจะมีแนวการเคลื่อนที่จากเหนือไปได้ หรือจากใต้มาเหนือตามแนวโคจรที่โลกหันหน้าเข้าหาดวงอาทิตย์ และแนวที่เคลื่อนที่จากข้างล่างขึ้นบน จะเกิดฝนทั้งช่วง ราวเดือนพฤษภาคม หรือมิถุนายนขากลับเคลื่อนจากบนลงมาสู่ข้างล่าง ประมาณเดือนกันยายน ตุลาคม จึงเป็นช่วงที่ฝนมาก

หากทั้งหมดนี้เข้ามาพร้อมๆ กันก็จะเกิดน้ำท่วม หรือหากตัวการใดตัวการหนึ่งรุนแรงก็จะเกิดน้ำท่วมได้เช่นกัน จากสถิติของกรมอุตุนิยมวิทยา พบว่าหากพายุเข้ามาประเทศไทย เฉลี่ยแล้วปีละ 3 ลูกในระยะเวลาที่ต่างกันจะเกิดประโยชน์มากทางด้านการเกษตร เพราะฝนจะตกพ้วๆ ทั้งวันทั้งคืนแต่

กลุ่ม 4

หากเป็นพายุจะมีความรุนแรง พายุคะนอง และหากเป็นฝนจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้จะเป็นฝนช่วงบ่ายถึงค่ำในหน้าฝน ดังนั้น กรมอุตุนฯ ก็จะพยากรณ์โดยบอกลักษณะตัวการว่าเกิดจากอะไร

ค่าเฉลี่ยของฝน บ้านเราโดยเฉลี่ยแล้วไม่น้อยกว่าหรือมากกว่าปกติเท่าไร บวก/ลบประมาณ 10 เปอร์เซ็นต์ เป็นการยืนยันว่าปริมาณของฝนที่ตกบ้านเรายังคงที่ในช่วง 30 ปี ไม่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม แต่ตัวที่เปลี่ยนแปลงไปคือการกระจาย ฝนตกไม่เต็มที และจะมีฝนตั้งแต่เมษายน-พฤศจิกายน หลังจากนั้น 5 เดือนจะเป็นช่วงแห้งแล้ง

อภิชาติ จงสกุล

รองอธิบดีกรมพัฒนาที่ดิน

เรื่องภัยธรรมชาติทางหน้านั้น มองเป็น 2 ส่วน คือเรื่องของปริมาณไม่ว่าน้ำท่วม น้ำแล้ง ขาดแคลนน้ำ กับด้านของคุณภาพคือ เรื่องน้ำเสีย น้ำเปรี้ยว น้ำเค็ม

เรื่องแรกภัยจากน้ำท่วม เป็นปัญหามาจากฝนตกหนัก เกิดจากภัยธรรมชาติ น้ำท่วมฉับพลัน น้ำป่าไหลหลาก เขื่อนพัง น้ำล้นตลิ่ง น้ำท่วมขัง แม้กระทั่งเรื่องของสึนามิก็เป็นเรื่องของภัยธรรมชาติ สิ่งที่กรมพัฒนาที่ดินสนใจเป็นพิเศษคือพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซาก ซึ่งได้พยายามเก็บสถิติว่าพื้นที่ไหนมีน้ำท่วมประจำ แซ่ซัง แล้วนำข้อมูลมาทำแผนที่น้ำท่วมซ้ำซาก ซึ่งมีอยู่ทั้งหมดประมาณ 25 ล้านไร่ทั่วประเทศ เพื่อนำมาแจ้ง

เตือนให้ระมัดระวัง

ภัยแล้งคือ สภาวะการขาดแคลนน้ำ ขาดแคลนฝนอย่าง ผิดปกติในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งเป็นเวลานานจนทำให้เกิดความแห้งแล้ง และส่งผลกระทบต่อชุมชนนั้นๆ สาเหตุสำคัญประการแรกคือ ประชากรเพิ่มมากขึ้น ปัจจุบัน 64 ล้านแล้ว ความต้องการใช้น้ำเพื่ออุปโภค บริโภค ก็เพิ่มขึ้นมาก การพัฒนาด้านการเกษตรกรรม อุตสาหกรรมเพิ่มมากขึ้น ขณะที่ฝนยังตกเท่าเดิมก็ย่อมเกิดปัญหาขาดแคลนเป็นธรรมดา เรื่องการเปลี่ยนแปลงสภาพบรรยากาศของโลก ก็มีส่วนทำให้ฝนทิ้งช่วงนาน

แผนที่น้ำแล้งซ้ำซากของประเทศไทย ตามสถิติปรากฏว่ามีประมาณ 59 ล้านไร่ เป็นความพยายามที่กรมพัฒนาที่ดินพยายามจะคาดการณ์การประสมภัยแล้งล่วงหน้า และเมื่อปีที่แล้วได้เตือนภัยให้มีการเตรียมพร้อมในพื้นที่ต่างๆ ใน 53 จังหวัด

เรื่องคุณภาพน้ำ หลายคนอาจมองเรื่องน้ำเสียในเมือง แต่ในพื้นที่เกษตรกรรมเองก็มีปัญหาน้ำเสีย ปัญหาดินเปรี้ยว แม้เป็นเรื่องธรรมชาติ แต่ถ้าน้ำไหลผ่านตรงนี้ก็กลายเป็นน้ำเปรี้ยว เอาไปใช้ในการเกษตรไม่ได้ ในพื้นที่ที่เป็นดินเค็มทางอีสาน น้ำที่ผ่านบริเวณนี้ลงไปแหล่งน้ำกลายเป็นน้ำเค็มทำให้ใช้ประโยชน์ไม่ได้ รวมถึงปัญหาการแพร่กระจายของดินเค็มในภาคอีสาน ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีเกลืออยู่ใต้ดิน เมื่อน้ำใต้ดินละลายเกลือขึ้นมา ปกติแล้วก็จะมีแหล่งน้ำจืดซึ่งเป็นน้ำผิวดินทับอยู่ หากสภาพเป็นป่าตามธรรมชาติ น้ำจืดด้านบนก็จะกดน้ำเค็มไว้ข้างล่าง แต่เมื่อมีการทำลายป่า เปิดพื้นที่ปลูกพืชไร่

กลุ่ม 4

มาก ใช้น้ำมาก ระดับน้ำผิวดินก็ลดลงและน้ำเค็มก็จะถูกดึงขึ้นมา เอาเกลือขึ้นมาเป็นคราบขาว นี่คือผลของการใช้ประโยชน์ที่ดินที่เปลี่ยนแปลงไป

กรมพัฒนาที่ดินพยายามจะแก้ปัญหาทั้งน้ำเปรี้ยว โดยปัญหาน้ำเปรี้ยวนี้พระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริให้กรมพัฒนาที่ดินศึกษาว่าจะแก้ปัญหาน้ำเปรี้ยวได้อย่างไร ก็เลือกวิธีการใช้หินปูนที่เป็นผลผลิตที่ได้จากโรงงานระเบิดหิน ทำเป็นตะแกรงให้น้ำเปรี้ยวไหลผ่านก็จะลดความเป็นกรดของน้ำได้ และนำไปใช้ประโยชน์ทางการเกษตรได้ นอกจากนี้ยังมีโครงการใช้หญ้าแฝกดั่งสารพิษ หรือโลหะหนักต่างๆ ในน้ำขึ้นมา จากที่เมื่อก่อนใช้ประโยชน์หญ้าแฝกเพื่อป้องกันการพังทลายของดิน ขณะนี้อยู่ระหว่างศึกษาว่าจะดูโลหะหนักอะไรได้บ้าง

มีตัวอย่างที่ทำไว้ที่วังไกลกังวล ซึ่งมีปัญหาน้ำเน่าเหม็น เพราะมีคลองระบายน้ำมาจากเทศบาลหัวหินลงทะเลผ่านที่พระตำหนักในวังไกลกังวลพอดี จึงไปทดลองทำแพแฝก แต่ตอนนี้อยู่ไม่อาจยืนยันผล 100 เปอร์เซ็นต์ เพราะบริเวณนี้เป็นระบบเปิด เมื่อมีฝนลงมาก็ช่วยในการระบายน้ำเสียได้อยู่แล้ว จึงมีการนำเอาไปทดลองในระบบปิด ซึ่งกองบัญชาการหน่วยทหารพัฒนานำไปทดลองในคลองสาขาของคลองแสน-แสบและยังอยู่ในช่วงการติดตามผล

สุดท้ายคือ การใช้จุลินทรีย์บำบัดน้ำเสีย ซึ่งทางกรมพัฒนาที่ดินได้คัดสายพันธุ์จุลินทรีย์ที่ช่วยในการย่อยสลายไขมัน และกลิ่นที่มากับน้ำเสีย ซึ่งได้ดีพอสมควร ปัจจุบันกำลังเผยแพร่วิธีการนี้ออกไปในวงกว้าง

บัณฑิตย เทวีทวารักษ์

ผู้อำนวยการศูนย์อำนวยการบรรเทา
สาธารณภัย กรมป้องกันและบรรเทา
สาธารณภัย

บทบาทของกรมป้องกันและ
บรรเทาสาธารณภัย เป็นหน่วยที่
ดำเนินการเมื่อภัยเกิดขึ้นแล้ว โดยรับฟัง

ข้อมูลจากกรมอุตุนิยมวิทยา กรมทรัพยากรธรณี กรมพัฒนาที่ดิน ทั้ง
ปัญหาน้ำแล้ง น้ำท่วม รวมถึงสาธารณภัยต่าง ๆ

ในส่วนของปี 2548 ประเทศไทยเจอสภาวะแล้งมาก
ที่สุดในรอบ 10 ปี ฝนหายไปตั้งแต่เดือนสิงหาคมปี 2547 ซึ่ง
เป็นฤดูเพาะปลูกคาบเกี่ยวกับปี 2548 มีพื้นที่ประสบภัยถึง
44,519 หมู่บ้าน จากจำนวนหมู่บ้านทั่วประเทศ 73,000 กว่า
หมู่บ้าน คิดเป็น 60 เปอร์เซ็นต์ โดยพื้นที่เกษตรโดยเฉพาะ
อีสานได้เสียหายประมาณ 13 ล้านไร่

แต่ฝนปี 2548 มาเร็วและทำให้น้ำท่วมถึง 12 ครั้ง ครั้ง
สุดท้ายเป็นฝนภาคใต้หลงฤดูเข้ามาทางนครศรีธรรมราชกับ
สุราษฎร์ธานี เป็นที่น่าสังเกตว่า ฝนปี 2548 ตกหนักและต่อ
เนื่อง ภาคเหนือตอนบนท่วมถึง 4 ครั้ง ภาคใต้เฉพาะหาดใหญ่
ท่วมถึง 3 ครั้ง และข้อสังเกตที่พบอีกประการคือปริมาณฝน
24 ชั่วโมงที่ตกที่สงขลาเมื่อเดือนธันวาคม 2548 ทำลายสถิติ
ประเทศไทย คือ ฝนตกเกือบ 400 มิลลิเมตรในรอบ 24 ชั่วโมง
ทำให้เกิดปัญหาน้ำท่วมบริเวณกว้าง ประกอบกับปัญหาสิ่ง-
ก่อสร้างและชุมชนเมือง ก็เป็นสาเหตุหลักทำให้น้ำท่วมขังใน
ตัวเมืองหาดใหญ่เกิดอยู่นาน

ตัวอย่างของเชียงใหม่ เห็นชัดเจนว่าสภาพลำนน้ำปิงตื่น
เขินมาก มีปัญหาการบุกรุกริมน้ำจนบางช่วงแคบมาก ปริมาณ
ตะกอนทรายที่ไหลลงมาก็ปริมาณสูง ดิ่งบริเวณสะพาน
เนาวรัตน์ก็สูงเพียง 3.70 เมตร ฉะนั้น น้ำที่ไหลหลากมาจาก
อำเภอเชียงดาว รวมทั้งน้ำจากลุ่มน้ำแม่แตง แม่ริมที่มาลงน้ำปิง
ก็ค่อนข้างมาก ยิ่งเชียงใหม่ก็ต้องท่วม ทาง กรม.จึงอนุมัติ
งบประมาณส่วนหนึ่งให้กรมชลประทานไปทำโครงการบาย-
พาส ผันน้ำไม่ให้เข้าเมือง ในส่วนของตัวเมืองก็ต้องทำระบบ
ของกำแพงกัน หรือพนังคันดินกัน โดยมอบให้กรมโยธาธิการ
ไปออกแบบดำเนินการใช้งบราว 700-800 ล้านบาท สิ่ง
สำคัญคือ ในการดำเนินการต้องมีการทำประชาพิจารณ์ว่า
ประชาชนต้องการให้แก้ไขรูปแบบไหน

ยกตัวอย่างภาคเหนือตอนบน เราจะพบว่ามีปัญหาดิน
ถล่มสูง หลังจากเกิดเหตุการณ์น้ำก้อ ที่อำเภอแม่แจ่ม หรือที่
อำเภอแม่ละมาด แม้แต่อำเภออมก๋อยก็ตาม ปรากฏว่าชาว
บ้านบนพื้นที่สูงก็เริ่มตระหนักว่าตรงนั้นเสี่ยงภัย ดังนั้นการ
บริหารจัดการเกี่ยวกับสาธารณภัยต้องมุ่งเน้นการให้ความรู้
เพื่อเตรียมความพร้อมให้ชุมชนเรียนรู้ที่จะอยู่กับการเสี่ยงภัย
ตื่นตัวในการหลีกเลี่ยงเมื่อคาดว่าจะมา เพราะแน่นอนว่า
เขาไม่อาจจะย้ายชุมชนหนี

ในส่วนการดำเนินงานของกรมฯ คือ เรื่องการให้ความ
รู้กับชุมชนในการป้องกันภัย ปัจจุบันมีการติดตั้งเครื่องวัด
ปริมาณน้ำฝนในชุมชนบนพื้นที่สูงที่มีความเสี่ยงภัย เพื่อให้รู้
ว่าเมื่อฝนตกถึงปริมาณหนึ่งต้องมีการเตรียมการอย่างไร มี
ไซเรนแจ้งเตือนภัย มีการฝึกซ้อมแผนอพยพ แต่เราก็มีข้อ

กลุ่ม 4

จำกัดในการดำเนินงาน เพราะสำนักงานให้ความสำคัญกับงานแบบนี้น้อยมาก ถ้าเทียบกับการลงทุนด้านอื่นๆ แทบไม่มีงบประมาณในส่วนนี้ การดำเนินการจึงต้องอาศัยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตั้งงบประมาณแทน

เรื่องของภัยพิบัติธรรมชาติ แต่ละปีรัฐบาลใช้งบประมาณในการให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัยค่อนข้างสูง มีระเบียบกระทรวงการคลังว่าด้วยเงินสำรองราชการที่ให้ผู้ว่าฯ มีงบฉุกเฉินเมื่อเกิดสาธารณภัยขึ้น ใช้จ่ายได้ครั้งละ 50 ล้านบาท และหากไม่พอก็สามารถขอไปยังส่วนกลาง หรือของบกลางได้อีก

ปัญหาน้ำท่วมในหลายพื้นที่เกิดจากการขยายตัวของเมือง และการพัฒนาของบ้านเมือง ไม่ว่าจะเป็นถนนสายหลัก ถนนสายรอง โดยเฉพาะถนนสายรองค่อนข้างเป็นปัญหา เพราะการสำรวจออกแบบไปก็คิดขวางทางน้ำ ทำอย่างไรจะสำรวจตรวจสอบบรรดาถนนที่เกิดขวางทางน้ำ แล้วไปเพิ่มช่องทางระบายน้ำ ตัวอย่างตั้งแต่ถนนเพชรเกษมสายใต้ พอฝนตกที่อำเภอบางสะพาน ประจวบฯ การจราจรที่จะไปภาคใต้ จะต้องถูกตัดขาด อย่างน้อยจนกว่าน้ำจะลด ประมาณ ครึ่งวัน - หนึ่งวัน

งบประมาณที่เราใช้ในด้านการลงทุน บางครั้งรัฐบาลต้องกันไว้ส่วนหนึ่งเพื่อเอามาแก้ปัญหาเหล่านี้โดยเร่งด่วนเพื่อลดรายจ่ายที่จะตามมาจากปัญหาน้ำท่วม

กระทรวงมหาดไทยพยายามเร่งดำเนินการแก้ไขปัญหานี้ให้กับประชาชนในภาวะเร่งด่วน เพราะเมกะโปรเจกต์ของรัฐบาลอาจจะใช้เวลานาน เรื่องการสำรวจถนนที่ขวางทางน้ำ

ก็เริ่มให้มีการสำรวจแล้ว และอะไรที่ท้องถิ่นทำได้ก็ขอให้ดำเนินการเลย เพราะชุมชนจะรู้ปัญหาของตนเองดีที่สุด

ส่วนเรื่องกฎหมายทรัพยากรน้ำ หรือกระทรวงน้ำโดยเฉพาะ แม้จะมีการปฏิรูประบบราชการแล้วก็ยังมีปัญหาในเรื่องการบูรณาการ หากมีเจ้าภาพที่ชัดเจน การแก้ปัญหาในระยะยาวน่าจะดีกว่าที่เป็นอยู่

อุทัย ทองมี

ผู้อำนวยการส่วนจัดการทรัพยากรต้นน้ำ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช

มีประเด็นหลักอยู่ 4 ประเด็น ลักษณะและความสำคัญของพื้นที่ต้นน้ำ, สาเหตุสำคัญที่ทำให้พื้นที่ต้นน้ำเสื่อมโทรม ผลกระทบจากการที่พื้นที่ต้นน้ำเสื่อมโทรม, การอนุรักษ์พื้นที่ต้นน้ำ และเรื่องเมกะโปรเจกต์ที่กำลังเป็นประเด็นอยู่

ลักษณะและความสำคัญของพื้นที่ต้นน้ำ พื้นที่ต้นน้ำเป็นพื้นที่ตอนบนของลุ่มน้ำ อยู่ในพื้นที่สูง บนภูเขา มีความลาดชัน เป็นแหล่งที่ให้ความชุ่มชื้น เป็นแหล่งกำเนิดของแม่น้ำต่างๆ เป็นแหล่งที่ความหลากหลายทางชีวภาพ มีความสำคัญต่อองค์ประกอบ บทบาทหน้าที่ของระบบนิเวศ มีระบบนิเวศที่เปราะบาง ถูกทำลายได้ง่ายและจะเกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมรุนแรง รวมทั้งยากที่จะแก้ไขให้ฟื้นคืนสู่สภาพเดิมได้ ต้องใช้เวลายาวนาน

การกำหนดพื้นที่ต้นน้ำนั้น คณะกรรมการสิ่งแวดล้อม

แห่งชาติแบ่งพื้นที่ลุ่มน้ำออกเป็น 5 ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ และจากการศึกษาพบว่า มีพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ 1 ประมาณ 58 ล้านไร่ หรือ 28 เปอร์เซ็นต์ ของพื้นที่ประเทศ พื้นที่ลุ่มน้ำชั้น 2 ประมาณ 27 ล้านไร่หรือ 8 เปอร์เซ็นต์ รวมกันได้ 85 ล้านไร่ ซึ่งมติคณะรัฐมนตรีถือว่าทั้ง 2 พื้นที่นี้เป็นพื้นที่ต้นลำธารที่ควรอนุรักษ์ไว้ พื้นที่นอกนั้นก็ใช้ประโยชน์ไปตามลำดับ

สาเหตุสำคัญที่ทำให้พื้นที่ต้นน้ำลำธารเสื่อมโทรม 1. ประชากรเพิ่มขึ้น ตัวเลขของกรมประชาสงเคราะห์พบว่า ปี 2536 มีประชาชนในพื้นที่สูงประมาณ 550,000 คน หลังจากนั้นปี 45 มีจำนวนเพิ่มขึ้นถึง 1,200,000 คน 2. ชุมชนบนพื้นที่สูงจากเดิมที่เคยทำการเกษตรแบบดั่งไร่ก็เปลี่ยนมาเป็นทำการเกษตรเพื่อการค้า 3. การลักลอบตัดไม้ทำลายป่า 4. ไฟป่า

เราจะทำการอนุรักษ์และฟื้นฟูพื้นที่ต้นน้ำได้อย่างไร
1. การป้องกันรักษาป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ 2. การฟื้นฟูพื้นที่ต้นน้ำโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูและอนุรักษ์

ในด้านการป้องกันรักษาป่าก็คือ ดูแลไม่ให้มีการบุกรุกทำลายป่า ป้องกันไฟป่า อนุรักษ์ประชาสัมพันธ์ จัดหน่วยลาดตระเวนป้องกันไฟป่า ดำเนินการโดยอุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า หน่วยดับไฟป่า นอกจากนี้ยังร่วมมือกับกระทรวงมหาดไทยให้มีส่วนร่วม เพราะรัฐบาลให้การป้องกันและปราบปรามการทำลายทรัพยากรป่าไม้อย่างมาก จึงมีผลกระทบต่อต้นให้เป็นวาระแห่งชาติ 17 พฤษภาคม 2547 หลังจากนั้น 25 พฤษภาคม 2547 ก็แต่งตั้งคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการบุกรุกและทำลายทรัพยากรป่าไม้

ขึ้นมา 23 ธ.ค. 2548 มีพิธีลงนามความร่วมมือในการป้องกันการตัดไม้ทำลายป่า โดยใช้พื้นที่จังหวัดเป็นพื้นที่เป้าหมาย มีการประเมินและติดตามการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าไม้ ซึ่งมีกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมร่วมกับกระทรวงมหาดไทย และผู้ว่าราชการจังหวัด ผอ.สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ กับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัด และหัวหน้าป่าไม้จังหวัดทุกจังหวัด

สำหรับการติดตามความเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าไม้ จะใช้ภาพถ่ายดาวเทียมโดยใช้มาตราส่วน 1 : 50,000 ในการติดตามพื้นที่ป่าที่ถูกบุกรุกในปี 2547-2548 ปัจจุบันนี้ก็ส่งไปให้ทางพื้นที่สำรวจความถูกต้องตามภาพถ่ายดาวเทียม จากนั้นก็นำมาลงนามในวันที่ 23 ธ.ค. 2548 ที่ทำเนียบรัฐบาล

การให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมทำได้โดย 1. สร้างจิตสำนึกให้ชุมชนมีความเข้าใจถึงความสำคัญของพื้นที่ต้นน้ำ 2. ส่งเสริมความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน และให้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พื้นที่ต้นน้ำ ซึ่งทำมาหลายปี 3. ในปี 2549 ได้รับงบประมาณในการอุดหนุนในการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ แนวทางในการใช้เงินอุดหนุนนั้น คือ ให้ชุมชนแต่งตั้งคณะกรรมการในการจัดทำแผนเพื่อขอรับเงินอุดหนุน กิจกรรมที่จะอุดหนุนได้แก่ อาสาสมัครพิทักษ์ป่าอนุรักษ์ การป้องกันไฟป่า การฟื้นฟูระบบนิเวศ และจะดำเนินการในหมู่บ้านเป้าหมายที่ได้สร้างจิตสำนึก สร้างความเข้มแข็งมาแล้ว

สำหรับการฟื้นฟูพื้นที่ต้นน้ำที่เสื่อมโทรมจะมีการปลูกป่าเพื่อฟื้นฟูต้นน้ำ การสร้างฝายต้นน้ำเพื่อดักตะกอนและชะลอการไหลของน้ำให้ซึมลงในดินให้ความชุ่มชื้น ทั้งยังเป็น

แหล่งน้ำขนาดเล็กให้ชุมชนได้ใช้ทำประปาภูเขา สุดท้ายคือ การปลูกหญ้าแฝกเพื่อการอนุรักษ์ลำน้ำ ป้องกันการชะล้างพังทลายของหน้าดิน โดยส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกในพื้นที่ลาดชัน รอบอ่างเก็บน้ำ

สำหรับเมกะโปรเจกต์ด้านทรัพยากรน้ำที่เกี่ยวข้องกับ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช คือโครงการเกี่ยวกับพื้นที่ต้นน้ำ โดย ครม.ได้อนุมัติเมื่อวันที่ 15 พ.ค. 2548 อนุมัติให้มีการดำเนินการโครงการในปี 2549 ในส่วนของการบริหารจัดการต้นน้ำ กิจกรรมหลักๆ ก็มีการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ การปลูกหญ้าแฝก วัตถุประสงค์ก็เพื่อฟื้นฟูป่าต้นน้ำที่เสื่อมโทรม เพื่อให้ได้ผลผลิตของน้ำที่ดี

สำหรับเมกะโปรเจกต์ใน ส่วนการบริหารจัดการต้นน้ำ ในปีงบประมาณ 2549 นั้น จะมีการฟื้นฟูพื้นที่ต้นน้ำ 167,000 กว่าไร่ ปรับปรุงระบบนิเวศต้นน้ำ 92,000 กว่าไร่ สร้างฝายต้นน้ำลำธาร 42,000 แห่ง ปลูกแฝก 44.9 ล้านกล้า งบประมาณราว 883 ล้านบาท

การดำเนินการของเมกะโปรเจกต์เพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วม ก็ดำเนินการโดยการประชาสัมพันธ์ และประสานงานกับ ชุมชนท้องถิ่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการ หรือรับจ้างเหมาเป็นรายย่อย รายละไม่เกิน 500,000 บาท เพื่อให้ชุมชนในพื้นที่เข้ามาดำเนินการได้ ซึ่งเราได้กำหนดพิภคเรียบร้อยแล้วในพื้นที่เป้าหมาย จากนั้นก็ได้แต่งตั้งเจ้าหน้าที่รับผิดชอบเพื่อควบคุมงาน ประสานงาน ปฏิบัติงานทางด้านวิชาการ รวมทั้งประเมินผลโครงการ

ศ.ดร. ชูเกียรติ ทรัพย์ไพศาล

อาจารย์ประจำคณะวิศวกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ขอแบ่งนำเสนอเป็น 5 องค์ประกอบ คือ

1. สถานการณ์ภัยเนื่องจากน้ำในประเทศไทย
2. ตัวอย่างของภัยเนื่องจากน้ำและความเสียหาย
3. การแก้ไขปัญหาในปัจจุบันและผลลัพธ์ที่ได้
4. แนวทางการแก้ไขแบบบูรณาการและยั่งยืน
5. ตัวอย่างแนวทางการจัดการน้ำในลุ่มน้ำ 2 แห่ง คือ

ลุ่มน้ำปราจีน และลุ่มน้ำอู่ตะเภา

ในลุ่มเจ้าพระยาปี 2538 มีพื้นที่น้ำท่วม ประมาณ 20 เปอร์เซนต์ หรือ 35,000 ตารางกิโลเมตร ซึ่งเป็นพื้นที่เกษตรกรรมและชุมชนประมาณ 13,000 ตารางกิโลเมตร ความเสียหายราว 72,000 ล้านบาท คนตายน้อย เพราะน้ำค่อยๆ อืดขึ้นมา ลุ่มน้ำอู่ตะเภาในปี 2543 พื้นที่น้ำท่วมประมาณ 200 ตารางกิโลเมตร ความเสียหายประมาณ 18,000 ล้านบาท คนตายตัวเลขราชการ 30 คน แต่ที่สอบถามจากพื้นที่คือ บวก/ลบ 100 คน เพราะน้ำมาเร็ว

ดูที่อำเภอวังชิ้น แม่แจ่ม น้ำก้อ ในปี 2538 และ 2544 พื้นที่น้ำท่วมประมาณ 5 ตารางกิโลเมตร ความเสียหายไม่มากนัก แต่เนื่องจากน้ำมาเร็ว คนตายไป 71 คน ส่วนที่กรุงเทพมหานคร วันไหนฝนตกเกิน 60 มิลลิเมตรก็จะท่วมแล้ว แค่ลำบากแต่ไม่มีใครตาย ที่หาดใหญ่ก็เช่นกัน ปี 2538 ฝนตกหนักตอนแรกก็มีน้ำท่วมเป็นจุดๆ

กลุ่ม 4

สำหรับภัยแล้งและภัยน้ำเสียนั้น ที่ลุ่มน้ำเจ้าพระยา ปี 2537 คงจำได้ว่ามีปัญหาหน้าประปาเค็มบ้าง น้ำประปาเหม็นบ้าง นั่นเพราะความขาดแคลนน้ำ ซึ่งมีการแก้ไขโดยการลดพื้นที่เกษตรกรรม แบ่งปันน้ำกัน ตอนนั้นนาข้าวกับสวนส้มทะเลาะกัน ภาคตะวันออกปีที่แล้วก็ต้องแบ่งปันน้ำกัน ภาคเกษตรกับอุตสาหกรรมทะเลาะกัน ลุ่มน้ำท่าจีนปี 2535 น้ำเสียหายจากภาคเกษตรและอุตสาหกรรม ลุ่มน้ำชีก็น้ำเน่าเสียจากอุตสาหกรรม โรงงานกระดาษ ลุ่มน้ำมูลก็ขาดแคลนน้ำอุปโภค บริโภค ลุ่มน้ำบางปะกงเสียหายหนักปี 2535 เกิดความขาดแคลนและน้ำเน่าเสียจากอุตสาหกรรม

ปริมาณน้ำฝนของภาคตะวันออก ตั้งแต่เดือนมกราคมถึง ธันวาคม 2548 จะต่ำกว่าค่าเฉลี่ยตลอด วงจรแบบนี้จะสลับไปสลับมาทุก 10 ปี นับแต่ต่อไปอีก 10 ปีก็จะเจอสภาพขาดแคลนหนักอีก เพราะเราพบว่าโลก พระอาทิตย์ ดวงจันทร์ เคลื่อนไหวประมาณ 18.6-20 ปี ดังนั้น จะมีช่วงปีน้ำมากประมาณ 10 ปี และช่วงแห้งแล้งประมาณ 10 ปี ถ้าดูในแง่ธรรมชาติน้ำฝนประเทศในเขตเส้นศูนย์สูตร น้ำมีน้อยมาตลอดจนเดือนกรกฎาคม สิงหาคม แล้วจึงมาเกิดฝนตกหนักในเวลาสั้น เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ อยู่ที่เรารู้ว่าจะจัดการอย่างไร

ส่วนการแก้ปัญหาหน้าเสียในปัจจุบันและผลลัพธ์ที่เป็นอยู่นั้น เนื่องจากประชากรเพิ่มขึ้นในปัจจุบัน การเปิดพื้นที่รองรับความต้องการที่อยู่อาศัย เกษตรกรรม อุตสาหกรรม ไม่สอดคล้องกับขีดความสามารถของทรัพยากรน้ำ ทำให้เกิดปรากฏการณ์น้ำท่วมซ้ำซาก น้ำแล้งซ้ำซากเกือบทุกปี

ตัวอย่างในลุ่มเจ้าพระยา ปี 2538 พื้นที่น้ำท่วมตั้งแต่

พิจิตร พิษณุโลก ไล่มาจนกรุงเทพฯ เสียหาย 72,000 ล้านบาท เราคาดมาตั้งแต่ปี 2538 ว่าหากมนุษย์ยังเน้นการพัฒนาในพื้นที่น้ำท่วม อีก 20 ปีข้างหน้า หากเกิดน้ำท่วมเหมือนปี 2538 ความเสียหายจะเพิ่มเป็น 164,000 ล้านบาท

เราพยายามเอาชนะธรรมชาติ กรมชลประทานก็สร้างคันกันน้ำริมน้ำป้องกันพื้นที่เกษตรกรรม กรมโยธาธิการก็สร้างเขื่อนกันเพื่อป้องกันเขตเทศบาล จากเขื่อนชัยนาทมาปัจจุบันมีคันกันน้ำมาถึงอ่าวไทยแล้ว ชุมชนในอดีตตั้งอยู่ริมน้ำเมื่อก่อนน้ำกระจายเข้าทุ่งได้ แต่ตอนนี้ชุมชนก็มีแต่ท่วม ท่วม และท่วมมากขึ้น

เราจะแก้ไขแบบบูรณาการและยั่งยืนอย่างไร หากพูดถึงน้ำก็ต้องพูดถึงการใช้ น้ำ จะให้เกิดความยั่งยืนก็ต้องให้ความสำคัญกับการใช้น้ำสอดคล้องกับขีดความสามารถของทรัพยากรน้ำ ปัจจุบันความต้องการของเราใกล้เคียงกับขีดความสามารถของทรัพยากรน้ำแล้ว ปัจจุบันเรามีประชากร 65 ล้านคน จากรุ่นผมที่ท้องกันตอนเรียนคือ 12 ล้านคน ใครพูดเรื่องขาดแคลนน้ำหรือน้ำเสียตอนนั้นกลายเป็นคนบ้า

ที่ผ่านมาเรามักใช้มาตรการสิ่งก่อสร้าง ตอนนี้คงต้องนำมาตรการไม่ใช้สิ่งก่อสร้างมาช่วยแล้ว ที่สำคัญ คงต้องพูดกันแล้วว่าดัชนีภัยกับเกณฑ์แก้ไขอยู่ตรงไหน

มาตรการไม่ใช้สิ่งก่อสร้างนั้นอยู่ที่การใช้ประโยชน์ที่ดินเป็นสำคัญ ควรมีการจัดพื้นที่ ป่าไม้ ชุมชน อุตสาหกรรม พาณิชยกรรมให้ชัดเจน ประชากรในลุ่มน้ำควรจะกำหนดหรือยัง เพื่อจัดการให้ความต้องการใช้น้ำสอดคล้องกับขีดความสามารถของน้ำตามธรรมชาติทั้งในด้านปริมาณและเวลา เพราะหากคน

เกินขีดค่าเฉลี่ยก็จะจัดการยากขึ้น

ส่วนตัวอย่างการจัดการกลุ่มน้ำปราจีนบุรี และลุ่มน้ำอุ-
ตะพานนั้น ลุ่มน้ำปราจีนบุรี น้ำต้นทุนตามธรรมชาติมีประมาณ
5,000 ล้านคิว แต่ 87 เปอร์เซ็นต์ เกิดในฤดูฝนซึ่งมีอยู่
ประมาณ 4 เดือน อีก 13 เปอร์เซ็นต์ เกิดในฤดูแล้ง โดยที่
ความต้องการใช้น้ำคงที่ทุกฤดู ปัจจุบันมีอ่างเก็บน้ำ 73 ล้านคิว
สรุปจากหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งกรมชลประทานและกรมทรัพยากร
น้ำวางแผนจะสร้างอีก 800 ล้านคิว ตัวเลขจากหน่วยงาน
ด้านน้ำระบุความต้องการใช้น้ำปัจจุบันประมาณ 3,700 ล้าน
คิว หรือราว 72-75 เปอร์เซ็นต์ ของน้ำต้นทุนที่มี ผมจึงไม่
เชื่อว่าการจัดการอย่างที่ทำจะแก้ปัญหาได้

แนวทางการบริหารจัดการนั้น เราจะกำหนดความต้อง
การใช้น้ำใหม่ เช่น พื้นที่แถวนี้คือเขาใหญ่มรดกโลก การที่จะ
ไปสร้างเขื่อนที่ห้วยโสมงนั้นสร้างไม่ได้เป็นพื้นที่มรดกโลก แต่
หากไปสร้างที่คลองใสน้อย ใสใหญ่ แห่งเดียวแล้วต่อท่อน้ำ
ไปใช้ภาคตะวันออกได้สบาย

ตัวอย่างของลุ่มน้ำอุตะพาน ปี 2543 นั้นหาที่ใหญ่ น้ำ
ท่วมหนักมาก เสียหาย 18,000 ล้าน หลังจากนั้นเราลงทุน
10,000 ล้านบาทเพื่อแก้ไขปัญหา โดยการขุดลอกคลอง
ระบายน้ำทั้งหมด ทำคันป้องกันน้ำท่วมปิดล้อมหาดใหญ่ลงทุน
ประมาณ 1,000 ล้านบาท สร้างอ่างเก็บน้ำที่อำเภอสะเดา
มาตรการที่ไม่ใช่สิ่งก่อสร้างก็ขอให้มีการกระจายเสียง เพื่อให้
มีพื้นที่ที่น้ำจะไหลผ่านได้ จากที่รัฐกำหนดให้เป็นสามเหลี่ยม
เศรษฐกิจ แต่ก็ยังไม่สามารถกระจายได้จริง ดังนั้นแม้มีระบบ
เตือนภัย คาดการณ์ได้ว่าจะท่วมตรงไหนก็ช่วยอะไรไม่ได้

กลุ่ม 4

พิสิษฐ์ ชายูเสนาะ

นายกสมาคมหยาดฝน จังหวัดตรัง

พื้นที่ต้นน้ำเป็นภูเขาและควน มี
ลำห้วย ลำธารสายเล็กสายน้อยจำนวนมาก
แต่น้ำเสียใจว่า เส้นเลือดฝอยของแม่น้ำเหล่านี้หมดไปจาก
แผนที่แล้ว หรือแผนที่อาจจะมี แต่ในความเป็นจริงไม่มีแล้ว
เพราะเวลาทำการเกษตรก็นำดินลงถมห้วยถมคลองเสีย
หมด ตัวเชื่อมระหว่างป่าต้นน้ำและลำคลองจึงขาดหายไป ไม่
เฉพาะที่จังหวัดตรังแต่เทือกเขาเกือบทุกแห่ง คลองเล็กคลอง
น้อยเหล่านี้เสียหายหมด

จึงขอเสนอว่า 1.เราน่าจะต้องสำรวจ ค้นหาและฟื้นฟู
ลำห้วยเดิม เพื่อจะเชื่อมต่อป่าต้นน้ำลงมายังแม่น้ำ 2. จาก
การสำรวจแนวคลองของแม่น้ำปะเหลียนซึ่งมีความยาว 58
กิโลเมตร เห็นสภาพชัดเจนว่าส่วนต้นน้ำ คลองเล็กคลองน้อย
หายไปหมด แล้วพื้นที่กลางน้ำเป็นพื้นที่ปลูกข้าว มีพลู มี
คลองใหญ่ มีสาคร มีระบบนิเวศที่สมบูรณ์ ในอดีตไม่เคยแห้ง
เลย แต่เป็นที่น่าเสียดายว่า ทางกรมที่เกี่ยวข้องกับน้ำนี้เองได้
ขุดลอกคลองเพื่อหวังส่งน้ำไปให้คนทำนา จนสิ้นความอุดม
สมบูรณ์ของพื้นที่ชุ่มน้ำไปเสียหมด ฝนตกน้ำมาก ไหลเร็ว ลงสู่
แม่น้ำใหญ่ ล้นฝนก็ล้นน้ำ พื้นที่น้ำก็ทำนาไม่ได้ ทางกรมที่มี
ความรู้เกี่ยวกับการจัดการน้ำจึงนำตั้งคำถามว่าเป็นความรู้ที่
แท้จริงหรือเปล่า ลักษณะความคิดแบบนี้กระจายไปทั่ว ขนาบ
มีนโยบายว่าจะต้องขุดลอกคลองทุกสาย หายนะเกิดแน่

เรื่องต่อมา ราคาขุดลอกคลองเดี่ยวนั้นสูงถึง 70 บาทต่อ

กิโลกรัม และพื้นที่ชุ่มน้ำที่ทำนานั้นหากได้รับการส่งเสริม
อย่างดี คนได้ส่วนมากทำนาไม่ได้ขายทำไว้กิน แต่ด้วยการทำ
ระบบชลประทานแบบไม่รู้จริง การทำลายป่าต้นน้ำ และราคา
ยางพาราที่สูงขึ้น พื้นที่ชุ่มน้ำที่ปลูกข้าวในปัจจุบันประมาณ
30-40 เปอร์เซ็นต์ ได้เปลี่ยนจากนาข้าวเป็นสวนยางพารา
แต่แยกว่านั่นคือการส่งเสริมการปลูกยางพารา ปลูกปาล์ม
น้ำมันในที่ที่ไม่สมควรปลูก ในอดีตเราสูญเสียพื้นที่ป่าต้นน้ำ
เป็นปัญหาใหญ่ ตอนนี้เรากำลังสูญเสียพื้นที่ชุ่มน้ำ ซึ่งคนอาจ
ยังไม่เห็นความสำคัญ อนาคตหากเราขาดพื้นที่แก้มลิงธรรมชาติ
นี่จะเป็นอันตรายอย่างยิ่ง สูญเสียพื้นที่ชุ่มน้ำก็มีความสำคัญ
เท่ากับการสูญเสียป่าต้นน้ำ

สุดท้าย เชื่อมต่อจากพื้นที่กลางน้ำไปสู่ป่าชายเลน
สมัยก่อนส่งเสริมการทำนากุ้งโดยไม่รอบคอบทำให้ป่าชายเลน
ถูกทำลายไปเยอะ แล้วนากุ้งก็ถูกทิ้งร้าง ปัจจุบันรัฐบาลส่งเสริม
ให้ปลูกพืชก็กลับมาถมนากุ้ง ยกরণปลูกปาล์มน้ำมัน ในเวลา
เพียง 20 กว่าปี ป่าชายเลนจะกลายเป็นป่าปาล์มน้ำมันหมด
ซึ่งมันขัดกับระบบนิเวศ จึงมีข้อเสนอว่า 1. ตั้งแต่ต้นน้ำบนเขา
ต้องสืบค้นสร้างชีวิตใหม่ให้กับต้นน้ำลำธาร 2. อย่าให้เสีย
พื้นที่ชุ่มน้ำไปอีก 3. ป่าชายเลนต้องเข้มงวดในการดูแล

ขอเสนอว่าทั้งนักวิชาการ คนทำงานด้านสิ่งแวดล้อม
ประชาชนที่สนใจต้องร่วมมือกันปกป้องคลองทุกคลองแม่น้ำ
ทุกสายไม่ว่าสั้นยาว ประชาชนน่าจะมีส่วนร่วมในการพัฒนา
ในการดูแลรักษา เป็นเจ้าภาพเสียเอง แล้วเรียกหน่วยงานที่
เกี่ยวข้องมาเป็นผู้ช่วยชาวบ้าน ไม่เช่นนั้นคงไปไม่รอด